PÁLFALVI NÁNDOR

MÁJUSI ESŐ

Pálfalvi Nándor

MÁJUSI ESŐ

PÁLFALVI NÁNDOR

MÁJUSI ESŐ

KOSSUTH

BUDAPEST 1957

Felelős kiadó a Kossuth Könyv- és Lapkiadó igazgatója

*BEVEZETŐ**

Nagyon kell ma az emberség, a bajra gyógyír, a bizonytalankodóknak bizonyság és igazság a megbántott emberi lelkeknek.

Mert sok a panasz, nagyon sok ebben az országban, kicsi és súlyos panaszok, alappal és alap nélkül. Sokszor csak egy tollvonás, egy biztatás, egy jó szó kellene, hogy orvoslódjék a baj. De a szívek kemények, az emberek szíve, mások sorsa iránt.

Bejártam már az országot, falvakat, tanyákat, s mindenütt megérintett valami keserűség. Mintha csak egy gonosz erő kinyitotta volna a bajok zsilipjét, és a rosszaság folyója elárasztotta volna ezt a népet. Hihetetlen pusztítást vitt itt végbe az emberi lelkekben a szívtelenség. A magas hivataloktól a legkisebbekig kemény páncél tartotta bezárva a jóérzéseket.

Csoda-e, ha az egyszerű emberek lelke ennyi érzéketlenség láttán megriadt. Először csak megriadt, azután lassanlassan ömaga is kemény sziklává vált, amely már nem fogadja be mások sóhaját. Csak a saját gondja s bánata gyülemlik benne végtelen panasszá. S óh, ha egyszer a sziklán

---

* Pálfalvi Nándor e könyvét 1956 nyarán írta. Kiadása az októberi események következtében késett. A könyvben szereplő termelőszövetkezet — bár az októberi események következtében sok szövetkezet feloszlott — ma is megvan, tagjai jelenleg is közösen gazdálkodnak. *(A kiadó.)*

egy pici rés támad, hogy omlik ez a keserűséggé fokozott panasz a megértést mutató lelkekbe.

Hányszor ültem már én is fél éjszakákon sötét kicsi szobákban, vagy a padkán a tanyai házak eresze alatt és hallgattam az elmélázó, monoton hangú, vagy hirtelen fel-felcsattanó emberek baját, amelyek minél jobban áradtak, annál inkább a közösség gondjait sodorták az éj csendességében. A kozos gondokat, amelyek külön-kulön csaknem minden embert szomorítanak, s amelyeknek sokszor senki sem oka. De az emberek ezt nem tudják, vagy nem így érzik, mert a sorsukat irányító felsőbb hatalmak szívtelensége túlságosan is megtanította őket panaszkodni. A panaszkodás szinte szokássá vált ebben az országban. Nem, nem tévedek, szokássá vált, mert itt ezer év óta a szegénysorsú emberek életének törvényes kísérője volt a panasz. De a meg nem hallgatása és nem orvoslása is törvényes volt.

Ma viszont az emberséget írtuk törvénybe. Az emberséget, amely megszünteti az évszázados panaszt. Csakhogy ez az emberség nagyon gyönge még. Nem egészen tudta megpuhítani a kemény szíveket. Sem azokban, akiknek szeretettel és figyelmes segítőkészséggel kellene intézni az emberek ügyeit, sem azokban, akiknek az életét kellő megértés nélkül irányítják.

Ez így van az élet minden területén. Az emberek egy kicsit befelé fordultak, holott mások felé kellene kitárni jó és szép érzéseiket. És ezt a befeléfordulást legteljesebben a parasztság tömegeiben lehet megfigyelni, akiknek pedig az egész emberiség életében új korszakot nyitó társadalmi formába kellene átlépniük, hogy egy még fejlettebb rendet teremtsenek.

Vajon elég erősek-e hozzá, vagy az évezredes megszokás olyan gát, amelyet csak erőszakos módon lehet átszakítani? S át kell-e szakítani? Ki szabad-e ragadni emberek százez-

reit abból az életmódból, amelyet ők a maguk számára mint az „egyetlent" tartanak helyesnek?

Az ilyen kérdésekre egy ember nem adhat választ. Ide tapasztalatok kellenek, a már új életet élőknek a még régihez ragaszkodókat meggyőző érvei. Hiszen a panasz nyitja falun éppen a burkolt erőszakosság, vagy más szóval a kényszerűség, amely a régi talajból gyökerestül tépi ki az emberek életét, hogy egy új, biztosabb földbe ültesse. A föld az biztosabb, csak az éghajlat más. Annyira más, hogy hosszú évek óta emészti a kétség a régibe kapaszkodókat, megszokják-e, kibírják-e?

Erre is álljon majd itt a bizonyítás éppen úgy, mint arra, hogy az új életet, a régi paraszti élettel homlokegyenest ellenkező új termelési módot csakis a parasztság alakíthatja ki saját maga számára, mégpedig úgy, ahogy az az érdekeit a legjobban szolgálja.

Nagyon nehéz az író dolga, aki az ilyen súlyos problémák csomóit kívánja oldozni. Éppen ezért szabadjon minduntalan magukhoz az új és a még régi életmódot élő parasztemberekhez segítségért fordulnom. Együtt beszélgessünk ezekről a nagy dolgokról, ahogyan barátokhoz, azonos sorsú emberekhez illik.

Ebben a könyvben termelőszövetkezeti tagok és egyénileg dolgozó parasztok sorakoznak fel életuk valóságában, meggyőző érveik tisztaságával. Elénk tárul egy termelőszövetkezet élete, minden eredményével és hibájával. Emberi sorsok, gond és öröm, reménykedés és lemondás vonul végig e lapokon. Bízom benne, hogy megérzik szavaim igazságát mindazok, akik számára írtam.

Az írás legelején panaszról beszéltem, amely olyan sajátja a falunak, mint a por. Nem véletlenül hasonlítom a porhoz. Mindkettő évszázados nyavalya. Csak az egyik a parasztság lelki alkatából, a másik a régi magyar falu sok összetevőjéből fakad. A port is, a panaszt is meg kell szün-

tetnünk. A port könnyebb volna, mégsem tesszük. A nehezebbik a parasztember lelkének átformálása derűssé, felszabadulttá, hogy ne nyomja szörnyű súllyal a magántulajdon, amelybe tíz körömmel kapaszkodik, s ha netán elcsurran belőle, a szíve szakad meg ...

Ettől a kapzsiságtól kell elsősorban a magyar parasztságot megszabadítani. S ez a legnehezebb. Azért nehéz a közösség szellemét elhinteni, mert a parasztember úgy érzi: fizikai halálát jelenti, ha a tulajdonon mással kell osztoznia. Ez a panasz egyik fő forrása. Terhes a beszolgáltatás, az adó. Mindig is az volt, de most százszorosan az, mert ettől a rendszertől könnyítést várt. Hiszen eleget szenvedett már évszázadokon át, amíg a népet nyúzta a török, a német, a püspök, a földesúr, s ami megmaradt, azt elkobozta az ispán. És a szabad paraszt sem érezhette soha a szabadságot. Jövedelmét az árak ingadozásai szabályozták, mégpedig úgy, ahogyan a piacot kormányzó urak érdeke kívánta. Az adó a földig nyomta. S az a csekélyke kis vagyon, ami megmaradt, csak a koplalás és az embertelenül súlyos munka árán gyarapodott a becsületes parasztok százezreinek telekkönyvében.

Ezért vár valami jobbat a maga módján a magyar parasztság. Azt várja, hogy végre megkönnyebbedjék a tehertől.

Az új élet azonban buktatókon halad előre, túlságosan is sok buktatón. Igaz, kiutat is mutat: a közös gazdálkodás utját. Csakhogy ez az út még nagyon is idegen és túlságosan nagy áldozatot követel. A nehezen megszerzett magántulajdon elvesztését. A magyar paraszttól pedig nagyon távol áll az osztozás. Nem is érzi azt az erőt, ami a közösségből árad, befelé fordul, dacol magánosan és oktalanul. Úgy tesz, mint a gyerek, aki a szép játékával titokban félreoson és csak maga játszik. Míg el nem unja. Akkor aztán hagyna mindent, csak hogy vígan futkározó társai közé mehetne.

Sokan jártak már így. És eljön az idő, amikor valamennyi parasztember a közösségbe kívánkozik. Ki előbb, ki utóbb érik meg erre. Mint ahogyan volt idő, amikor a parasztfiatalság minden igyekezete az volt, hogy a gyárba kerüljön, vagy a városba iskolaszolgának vagy bárminek, csak az állam szolgálatába állhasson. Mert az volt a biztos, a nyugodt öregkorral kecsegtető hivatal. A XX. század első felében már nagyon is kibírhatatlanná kezdett válni a kisparaszti gazdálkodás. A fiatalok szinte elszöktek a földtől, s mentek oda, ahol a kis, kertes házacska reménye volt a csalétek. Azonban ezeket a reményeket nem mindenkinek sikerült valóra váltania. Sokat csalódott már a parasztember, és ezért nem hisz senkinek. Csak abban bízik, amit a maga erejével megszerez. Hogy könnyebb is lehet az élete, azt nem nagyon hiszi. Segítenünk kell őket jó szóval, szeretettel. Hiszen sosem kapott jó szót, emberséges életet a dolgozó ember. A dolgozók államának kell mindent pótolnia. Bizony mi ezt nagyrészt elmulasztottuk eddig. Emberség helyett embertelenséggel találkozott a magyar paraszt. Embertelenséggel az ellenőrizhetetlen adó, a beadás és a tagosítás területén. A szövetkezést nem is sorolom ide, mert mindez éppen a szövetkezet felé terelő kancsuka szerepét töltötte be. Nem csoda, ha a gazdák körömszakadtáig védik kicsi vagyonkájukat, védik a rájuk kényszerített szövetkezés ellen. Rajtunk áll, hogy ezt a védekezést engedékenységgé varázsoljuk. Nem sok kell hozzá, csak az, hogy a parasztember rendelkezhessen saját sorsa felett...

ZÖTYÖG A SZEKÉR

A nap még nem bújt elő. Vöröslő, kuszált felhők takarják. Az útmenti füvön, lapulevélen remeg a harmat. A zöld sávok közül kiaranyló hódmezővásárhelyi határt ébresztgeti a borzongató júliusi hajnal. Zötyög a szekér a szürke országúton, unott bólogatással húznak a lovak. Két jól táplált szürke ló. A szekéren négyen ülünk. Elöl a gazda, Balázs Kálmán* és mellette a fia, jóizmú, csinosképű legény. Kiszolgált katona, de illendőségből kisebb bajuszt visel, mint az apja. És hátul a szekér két oldalán a kasza, a sarló, a kis és nagy gereblyék között kényelmetlenkedve ülünk mi ketten, a városi tapasztó cigány és én. A vasútnál kapaszkodtam fel a szekérre, jobban mondva az országutat lezáró sorompónál, ahova kigyalogoltam a hódmezővásárhelyi állomásról abban a reményben, hogy majd csak jön valami alkalmatosság, amely kivisz a Dózsa György termelőszövetkezetbe.

Szerencsémre hamar akadt jármű, mégpedig a Balázs Kálmán szekere. Aratni indultak a 14 kilométerre levő földjükre, a tapasztó a segítség, s mivel utunk megegyezett, szíves készséggel invitáltak fel a szekérre. Az ülésen akartak helyet készíteni, de én, későbbi bánatomra, szerényen a kényelmetlenkedő szerszámok közé húzódtam, a még kényelmetlenebb oldaldeszkára. És így aztán minden zökkenőnél, amivel az országút bőven rendelkezik, úgy éreztem, hogy a lelkem készül kiszállni belőlem.

* A könyvben szereplők közül néhánynak — kívánságára — megváltoztattam a nevét. — *(A szerző.)*

A beszélgetés tehát könnyen indult. Szidtuk az utat, meg azt is, aki nem csináltatja meg, és még én sem átallottam haragomban egy ilyen rázkódó kocsioldalt kívánni az országutakért felelős személyek bizonyos testrésze alá.

Ez némi tiszteletet és bizalmat váltott ki a szekéren ülőkből irántam, és most már fesztelenül érdeklődtek úticélom felől. Amikor megtudták, hogy a Dózsa termelőszövetkezet életét szeretném közelebbről szemügyre venni, az idősebbik Balázs megjegyezte, hogy ott van is mit nézegetni, merthogy a Dózsa igen jó szövetkezet, legalábbis ők így hallják, meg látják is, hiszen nem vak az ember.

No már most, amikor egy kívülálló gazda dicséri a szövetkezetet, elgondolkoztatja az embert, hogy ha tetszik neki a közös gazdálkodás, miért nem lép be? Ezt azonban a világért sem kérdeztem volna meg tőle, hiszen előbbutóbb úgyis kiderül. Inkább az időjárásról kezdtem beszélni, arról, hogy nagyon kéne az eső. Az idősebb Balázs igen elmésen elegyedett újra a beszédbe.

— Ősapáink azt tartották, hogy amíg az arató pihen, a kukorica csövel. Már az esős időre értették. De most nem pihen az arató, így hát a kukorica se nagyon iparkodik. Az már sajnos, hogy nem mi gazdálkodunk, hanem az idő.

A mezőgazdasági termelésért felelős városi emberek könnyen téves nézetnek minősítik az ilyen felfogást, én azonban, aki falun nevelkedtem, tudom, hogy ennek a gazdának mennyire igaza volt. Azt azonban megjegyeztem, hogy az idő mellett elkél a munka is. Ezen sokáig nevettünk. S végül is az idősebb Balázs a gazda gyakorlottságával szögezte le, hogy hiába a jó munka, ha nincs a termésre alkalmas időjárás. De az is igaz, hogy a legáldottabb idő is hiábavaló, ha lusta a gazda.

— Ahol egy gazda van, ott még csak könnyebb, de ahol sok gazda van, ott már nehezebb. — Ezt a fiatalabbik Balázs vetette közbe, s nyomatékul meglegyintette a jobbol-

dali szürkét, ami majdnem szerencsétlenséget idézett elő, mert a szavainkat áhítattal leső cigány megfeledkezvén a szükséges fogózkodásról, majdnem kipenderült a szekérből.

Az apa figyelmeztette is a fiát, már nem az indulatos hajtás miatt, hanem az indulatos szavak miatt. Engem azonban nagyon érdekelt a több gazdáról tett megjegyzés és faggatódzni kezdtem, hogy mit is értett ezen. Erre aztán, tekintettel az együtt utazásunk ideje alatt kialakult barátságra, az idősebbik Balázs vette át a szót.

— Megmondom én úgy, ahogy van, a tsz-ről beszélt a fiam. De nem a Dózsáról — fordult egészen hátra —, mert arra igazán nem lehet mondani semmi rosszat, hanem a Csapajevről, amelyről azt beszélik, hogy az Úttörővel egyesült. Hát kérem, ha ingyen adnák, sem fogadnám én el azoknak a kukoricaföldjét.

— Bizony nem — tromfolt a tapasztó.

— Mert én tavaly másodszor kapáltam már a kukoricát, mikor ők beleálltak — folytatta Balázs, ügyet sem vetve a cigány közbeszólására. Apró szemei büszkén villogtak a nagy önérzettől, a kopott, porfoltos kalap alól. A dereka szinte kicsavarodott, annyira hátrafordult az ülésről és a parasztembereknél oly gyakori indulattal beszélt tovább.

— Kisülne a szemem szégyenletemben, ha az ő helyükben volnék, hiszen majdnem minden munkájukat elvégzi a gép, de ahol egy kis szorgalom meg fáradság szükséges, ott megakadnak. És nehogy azt higgye, hogy restellik ... hiszen én látom, mert ott van az övéké mellett a földem, nincs azokban semmi szégyenérzet. De nem is lehet, ahol ennyi ember van! Senki sem érzi ott felelősnek magát az ilyesmiért! — Elhallgat, majd hirtelen folytatja. — De most mondja meg őszintén, várhatjuk ezt tőlük? Ott, ahol egyik akarja a jót, a másik nem, mert ugye az ujjunk sem egyforma.

— Nem bizony — erősíti a cigány.

Egyre jobban kékül fölöttünk az ég. A nap meredek ívben szökik az égre, és narancssziínű fénnyel melegít bennünket. Nagyon különös ilyenkor az Alföld. A látóhatár pereme körbe lehajlik, s ez olyan érzést kelt bennem, mintha egy leborított tányér tetején szekereznénk.

— Pedig a földet nem lehet hanyagolni — folytatja az idősebbik Balázs —, mert ha egy kicsit is megvonunk tőle valamit, azt megérzi és úgy is fizet. Dehát ők tudják... Én csak azt tudom, hogy nekem dolgoznom kell, ha háromszor ennyit bírok, akkor háromszor ennyit, mert ha nekem nem terem, semmim se marad.

Kerékpárosok haladnak el mellettünk. Oda-odaköszönnek a szekérre. Egy motorkerékpár is elrobog a szekér mellett, egy kék overallos, kövérkés fekete ember ül rajta.

— No, ezek már a Dózsába mennek. Az volt a párttitkárjuk, aki a motoron ült. Ismerem, nem régóta van náluk.

A szavait autóduda hangja szakítja meg. Egy nagy teherautó zúg el mellettünk, férfiakkal, nőkkel megrakodva. Mi meg nyelhetjük a port. A tapasztó nem is állhatja meg, hogy véleményt ne nyilvánítson.

— Nédd, hogy száguldoznak a bolondok, egy tapasztásnyi sár gyűlt a pofámba.

— Meg ne fúlj te — nevet az öreg Balázs —, mert nem vagy az OTI-ba bejelentve.

Jólesik ilyenkor kora reggel a nevetés, még egy kiadós nyújtózkodással is felér. Nem is fékezzük magunkat és az országúton szállingózó kerékpárosok nem tudják elképzelni, mire ez a nagy jókedv itt a szekéren. Az idősebb Balázs komolyodik el elsőnek.

— A Dózsáé volt ez is, a teherautó. Ezzel fuvarozzák a tagságot reggel, este. Már, aki nem motorral vagy biciklivel jár.

Most már helyénvalónak tartom a Dózsa tsz ügyeit mélyebben is bolygatni, így hát nem késlekedem a kérdéssel.

— Úgy látom, a Dózsa tagjainak nem mehet rosszul, Kálmán bátyám. Tőlük is idegenkedne, vagy gondolt már arra, hogy egyszer kozéjük lép?

Úgylátszik nem lepte meg a kérdés, mert újból felém fordult, és nagy megfontoltsággal adta meg a választ.

— Ugye, sok mindenfélét gondol az ember. Kiváltképp, ha azt látja, hogy vannak életrevaló szovetkezetek is azért, mert van itt olyan is — a harmincegynéhányból —, hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem. Csak ugye, úgy vagyunk mi ezzel, mint a házasodással, azt akarja az ember, hogy szép is legyen a menyasszony, meg pénze is legyen.

— Nekem mán csak a píz is jó lenne, a menyasszony el is maradhatna — nevet a cigány, de Balázs komolyan folytatja.

— Mert ugye, nem egy napra választja a tsz-t az ember.

— No és a Dózsa termelőszövetkezet nem olyan, amelyik jó is, meg ahol pénz is van? — kérdem.

— De olyan.

— És ide se lépne be szívesen?

Ezen a kérdésen nagyon elgondolkodik idős Balázs. A fia megrettenve lesi, hogy ugyan mit válaszol. Még a tapasztó is kitátja a száját a nagy kíváncsiságtól. Nem mintha nem hallották volna már az öreg Balázs véleményét erről a dologról, de mégis más az, amikor egy messziről jött idegen kérdésére kell helyes választ adni. És a válasz nem sokáig késik.

— Megmondom őszintén: nem.

A fiú megkönnyebbülten húzza meg a gyeplőt, mire a lovak kocogni kezdenek, a tapasztó még nagyobb kíváncsisággal lesi, hogy ezután mi lesz. Én meg tovább kérdezek.

— Nem volna jobb a tsz-ben?

— Nem.

— Pedig a jovedelem biztosan több volna.

— Az lehet — bólint a gazda.

— Akkor miért? — kérdem értetlenül.

— Megmondom én, ha már erről esett szó — határozza el magát hirtelen —, azért, mert amíg kint talál szemet, a madár se repül be önként a kalitkába.

— Úgy van — bólint a fiú és rám villantja nevető szemét.

— Mert ha én kifizetem az adót, meg teljesítem a beadást, ami marad, az az enyém, és úgy gazdálkodom, hogy maradjon. És a magam ura vagyok, a magam portáján. — Elhallgat. Csendesen poroszkálnak a lovak. Jó néhány kilométert megtettünk már. Az út két oldalán tanyák tünedeznek fel.

— Én a Berecz uraságtól tanultam gazdálkodni, ahol egész télen lapátolták, forgatták a gabonát a cselédek, és amikor ki akartak jönni a magtárból, le kellett söpörni a talpukról minden szemet. — Köhint egyet, a csurgóra állított kalapját feljebb tolja a homlokán, mert hirtelen melegedik ilyenkor az idő. — No, hát amikor majd ezt tapasztalom a tsz-ben is, akkor belépek, de az én szép, ápolt lovaimat, meg a gondozott 6 hold földemet nem prédálhatja senki. Azt hiszem, erről kár is többet beszélni.

— Nye Csillag — lendíti meg a fiú az ostort.

— No, maga már meg is érkezett. Ez itt a Dózsa tsz — mutatott az idősebbik Balázs egy díszkapura. — Amott a gyümölcsös mögött van a központjuk.

Leszálltam a szekérről, szépen megköszöntem a szívességüket, bár ők nagyon szabadkoztak. Kezetszorítottam az öreggel, aztán zötyögve megindult a szekér. Megvártam, amíg elhalad mellettem, majd kézlengetéssel mégegyszer köszöntünk egymásnak, és az öreg nagyon kedvesen még oda is kiáltotta hozzám:

— Isten áldja, járjon szerencsével.

Az országútról sűrűlombú fák között lehet bejutni a tsz központjába. Baloldalt szépen növekvő gyümölcsös, jobbkéz felől pedig kicsi erdőnek beillő akácos határolja az utat. A régi kastélyok előtt tölgy- vagy hársfasor lombosodott. Ezek a tsz tagok sem akarnak elmaradni a régi urak igényességétől, csak ők tovább fejlesztik a szokást, összekötik a kényelemszülte fényűzést a hasznossággal, és így a régen földhözragadt, szegénysorsú emberek most gyümölcs- és akácillattól kísérve térhetnek be új birodalmuk fellegvárába.

Az egész központi területre jellemző a tisztaság. Itt keresve sem találhat az ember szétszórt trágyakupacokat, de még trágyadombot sem, mert az istállóban összegyűlt almot minden nap kiviszik a tsz központjából a földeken levő trágyatelepre. Ezt még a régi uradalmak sem csinálták. Az első benyomás tehát jó. Pedig szigorúan szemügyre veszek mindent, hiszen ennek a termelőszövetkezetnek igen fontos szerep jutott ebben a könyvben. Nem volna annak semmi értelme, hogy a valóságot meghamisítva olyan tulajdonságokkal ruházzam fel a Dózsa György mezőgazdasági termelőszövetkezetet, amelyekkel nem rendelkezik. Mindenről objektíven fogok írni, amit láttam, tapasztaltam. Tehát a tényeket a maguk mezítelen valóságában mutatom meg nem mulasztva el természetesen a mélyrehatoló elemzést amely a dolgok jó vagy rossz állásától függetlenül előbbre kell hogy vigye írásomat a cél felé. Afelé, hogy segítse a magyar falu jelenlegi zaklatott és bizonytalankodó életének

MEGYEI KÖNYVTÁR 5970

valamilyen tisztulását. Hogy válasz legyen ez a konyv számos olyan kérdésre, amelyek sem a termelőszovetkezeti tagok, sem az egyénileg dolgozó parasztok tomegei előtt nem eléggé világosak. Vagyis szeretném, ha felelet lenne a kozos gazdálkodás helyes és igazságos módjának legégetőbb problémáira. Azt szeretném, ha ezek a sorok felérnének a legkedvesebb baráti beszélgetéssel, útmutatást és tanácsot adnának nemcsak a parasztemberek jó szót váró tomegeinek, hanem azoknak is, akiktől ezek a parasztemberek a megértést és a jó szót várják.

E fontos és számomra mindennél előbbre való cél eleve megkívánja, hogy a bajok és eredmények mélységeit kutassam. Talán azért is jottem ebbe a termelőszovetkezetbe, mert itt a kiváló eredmények mellett hibák is bőven talalhatók. Fel kell tárni a hibák talaját. Vajon velejárói-e ezek a kozos gazdálkodasnak, s ha nem, hogyan lehet őket megszüntetni? Mennyit ártanak a kozosségnek? stb. stb. Ezek mind olyan kérdések, amelyek válaszra várnak, hiszen az egyénileg gazdálkodó becsuletes gazdák elriasztói éppen ezek a hibák, amelyek, sajnos, gyakorta kirívóbbak, mint a bizonyítható eredmények.

A Dózsa György tsz-t tehát ilyen szemmel is meg kell vizsgálni. Itt látszatra nagy a rend, a foldeken és a könyvelésben egyaránt. Ez, úgy gondolom, meglehetősen általános vonás, mert az utóbbi időben egyre kevésbé a megműveletlen fold, a rendetlenség az, ami a dolgozó parasztságot a kozos gazdálkodástól visszatartja, hanem inkább a kozós fogalma és ténye, amely a rejtetten is árulkodó hibák millió kusza ágára bomlik a maga gazdájaként élő parasztember képzeletében.

Tudom, nem kellemes, amikor valakinek kiteregetik az eredményei mellett minden féltve őrzött hibáját is, de a Dózsa tsz tagsága megbocsátja ezt nekem, hiszen ezáltal

századok és századok kaphatnak választ titkolt vagy nyílt gondolataikra.

Ezt az okot elmondtam a termelőszövetkezet elnökének, Dani Mihálynak is, aki mindenben egyetértett velem. Ezért tehát legelőször őt magát mutatom be, ő meg mutassa be a termelőszövetkezetet.

1923-ban született Dani Mihály Mindszenten. A szülei 5 hold földön gazdálkodtak a Tisza partján, és még ma is azon gazdálkodnak. Az apja nem akar belépni a termelőszövetkezetbe. Pedig ő már csak látja a fia boldogulását, és nemcsak látja, hanem érzi is, hiszen ha szükséges, a tsz-elnök fiú kamrájában mindig készen van a segítség. De ő mégsem lép be. 62 éves és azt mondja, hogy nem való neki már az ilyesmi, más emberek természetét szokni. Jó lesz őneki már arra a rövid kis időre, ami még hátra van, így is. Ne piszkálja őt senki, hogy nem tud már úgy dolgozni, mint a fiatalok. Itthon úgy van jól, ahogy van. Inkább szűkösebben élnek egy kicsit, de amijük van, azért csak sajátmagának kell számot adnia.

Így gondolkozik idős Dani Lajos. A fia az más, annak ott van a hivatala a tsz-ben, az csak szolgáljon becsülettel, a fiataloknak való az ilyen új dolog. Ő nagyon boldog lesz, ha a tsz beválik és a fia megtalálja a számítását. De ő nem mén be, ő már csak így magának dolgozgat, ahogy az édesapja túrta ezt a tiszamenti földet.

Elnézem az elnököt, ezt a komoly arcú, magas homlokú, alacsony férfit, amint az édesapja szavait ismételi szomorúan, restelkedve. Az egész alakjából valami megnyerő tisztaság és finomság árad. A ruhája frissen vasalt, a haja, körme, bajusza gondozott, pedig egész nap az istállókat, meg a határt járja gyalog vagy kerékpáron, a cipőjét mégis mindig tisztán húzza fel.

Amint megpillantottam, azonnal olyan érzésem támadt, hogy ez az ember tudatában van annak a felelősségnek, ami

a vállát nyomja. A mozdulatai lassúak, a szavai megfontoltak, csak a gondolatai járnak szokatlan frisseséggel. Egyik délelőtt hosszasan elbeszélgettünk, elmesélte, hogyan került a tsz-be, és mikor lett elnök.

1949 november elsején házasodott, egy Hódmezővásárhelyi kislányt vett feleségül és ő is itt maradt Vásárhelyen. November harmadikán már a Dózsa tsz-ben dolgozott. A felesége szülei régen felesbérlők voltak, de 1949 óta ők is tsz tagok, és az elnököt is az após — akit szintén Daninak hívnak — hozta a tsz-be.

Másfél évig mint egyszerű tag dolgozott Dani Mihály. 1951 márciusában elküldték 5 hónapos állattenyésztő iskolára Hajdúdorogra. Amikor onnan visszajött, megtették függetlenített állattenyésztőnek. Ezt a foglalkozást nem sokáig gyakorolhatta, mert 1952 márciusában őt küldték a gödöllői mezőgazdasági akadémiára. 1953 szeptemberében jött vissza, és 3 hónapig ő volt a tsz mezőgazdásza. December 30-án a közgyűlés megválasztotta elnöknek, s két és fél év alatt egyetlen egy tag sem akadt, aki megbánta volna.

Az elnököt tehát most már ismerjük. Megkérem, hogy mondjon valamit a Dózsa tsz-ről. Itt ülünk az udvaron, az árnyat adó fák alatt, nyugodtan beszélgethetünk hát arról, hogy milyen fáradságos munkát végeznek a tsz-tagok télennyáron s most is, hiszen aratásidő van. Az elnök tréfásan meg is jegyzi, hogy a munkáról pihenés közben legélvezetesebb beszélgetni. De azért nem arról beszél, hanem a szövetkezet másféle problémáiról.

— A mi termelőszövetkezetünk 1948 őszén alakult, 160 hold juttatott földdel és 12 szegénysorsú cselédemberrel. Most 1313 holdon gazdálkodunk és 176 tagunk van. Ha csak a számokat nézzük, óriási ez a fejlődés, csakhogy a számok mögött sok minden lapul, amit nem hallgathatok el, hiszen megígértem, hogy őszintén beszélünk egymással. Mert az igaz, hogy a földterületünk ezer hold fölé szaporodott, csak-

hogy sok hold föld van itt olyan, ami, ha az 1952-es tagosítás nem csatolja hozzánk, sohasem lett volna a mi tulajdonunkban. És tagunk sem lett volna 176.

— Pedig úgy tudom, hogy a Dózsa jó tsz — mondom az elnöknek.

— Jó! — feleli. — A többihez képest elég jó. Mert sok olyan termelőszövetkezet van itt Vásárhelyen, amelyik megcsúfolása a közös gazdaságnak. S ez leginkább azért van, mert a tagok azt lesik, hogy minél jobban kihasználhassák a szövetkezetet, elherdálták a rengeteg kölcsönt, amit az állam elég könnyelműen a szövetkezetre erőszakolt, s most, hogy a tartozást törleszteni kell, mind ott akarja hagyni. Megmondom őszintén, az embernek szinte olyan érzése van, hogy e szövetkezetek nem is termelés céljából alakultak, hanem azért, hogy néhány dologkerülő megszedje magát. Ilyen törekvés még a mi gazdaságunkban is tapasztalható.

— No, ez érdekes — mondom.

— Inkább szomorú — feleli az elnök. — Kemény kéz kell ide, és erős idegek. Nagyon nehéz erőszakkal összeterelt emberekkel lelkesen dolgoztatni, hiszen sem értelmét, sem célját nem látják a munkájuknak. Mind azt mondja, hogy kint több jövedelme volna, ha a beadás meg az adó nem kötné gúzsba a parasztot. Így aztán hiába is dicsekszünk a tsz eredményeivel. Habár nekem az a véleményem, hogy dicsekedni nincs is okunk, mert még egy esztendőben sem értünk el búzából 13 mázsánál magasabb termést, sem kukoricából 16 mázsánál nagyobbat. Pedig tudom, hogy az apám ettől majdnem mindig többet termelt, és a többi gazda is többet termelne, ha meghagynák nekik a saját gondozott földjüket, és nem riasztaná őket az a gondolat, hogy kár törődni a földdel, hiszen ősszel úgyis betagosítják. Így tehát legfeljebb az egyes termelőszövetkezetek eredményeit lehet összehasonlítani. Így aztán ki is alakul olyan kép, amely szerint a Dózsa valóban jó szövetkezet.

— Nincs megelégedve a gazdasággal? — kérdem.

— Nem vagyok, de nem is lehetek, bár a tsz jelenlegi vagyona több mint 7 millió forint, amelyre csak 1 350 000 forint banktartozásunk van. De ennek a vagyonnak több mint egyharmadát a tagok által behozott földalap teszi ki, más részét olyan beruházások, amelyeknél még nem térültek meg a ráfordított költségek. De nem is ez az a dolog, ami engem legjobban elkeserít, hanem az, hogy millió béklyó kötöz bennünket, s nem tudjuk szétszaggatni azokat. Csak akkor lesz a Dózsa igazi gazdaság, ha úgy gazdálkodik, ahogyan akar, anélkül, hogy mindenki jogot formálna arra, hogy a munkánkba belekotyogjon. Ha jobban tudja, mint mi, hát jöjjön és csinálja. Az ilyesmi miatt kedvetlenednek el a tagok is, és a sok baklövést okozó felső intézkedések láttán igyekeznek a saját kis háztáji gazdaságukban biztosítani egy kevéske hasznot, hiszen az esztelenül terveztetett gabona és más növények miatt itt még olyan vetésforgóról sem beszélhetünk, mint esetleg az egyénieknél. Ezt pedig nagyon megsínyli a termés.

— És a föld ereje milyen, van elég trágya? — kérdem halkan.

— Erről nem is szívesen beszélek — mondja komoran az elnök. — Kevés a jószág, 129 szarvasmarha van, ebből 47 tehén, és van 46 lovunk, meg 5—600 sertés. Ennyi jószág még fele földterülethez is kevés volna. Összeszorul a torkom — mondja szinte suttogva —, 1300 hold földünk van és — szikesedik, most állapította meg a foldtani intézet.

Elhallgat, én sem tudok szólni a hallottaktól. Aki tudja, hogy mit jelent a szik, megértheti megdöbbenésemet.

— Menjünk! — áll fel végül az elnök — megmutatom a határt.

Kiballagunk a központi udvarról, s szótlanul haladunk a nyílegyenes dűlőúton a gabonatáblák között. Nem messze tőlünk aratógépek kelepelnek, és a kombájn mély búgással

rohamozza a hatalmas búzatáblát. Remeg a levegő a rekkenő hőségben, szinte felperzseli a határt ez a hirtelen jött júliusi kánikula. Jó ez a gabonának, de az út mellett arató kaszások hátáról leég a bőr, és a kukorica zöld levelei között hajladozó fiatalok is bódultan emelik a kapát.

A csontkeményre szikkadt földön szöcskék raja iramodik messze a lábunk alól. Kifejezhetetlen az érett gabona illata. Az ember úgy érzi, hogy a vérébe olvad. Mégy negyedórákig és mindenütt csak búza, búza, mint a legdrágább arany, amely mintha megolvadt volna a nap tüzétől, a hirtelen kerekedő forró szélben fényes hullámokat vet.

Igazi alföld ez a vidék. Hatalmas síkság, melyet betölt a homok és a homokon elszórtan facsoportok zöldellnek, mint sivatagban az oázisok. Itt akácok sűrűje gömbölyödik, amott karcsú jegenyék ágaskodnak, mint valami oszlopsor. És a facsoportok közül elővillog a tsz tanyáinak piros fedele. Aki az Alföld szépségét akarja látni, ide jöjjön. Más ez, mint a hegyek varázsa, szerényebb, de mégis lenyűgözőbb. Az ember lelkébe markol ez a varázs. Talán mert itt kevesebb a meglepetés, amit a vidék tartogat, és kevesebb a titok. Még az emberek lelke is átlátszóbb, egyszerűbb, mint a hegyvidéken élőké. Olyan magányosságra szokott, mint a gémeskutak.

Most még az elnök komor szavairól is elfeledkezem, néha mosolyogva rápillantok, de ő nem szól, úgy megyünk hosszú percekig egymás mellett, mintha ismeretlenek volnánk. Aztán 5—6 perc múlva, mintha csak a beszélgetést folytatná, azt mondja az elnök:

— 14 mázsát várunk. Tavaly sajnos nem haladta meg a 13-at. De az idén talán meglesz a 14. A megtisztított kombájn-búza szerint 15, de azért csak számoljunk 14-et, nehogy meglepetés érjen bennünket.

— Nagyon szép a búzájuk — mondom.

— Szép! — feleli az elnök — még egy esztendőben sem

volt ilyen szép. Elég sok időbe telt, amíg a gépállomás olyan munkát végzett, amilyet mi kívántunk. Az agronómusoknak kellett volna ellenőrizniük a minőséget, de azok sokszor átvettek olyan munkát, amilyenre a tagok is azt mondták, hogy a vakond is különbet túr. Pedig a mezőgazdásznak frisseséget, elevenséget kellene vinni a gazdaságba — mondja elgondolkozva. — Mindenütt ott lenni, figyelni a munkát, percre tudni, hogy most mi a fontosabb, mi az, ami várhat, és aszerint irányítani az embereket. Dehát ezt talán nem is lehet elvárni tőlük... — elhallgat.

Egy kicsi facsoport mellett haladunk el. A fák alatt kút áll, a káváján körben tyúkok ülnek. Hűsölnek. Elhaladunk egy takaros tanya mellett. Senki sincs otthon, de az udvaron hosszú kötélen ruhák száradnak. Itt nem féltik úgy a holmijukat az emberek, mint városon.

— Azért nem lehet ezt várni tőlük — folytatja az elnök az előbbi szavait —, mert őket a gépállomás fizeti. Nekik azt kell elősegíteni, hogy a gépállomás teljesítse a tervét. Igaz: a termelőszövetkezet tervéért ők is felelősek, de ezt csak másodlagos feladatnak érzik, hiszen nem a tsz a gazda, s így bizony a növényápolási munkák, meg az állattenyésztés ellenőrzésére sokkal kevesebb gondot fordítanak, mint a gépállomás gépeire.

— Látja azt a házcsoportot? — áll meg hirtelen az elnök. — Az a Dani-brigád szállása. Semmi rokonság nincs köztünk — mosolyodik el végre — sok itt nagyon a Dani. A brigádvezetőt Dani Józsefnek hívják, nagy darab öregember, arról híres a brigádja, hogy van benne egy 12 tagú női munkacsapat. És jobban dolgoznak, mint a férfiak — teszi hozzá. — Csak az a baj, hogy nincs belőlük több. No ugyan a kertészetben van, de a növénytermesztésben nagyon elkelne még vagy 3-4 női munkacsapat. Mert munka, az van itt bőven. Ilyen nagy gazdasághoz ember is kell.

Kiérünk a búza közül, és egy messzire nyúló kukoricatábla szélén állunk.

— Ez az Aszalai-brigád területe — mondja az elnök, és belép a kukoricák közé, a csöveket nézegeti. — Sajnos, ez nem a legjobb, kevés volt az eső.

Nem messze kacagás, heccelődés hangja hallatszik.

— Dolgoznak a prücskök — húzódik nevetésre az arca. — Ezek a mi legkedvesebb értékeink, a gyerekek — mondja, s talán most még a sok sötét gondolatát is elfelejti. — Egy kicsit csintalanok, sokan nem is szeretik emiatt őket, mert munkaközben is a játékon jár az eszük. A legnagyobb dologidőben is képesek nyulat kergetni kapálás helyett. Dehát azért gyerek a gyerek, hogy játékos legyen. Majd megkomolyodnak, most csak az a fontos, hogy megszeressék a szövetkezetet.

— No, most már ismeri mind a két brigádot — lép ki a kukorica közül — mert több nincs, illetve van még egy, az állattenyésztési. Elég sok gondot okoz az a brigád, mert nagyon kevés az állattenyésztésben a megfelelő szakképzett, lelkiismeretesen dolgozó ember. Menjünk tovább — invitál a gazda udvariasságával —, legalább megnézi a többi földjeinket is, mert betakarítás előtt csak erről lehet megtudni, hogy milyen dolgos a gazda.

Tovább megyünk tehát a dűlőúton, amelyet jobboldalról az embermagasságú kukorica, balkézfelől meg egy frissen aratott tarló határol, amelyen a szalma szabályos kockákban áll egy még szabályosabb egyenes vonalban, ahogyan a kombájn lerakta.

— Nagy munka lehet egy ilyen gazdaságot irányítani — mondom az elnöknek elismerően a jól ápolt mező láttán.

— Ebbe megy el a hajam — feleli tréfálkozva —, mert képzelje el, hogy egy ilyen nagy termelőszövetkezetben hányféle munka folyik egyszerre, a sok üzemág százféle teendője, és mindegyik fontos, mindegyikre gondolni kell,

el kell végeztetni és ellenőrizni is kell az elvégzett munkát. Van olyan nap, hogy még enni sincs időm, és úgy viszem haza a kosztot, ahogy reggel kihoztam. Az a jó, hogy a brigádvezetőink nagyon ügyesek és szorgalmasak, sokat segítenek. Az igazgatósági tagokra is lehet számítani. Kéthetenként tartunk vezetőségi ülést, ahol pontról pontra előre meghatározzuk a teendőket. A brigádvezetők, munkacsapatvezetők így pontosan tudják, hogy a tagoknak milyen munkát kell végezniük. Azt is végzik, hacsak valami ellenőrző szerv vagy személy meg nem másítja időközben, mert ilyesmi is előfordul. Pedig az emberek ezt nem szeretik, meg is mondják. Banga Imre, az egyik Kossuth-díjas tagunk, majdnem minden vezetőségi ülésen tiltakozik az ilyesmi ellen, és én magam is. Sokszor olyan érzésem van, hogy a szövetkezet csak játékszere itt néhány embernek, és azok játékból irtózatos károkat okoznak, pedig a parasztember élete nem játszani való, sem az egész ország asztalára kerülő kenyér nem az, mégis minden meggondolatlan intézkedéssel a parasztember élete ellen törnek, és a nép kenyeréből törnek le egy darabot...

— No de, most már majd csak több önállóságot kapunk — mondja csendesen.

— Nagyon bízom benne — mondom ki én is a gondolataimat —, akkor aztán minden termelőszövetkezet megmutathatja, mire képes.

— Tudnánk mi gazdálkodni — folytatja elgondolkozva az elnök. — Csak engednék azt termelni, amit mi akarunk. Sok pillangóst, zöldséget, gyümölcsöt, kukoricát, takarmányt és újra takarmányt, amennyit csak lehet. Ötször ennyi jószág kellene ide, 7-800 szarvasmarha s ebből legalább 200 tehén, de fajtatiszta törzsállomány. Ha rajtam állna, nagyon keveset tartanánk meg a jelenlegi tehénállományból. Szerintem semmilyen költséget nem volna szabad sajnálni a megfelelő minőségű és mennyiségű törzsállat beszerzéséért,

jó kondícióban levő, nemesvérű apaállatokért. Akkor beszélhetnénk állattenyésztésről. De így ez csak topogás, kínlódás. Állattenyésztést folytatni csak megfelelő állománnyal és feltételekkel lehet. És megfelelő istállóban — teszi hozzá —, de nem olyanban, amilyent a típustervek előírnak. Dehát ehhez takarmány is kell, sok takarmány, nekünk pedig nagyon kevés van.

Lassan lépkedünk a sárga homokban. Mindkettőnk homlokáról csorog a víz. Valahol nagyon messze delet harangoznak. A kukoricaföld mellől elkanyarodik az út, és fényesen csillogó, haragoszöld cukorrépatábla mellett haladunk tovább.

— Látta a mi istállóinkat? — kérdi az elnök. — Nos hát, azok egy kicsit eltérnek a típustervtől. Hallgattunk is miatta eleget, de még a hitelt is majdnem megvonták emiatt. A tehénistálló sajnos még nagyon magán viseli a típusterv oktondiságát. Remélem, nem haragusznak meg a tervezők a szavaim miatt, de itt magunk között megmondhatom, nagyon is udvarias vagyok a tervek minőségéhez képest. Szóval a tehénistállónál, sajnos annyira már nem tudtuk módosítani az építési tervet, hogy a teheneket ne betonoszlopok válasszák el egymástól, mégpedig a faruknál. Ez azt eredményezi, hogy amikor lefeküsznek szegények, valósággal leverik a csípőjuket. A tehenek kétsorban helyezkednek el farral egymásnak. Középen út vezet, két oldalán trágyalélevezető csatornával. Szerencsétlenségre a terv olyan rövidre szabta a tehenek állóhelyét, hogyha lefeküsznek, a faruk a trágyalélevezető csatornába ér. Kicsi a takarmányelőkészítő is az istálló végében. Annyit sikerült csupán elérnünk, hogy a mennyezetet betonból csinálták, így az istálló padlása magtárul szolgál. A lóistállót már kényelmesre, tágasra építettük. Csak hallotta volna, mit kaptunk miatta, meg a betonmennyezetért is. De arra nem gondolnak, hogy mit jelent a számunkra az istállók padlásá-

nak 14 vagonos befogadóképessége. Én a termelőszövetkezetekben nem is építenék magtárakat, hiszen erre a célra jobb helyet az istállók padlásánál el sem lehet képzelni, csak megfelelő betonmennyezet kell hozzá. Mi az összes abraktakarmányt ott tároljuk.

A cukorrépafold is elfogy mellőlunk, felváltja a messzeségbe nyúló lucernatábla.

— Ezt már magfogásra növesztik, igaz? — kérdem az elnöktől.

— Arra — feleli — 120 holdat. De én legszívesebben 500 holdon termelnék lucernát, mert ez a fold igen kedvező neki. Most már lassan vágjuk ezt is.

Útkereszteződéshez érünk.

— Menjünk erre visszafelé — mondja az elnök. Az út egyik oldalán akácfasor magasodik. Kellemes árnyékban haladunk tovább. Egyszercsak kellemetlen, hideg bizsergést érzek a nyakamon. Odakapok, egy szőrös zöld hernyó!

— A szövőlepke hernyója — mondja az elnök. — Már az akácot is eszik, tele van velük a határ, a növényvédő állomás nem győzi pusztítani.

Ezen az úton hamar a tsz központi területére érünk. Megtett utunk egy nagy romboidhoz hasonlít, amelynek ez az útszakasz a legrövidebb oldala. A fák közül előbukkannak az épületek. Egy síma tisztáson fekete színű téglák száradnak.

— Házilag készítjük a téglát — mondja Dani Mihály. — A kultúrotthonhoz is használunk belőle. Remélem, beválik majd, mert az eddigi építkezésekről szólva, megmondom őszintén, hogy nagy anyagpocsékolásnak tartom őket. Az épületek, istállók olyan gyengék, hogy előbb-utóbb összse fognak roskadni. A sok bontási anyag, s rosszminőségű épületanyag nem időtálló. Nekünk nem tíz évre kell építeni, bár lehet, hogy ez pillanatnyilag olcsóbb. De tíz év múlva talán olyan sok pénzünk lesz, hogy minden istállót,

gazdasági épületet újraépítsünk? Én azt hiszem, hogy nem lesz. Inkább kerüljön többe, de amit felépítünk, az épület legyen, legalább olyan erős, — már megbocsássanak, ha erre hivatkozom —, mint a régi uradalmak épületei, amelyek még száz éves korukban is olyan erősen állanak, mintha a múlt évben készültek volna. Persze ennek a kérdésnek elég sok ága van. Elsősorban a járási tanácsok építési előadóit kellene jobban kiképezni. Minden komolyabb szakmai képesítés nélkül építtetnek milliós épületeket, és átveszik anélkül, hogy felelnének érte akár egy percig is. Mert ha egy istálló összedől — és ezt nem is egyről hallottam már —, ki felel érte és az elpusztult jószágokért? Senki, legfeljebb az építőt vonják felelősségre, pedig tőle nyugodt lelkiismerettel átvették. Nem beszélve arról, hogy az építési előadókat olyan sűrűn cserélgetik, hogy amíg egy épületre tető kerül, már a harmadik veszi át. Még szerencse, hogy van saját építőbrigádunk, amely az összes szükséges épületet elkészíti. Sokat dolgoznak nagyon, idáig már felépítettek egy 50 férőhelyes tehénistállót, ugyanolyan lóistállót, egy 100 férőhelyes istállót a növendékállatok számára, 200 férőhelyes süldőnevelőt, 2 darab 85 férőhelyes fiaztatót, 1000 férőhelyes csibenevelőt, betonsilógödröket összesen 900 köbméter ürtartalommal, s még felsorolni is sok volna, mi mindent. Dehát kell is egy ilyen nagy gazdaságba az épület. Szinte magam is megijedek attól, amit itt meg kell építeni. Sokszor nem is tudom, hogy miből kerül ki minden, máskor meg arra gondolok, hogy mennyivel jobban élhetnénk, ha már semmiféle építkezésre nem volna gondunk, csak a termelésre . . .

Nem messze zúg a darálómalom. Lucernát őrölnek. Azt kap most abrakként az egész állatállomány. Egy kicsi emelkedőn megyünk fel. Balkéz felől terül el a kertészet. A domb tetején nagy elevátorok állnak, arra várnak, hogy megkezdődjön a cséplés. A földekről jönnek be az emberek

ebédre, mert aratás alatt a tsz közös konyháján étkezik mindenki. Az aratók a vállukon hozzák a kaszát, ebédszünetben majd élesre kalapálják, mert jó szerszámmal könnyebb a munka. A férfiak és az asszonyok fáradt, kényelmes mozdulatokkal jönnek, csak a fiatalabbak bolondoznak egymással; ebéd után aztán annál nehezebben indulnak vissza. Egy nagy darab, sonkavállú, micisapkás férfi odakiált hozzánk.

— Meleg van Mihály, ma sört hozathattál volna a népnek.

— Majd vasárnap — kiált vissza az elnök —, jó lesz az akkor is, Imre.

— Szavadon foglak — nevet a férfi, s aztán az aratók eltávolodnak.

— Ez volt Banga Imre, az egyik Kossuth-díjasunk — mondja Dani.

— Miért kapott Kossuth-díjat? — kérdem.

— Még 1950-ben tüntették ki őket, négyen kaptak megosztott Kossuth-díjat, de már csak ketten vannak közülük a tsz-ben, Domján Bálint és Banga Imre. Domján Bálintot nagyon szereti mindenki, a tagság elismeri, hogy megérdemelten tüntették ki. Banga Imrének is elismerik a jó munkáját meg a szorgalmát, mert amióta a tsz-ben van, még egy napot sem hiányzott, csak néha talán erőszakosabb, mint kellene, és azt követeli, hogy más üzemágak dolgozói is menjenek kapálni, mert ők is csak a növénytermesztésből várnak a zárszámadáskor. Szerinte, aki nem kapál, nem ember. Ez visszatetszést kelt a tagokban.

— Üljünk le egy kicsit, jó? — mutat néhány összerakott gerendára —, kényelmesebben esik így a beszélgetés.

— Sok kitüntetett van a tsz-ben? — kérdem, amint elhelyezkedünk a gerendákon.

— Van bőven — mondja az elnök. — Két Kossuth-díjas, ezt már mondtam. Egy munkaérdemrendes és ötnek

van kiváló termelőszövetkezeti dolgozó jelvénye, kettő közülük asszony. De megmondhatom, hogy háromszor ennyit is ki lehetne itt tüntetni. A tagság nagyobbik része minden nehezebb feladatra készen áll. Nem mondom, hogy nincsenek hibáik is. Vannak. Emberek vagyunk. Legtöbbjük arra törekszik, hogy a benti kereset mellett, otthon a háztáji gazdaságban is hízzanak a disznók, 8—10, mert az a jövedelmező. A feleségüket, családtagjaikat sem szívesen hozzák a tsz-be. Ha beszélgetünk erről velük, mindjárt azt vetik a szememre, hogy te miért nem hozod be? Hiába mondom, hogy beteg, a régi munkahelyén sem tudja elvégezni a munkáját, csak ülőmunkát szabad végeznie. Ha ezt nagynehezen megértik is, akkor meg azt kérdik, hogy a párttitkár felesége miért nem jön a tsz-be? De ha egyszer az is beteg, mit csináljunk? Nem minden nő tud mezei munkát végezni. A brigádvezetők feleségei sem dolgoznak, nem kényszeríthetjük őket...

Elhallgat, szinte szomorúan néz maga elé. Szemben velünk, az istállótól egy kicsit távolabb egy összeeszkábált ólacska áll, drótkerítéssel körülvéve. Apró csibék és egy nagy kendermagos kotló e különös tákolmány lakói.

— Az egyik tagé — mondja az elnök. — A városban lakik, hát kihozta ide, hadd fejlődjenek. Reggel, este megeteti őket. Jó jövedelem ez is, a csibenevelés — mondja furcsán mosolyogva. — Na hiszen elfér itt, van elég helyük...

— Van — mondom én is elgondolkozva, s talán megérzi a hangomról a gondolataimat, mert csendesen újra beszélni kezd.

— Sokat gondolkozom én mostanában erről, a mi különös és új életünkről. Így jöttem rá, hogy sokkal megértőbbnek kell lennem az emberek sorsa iránt, a gondjaik iránt. Régebben gyakran előfordult, hogy csak a gazdaság érdekeit néztem, és elutasítottam olyan kéréseket, amelyek a tsz

szempontjából jelentéktelenek voltak, de az illető tsz tag családjának felbecsülhetetlen segítséget jelentettek volna. Bizony, most már tudom, hogy a jó szó olyan, mint a májusi eső, kivirul a lélek tőle. S az értéke is olyan, mint a májusi esőé, amely minden cseppjével gazdagabbá és szebbé teszi a határt. Azért mondom ezt el, hogy jobban megértse, hogyan keletkeztek bennem azok a gondolatok, amelyeket el akarok mondani.

— A tsz tagokról mint emberekről akarok beszélni. Kérdezhetné, hogy miért? Talán lehetne másként is beszélni róluk? Lehetne bizony és beszéltünk is, de még nagyon sok helyen beszélnek is. Nos, mi megértettük, hogy itt a szövetkezetben, amely nekünk, vezetőknek is új, a tagokat is külön-külön kell szemlélnünk. Meg kell néznünk, honnan jött, milyen volt eddig az élete, és ennélfogva hogyan tud beleilleszkedni ebbe a különös felépítésű közösségbe.

— Tehát azt mondtam, hogy az embereket külön-külön kell elbírálnunk — folytatja —, lelkialkatuk és emberi értékük szerint. És törődni kell velük. Itt bent a tsz-ben kell belőlük igazi közösségi embert faragni. Mert amikor a tsz-be jöttek, valamennyien a legtávolabb álltak a közösség gondolatától. Sokukat a kényszerűség, másokat meg az anyagi érdek hozott közénk. És ez az anyagi érdek itt a tsz lehetőségeihez mérten erősen elburjánzott csaknem valamennyi tagban. A mi tagjaink, kevés kivétellel, nem tudnak még a közösség szellemében gondolkozni. Nehezen jár együtt bennük az érzés és a gondolat, mert ha valami jó termést ígér, hiába mondja akármelyikük, hogy szép a búzánk, belül, az érzéseinek legmélyén csak az mocorog, hogy ebből ugyan mennyi osztalékot kapok, s már előre számolja, hogy hány zsák gabonát szállít majd neki a szekér.

— Pedig ugye, attól még egyáltalán nem rövidülne meg, ha az is az eszébe jutna, hogy a többiek milyen jövedelmet várhatnak. A tagoknak ez a régről bennük maradt befelé-

fordulása eredményezi a túlméretezett háztáji állatállományt, a könnyű munka keresését, és sajnos még ez sem ritka: a más rovására való lógást. Erről kell minékünk az embereket leszoktatni. És ez nagyon nehéz. Ehhez legelsősorban az szükséges, hogy a tsz-ben szerzett jövedelem elérje és meg is haladja azt az értéket, amely az embereknek a maguk számára elképzelt jóléthez szükséges. Ez a mi termelőszövetkezetünkben legtöbb tagnál már gyakorlatilag is megvan. Csakhogy a tagok otthoni gazdasági állapotán nagyon sok olyan betömni való rés van, amely ennek a jövedelemnek kisebb vagy nagyobb részét felemészti. Így ez a megszerzett kereset meglehetősen összezsugorodik, s ezt igyekeznek ellensúlyozni a háztáji gazdaság felduzzasztásával. A fiatalok helyzete könnyebb, ők a keresetük nagyobb százalékát majd minden esetben megtarthatják maguknak, ebből ruházkodnak, ebből vásárolnak olyan dolgokat, amilyeneket (ezt tapasztalatból tudom) a munkásfiatalok egyelőre nem igen képesek beszerezni. Hiszen városon az élelemtől kezdve mindent a fizetésből kell megvásárolni és egyelőre, sajnos az élelem a kereset legnagyobb részét felemészti. A mi fiataljainknak viszont az élelemre nincs semmi gondjuk, az bőven kikerül a részesedésből. Így a fölösleges terményekből, a háztáji gazdaság jövedelméből és a kapott készpénzből sok mindenre telik. Ezek a fiatalok nem is hagynák itt a mi szövetkezetünket a világért sem. Még iskolába sem akarnak menni, hiába küldjük őket.

— No de ha a legtöbben megelégedettek is, ez még nem jelenti azt, hogy többet nem akarnak — nevet az elnök. — Az ember már csak olyan, hogy minél többje van, annál többet akar. Ebből adódik az, amit már előbb említettem, hogy az emberek a közös gazdaság rovására is igyekeznek gyarapítani a jövedelmüket. Sajnos, ebből még a közösség károsodásán kívül más kár is származik, az, hogy a kívülálló középparasztok ezt látják és meg is riadnak tőle. Sokan

vannak, akik főleg ezért nem akarnak közénk jönni. Pedig megmondhatom, hogy ők is ugyanezt csinálnák, és a bentlévő régi gazdák csinálják is. A saját életfelfogásuk riasztja vissza őket. Olyan dolog ez, mint amikor a fösvény ember mindenkit zsugoriassággal vádol. Megmondom őszintén, nekem sokszor olyan gondolatom is támad, hogy a kintlevő parasztok azért nem lépnek be a tsz-be, mert attól félnek, hogy a sok szemfüles tag mellett nekik már nem marad kaparni való.

— No, persze ez csak tréfa — hunyorítja nevetésre a szemét. — De van benne egy kicsi igazság is. Az is igaz viszont — fordítja komolyra a szót —, hogy ezekben a kintlevő középparasztokban lassan-lassan megérik valamiféle közösségi érzés odakint, s talán még a szövetkezést is könnyebben vállalnák, ha a termelőszövetkezeti gazdálkodást minden tag számára a legelőnyösebb és legigazságosabb módon lehetne folytatni. Úgy, hogy minden tag csakis az elvégzett munka mennyisége és minősége arányában részesedhessen a közös jövedelemből és ha természetesen a bevitt föld és ingóság után is igazságos térítést kapna.

— Ez az elgondolás tökéletesen megegyezik az én, és gondolom valamennyi tsz vezető elképzelésével — mondja az elnök. — Eszerint tehát ezek az egyénileg dolgozó parasztok már másféle közösségi emberek volnának, és ha rajtuk állana, egész biztosan másfajta szövetkezetet létesítenének, mint a miénk, sokkal összeforrottabbat és szorgalmasabbat. Ezt abból látom, hogy azok a középparasztok, akik valami folytán közénk kényszerülnek — s az idén tavasszal 19 lépett be hozzánk —, sokkal becsületesebben dolgoznak, mint a legtöbb régi tag.

Egy kéktrikós, cigányfekete fiatalember halad el mellettünk, illedelmesen köszön és még oda is szól hozzánk.

— Elnök elvtárs, igaz, hogy reggel 2 újabb kombájn jön aratni?

— Igaz bizony! — felelt az elnök.

— Nem látszik ez majd meg a keresetünkön? — kedvetlenedik el a fiú.

— Ne félj te attól Pista — nevet rá az elnök —, nem rövidülsz te azért meg.

A fekete fiatalember elköszön, az elnök felém fordulva folytatja:

— Látja, ez is egy érdekes jelenség nálunk. Nem nagyon örülnek a kombájnnak, mert az aratással sokat lehet keresni. Mindig azt hajtogatják, hogy túlságosan sokat fizetünk ki a gépállomásnak. S ez igaz is. Ha saját gépeink volnának, olcsóbban termelhetnénk, de még így is örülniük kellene, hogy a gépek megkímélnek bennünket a nehéz munkától. De ők inkább haragszanak rá. Ez az érzés is a gyűjtés szenvedélyéből ered. Ez a Pista is például, akivel az előbb beszélgettünk, a tsz gabonájában hízlalta meg a tyúkjait. Amikor ezt észrevettuk, összeült a vezetőség és 12 kilogramm búza levonására büntettük. Sajnos, csak enynyire, de az igazgatósági tagok többen azzal érveltek, hogy mit eszik egy tyúk? Nem követelhetünk tőle egy mázsát. Arra még ők sem gondoltak, hogy a közös vagyon becsülését nem lehet súlyra mérni. Az ítéletet ki sem hirdettük a közgyűlésen, és ez az én hibám, hanem csak úgy közöltük Pistával négyszemközt. Ő meg nevetett és azt mondta, hogy csak vonjuk le nyugodtan, annyit megér neki, hogy nem kell a baromfiak ellátásáról gondoskodnia.

— No most már mehetünk mi is ebédelni — áll fel az elnök —, a dolgozónak enni is koll — nevet —, mi pedig ma igen sokat dolgoztunk.

Elindulunk a kozponti udvar felé.

— Csak azt akarom mondani — folytatja Dani Mihály —, hogy ezen, az igazi közösség kialakításán áll a tsz-ek sorsa. Nem akarom én bántani ezt a Pista gyereket. Derék fiú ő, szorgalmas, becsületes, nem tehet róla, ha még nem

érzi a közösség tulajdonáért a felelősséget. Ki is tanította volna meg erre? De itt megtanulhatja — mondja az elnök nagyon komolyan. — Keserves iskola lesz ez nekünk, de ebben a tsz-ben a fiatalokból igazi közösséget akarunk formálni. Nem sajnáljuk az anyagiakat sem. Ha nincs sürgős munka, kedvük szerint rendezhetnek mulatságot, zenészt is, italt is hozunk nekik. Idáig még minden esztendőben együtt ünnepeltük a május elsejét. Vidám farsangi mulatságot rendezünk minden évben és sördélutánokat. Szórakozzanak csak kedvükre. Hozzák az ismerőseiket, családjukat, mindenkit megvendégelünk. Megéri ez nekünk. A szövetkezet tagsága még a lakodalmakat is együtt tartja. Még az öregek közül is kevés akad, aki a mi mulatságainkra nem jön el.

— Így szoknak össze az emberek, jobban megismerik és megszeretik egymást. Bizony, a kívülálló parasztságban régóta nincsen már ilyen ősi közös vigadozás — mondja az elnök. — Valahogy mintha begubóztak volna, még a fiatalok is olyan kedvetlenek, mintha örökké valami veszedelemben forognának. Persze, én megértem őket, nagyon nehéz ma a parasztság élete. Sok a teher, csuda, hogy van még ereje dolgozni. De a paraszt erős, és egy igazi, neki tetsző közös gazdaság megtízszerezheti az erejét. De ehhez kedvre van szükség. A magyar parasztságnak pedig semmihez nincs ma kedve, sem a szövetkezéshez, s talán még a kisparcellán való termeléshez sem. Tudom én ezt jól, hiszen nehezen szánja rá magát bármelyikük is, hogy jókedvéből közénk lépjen, pedig kint nehéz az élete, talán nehezebb, mintha itt dolgozna velünk. Mégis vár még. Tűr, azt reméli, hogy majd csak jobbra fordul a helyzet, s újra saját maga határozhat a sorsa fölött. És bizony ez jó is volna a gazdák élete miatt is, és a szövetkezetek miatt is. Mert erőszakkal nem lehet őszinte híveket toborozni, csak kényszerű híveket, azaz — ellenségeket.

Most már alig 50 méter választ el bennünket az ebédelőhelytől. A beszélgetés hevében meg-megállunk, aztán megint teszünk egy-két lépést és újból megállunk. De nagyon izgalmas ez a beszélgetés. A konyha felől finom étvágygerjesztő illatok szállonganak, ám egyikünk sem siet. Ez a beszélgetés mindkettőnket mindennél jobban izgat. Az elnök hirtelen új témába is fog.

— Talán a nyugdíj az egyetlen, ami a gazdákat a szövetkezetbe vonzza. Ez az, amire mindig vágyott a parasztember. Hát most megkaphatja, itt nálunk, a szövetkezetben. A tagok előtt is rövidesen ismertetjük a feltételeket. Én a magam részéről, amennyire ismerem a tervet, azt javasolom majd, hogy intézményesen oldjuk meg a nyugdíjfizetést, mégpedig úgy, hogy a tsz a tagok teljesítményéből évente levonja és befizeti a Termelőszövetkezetek Országos Nyugdíjalapjába. Így mindenki a jövedelme után kapná a nyugdíját. Dehát erről még úgyis eleget vitázhatunk. Most csak azért említettem meg, mert a nyugdíj egész biztosan sok gazdát hoz még közénk. Még a magántulajdonról is szívesen lemond miatta, hiszen ez a görcsös ragaszkodás a vagyonhoz éppen a magárautaltságból fakad. Abból, hogy az öregségtől és a betegségtől való rettegés sokszor még a szükséges filléreket sem engedte ki a házból. Ha ettől a szörnyű tehertől megszabadulhat a földműves, nem lesz nála boldogabb ember.

— Csak már ott tartanánk — mondom halkan és befordulunk az udvarra a nagy árnyas fák alá.

— Megérjük mi még azt! — mondja vidáman az elnök és rám függeszti tiszta, bizakodó tekintetét.

A FIATALOK

Úgy gondolom, nem lesz haszontalan időtöltés, ha közelebbről is megismerkedünk a tsz legfiatalabb tagjaival. Két ifjúsági munkacsapat van, az egyik fiúkból, a másik lányokból. Ez az elosztás már eleve kínálja a versengés lehetőségét, amit a fiatalok ki is használnak, mert olyan derék vetélkedés folyik a fiúk és lányok között, hogy még az öregeket is jókedvre gyújtja. A lányok a tavasszal elvállalták 5 hold cukorrépa teljes megmunkálását. A fiúk erre 10 hold kukorica négyzetes művelését határozták el. De hogy a dicsőség nagyobb legyen, még a kukoricaszár silózására is fogadalmat tettek.

A fiúk vezetője Varga Tóth János, de a többiek csak Varga Jancsinak becézik. Az ő munkacsapatának 11 tagja van. Ez a Varga Jancsi nagyon fiatal még, 15 éves, hirtelennőtt, vékony fiú. S vitatható, hogy helyes-e felnőttnek való munkával foglalkoztatni. De ő nagyon jól dolgozik, ezért is lett ő a munkacsapatvezető. 1955 júliusa óta dolgozik a tsz-ben. Tavaly október 1-ig 90 munkaegységet szerzett. Az idén idáig már 160-at. De itt is van ő mindig, ha fú, ha esik — amint mondja. Sápadt, vékony arcára kiül az öntudat.

— A vezetőnek itt köll lenni mindig, az nem csinálhat pihenőt, mert annak példát köll mutatni — mondja olyan komolyan, akár egy felnőtt. Biztosan az apjától tanulta, az állattenyésztési brigád vezetőjétől.

A beszélgetésre körénk gyülekeznek a fiatalok. Reggel

fél hat az idő. A tsz központjába már beérkezett a teherautó, s van még egy kevés idő a munkába indulásig. Ilyen nagy dologidőben ki kell használni minden percet, nem nagyon lehet diskurálni, csak így munka előtt, munka után, meg az ebéd alatti pihenőkön.

Megtudom tőlük, hogy a tsz-ben 6 fiúnak van motorkerékpárja és egy közülük tagja a városi vadásztársaságnak is. Mindezen felül másféle jók is akadnak itt a fiatalok számára, mert alakulóban van egy zenekar, amelybe négy tag már jelentkezett is, 3 hegedűvel és egy harmonikával. Nincs azonban énekkaruk, sem említésre méltó könyvtáruk. Általában azt tapasztaltam, hogy nem rajonganak a szervezeti életért, a DISZ semmiféle összefogó erőt nem jelent a számukra. Amit együtt csinálnak, azt önmaguktól, minden felsőbb instrukció nélkül, a saját maguk szórakoztatására teszik. Megkérdem tőlük, járnak-e színházba, moziba.

— Ha meglesz a kultúrház, nálunk is lesz minden héten kétszer mozi — mondja egy zömök kis barna gyerek, akit Honti Sándornak hívnak.

— Legalább nem kell pénzért moziba menni — helyesel Takács Feri, egy idősebb fiú — úgyse sok a pénz.

— Pénzt nem osztanak a tsz-ben — kérdem tőle —, előleget?

— Dehogynem — tiltakozik —, hogyne osztanának, afelől nincs hiba, de ha ingyen van a mozi, minek fizetni érte.

Ebben mindannyian megegyezünk. Megkérdezem tőluk, hogy melyikük mit dolgozik.

— Én a Banga Imre marokszedője vagyok — feleli Honti Sanyi, aki 16 éves korához képest elég alacsonynövésű legény.

— Ki a legjobb kaszás? — kérdem.

— A Banga Imre, a Liska Pista bácsi, Nagy Pál és Domján Erik — mondogatják sorban a gyerekek.

— Ők! — mondja Takács Feri — én aratógépen dolgozom, de látom őket, igaz, gereblyéztem is egy darabig utánuk. A gereblye megmutatja, hogy melyik brigád hogyan dolgozik, ki után mennyi marad el.

— De a gereblyézésből nem lehet megállapítani, hogy ki milyen kaszás — vetem közbe.

— Abból nem — mondja Feri —, de azt mindenki tudja, hogy ők a legjobb kaszások. Pedig nem dolgoznak ők se többet, mint én az aratógépen, mégis több a munkaegység a kézi kasza után.

Körülöttünk a fák alatt kaszákat vernek, néhányan reggeliznek az asztaloknál.

— Honti! — hallatszik egy mélyhangú kiáltás.

— Sanyi, a Banga hív — mondja Varga Jancsi.

— Megyek mán! — kiált vissza Sanyi. — Mindig előbb akar hozzáfogni, mint a többiek — mormogja a foga között és elsiet. Takács Feri is elbúcsúzik. Varga Jancsi marad még egy kicsit, a munkaegységkönyvekbe irkálja be a fiúk tegnapi teljesítményét.

— Melyik munkacsapat dolgozik jobban: a lányok vagy a fiúk? — kérdem.

— A fiúk! — feleli habozás nélkül — ez érthető — teszi hozzá komolyan. — A lányok sokat veszekednek, mindig kitalálnak valamit. De azért jól dolgoznak ők is.

— Ki a lányok közül a legszorgalmasabb?

— A Liska Erzsi, a munkacsapat vezetője, meg a Czuczi Erzsi, meg hát dolgoznak azok mind, csak olyan veszekedősek.

— És az öregek mit szólnak a fiatalok munkájához?

— Most már mindig dicsérnek bennünket, pedig tavaly nagyon haragudtak az ifjúsági brigádra. Igaz, hogy akkor nem is dolgoztak jól a fiatalok. A vezetésen múlik minden

— fejezi be nagy komolyan az írást, és feláll. — Megyek már én is, mert amott megy a kaszásom.

Így aztán egyedul maradtam, amíg le nem ült mellém egy vékonyka, magas, fehérbőrű kislány meg egy idősebb asszony. A kislány, Czuczi Erzsike volt. 15 éves és már menyasszony, a vőlegénye szintén tsz-tag, de most katona. Ha leszerel, azonnal megesküsznek. És erről, sajnos, sem a fiút, sem a lányt nem lehet lebeszélni. Pedig Liska Erzsi, a barátnője, mindig kéri, hogy ne bolondoskodjon, várjon még legalább 3 évet. Nem és nem. Az apja már 2 évbe is beleegyezne, de Erzsike hajlíthatatlan, ő ha torik, ha szakad férjhez megy őszre, ha leszerel a fiú.

Csak nézem ezt a cérnaszál derekú kislányt, aki gyerekfővel házasodni készül. Ki értheti meg azt a titokzatosságot, amit egy ilyen kislány szíve rejteget? Egyébként ő is évek óta dolgozik már a tsz-ben, de csak tavaly óta rendes tag. Kereskedő tanonc szeretett volna lenni, merthogy olyan sovány és nem nagyon bírja a nehéz munkát, de a szülei nem engedték, mivel messze van a város. Az édesanyja beteg. Négy testvére van, kettő közülük már a tszben dolgozik, egy kis húga és egy kisöccse van otthon.

— De azoknak is van elég dolguk szegényeknek — mondja Erzsike —, mert van egy szomszédunk, az állami gazdaságban dolgozik az asszony is, meg az ember is. Öt gyerekük van, a legkisebb 3 hónapos és azt mindig áthozzák hozzánk. A 9 éves húgom neveli, de szegényke etetni sem tudja rendesen. A szomszédaink még azt is megtették, hogy ezt a picit félnapra is magára hagyták étlenszomjan, mert a többi gyerek már nagyobb és nincsenek otthon. Ha az én gyerekem volna, én aranyba foglalnám — mondja komolyan, mintha ki tudja milyen hosszú élet állna már mögötte.

Ilyen lány ez a kis Czuczi Erzsike. Megkérdem tőle, hogy szokott-e a többiekkel együtt szórakozni?

— Az jó, amikor össze lehet jönni a többiekkel, mindenféle játékot kitalálnak a lányok. Csak most, hogy ilyen sok a dolog, ritkábban tudunk összejönni. Meg most olvasni sincs nagyon idő, csak így ebédszünetben. Én éppen Jókai Sárga rózsa című regényét olvasom, Liska Erzsi mondta, hogy jó. Mind a ketten szeretjük az izgalmas történeteket, meg a történelmi regényeket.

Egy aranyos, barna kislány csatlakozik hozzánk, Balogh Julika. Kis kékpettyes ruha ván rajta, vastag barna copfjai vékony szalaggal vannak átkötve. 15 éves már, de még csak őszre megy nyolcadikba, mert októberben született és egy évet veszített. Már tavaly nyáron is dolgozott a tsz-ben az édesapjával és a nővérével, 32 egész 32 század munkaegységet teljesített.

— Te mit csinálsz most, Julika? — kérdi tőle Erzsi.

— A kertészetben gyomlálok — felel Julika —, keresztapa azt mondta, hogy legyek mellette.

— Ki a te keresztapád, kislányom? — kérdi tőle a néni.

— Oláh Pista bácsi, a munkacsapatvezető.

— Szeretsz itt dolgozni? — kérdem tőle.

— Szeretek — feleli.

— Itt is maradsz?

— Én óvónő akarok lenni — mondja piruló arccal.

— Annyira szereted a gyerekeket?

— Nagyon szeretem őket.

— Van kis testvéred? — kérdem.

— Van négy, a legkisebb 1 éves, olyan édes, engem szeret a legjobban.

Kedves barna, kerek arcára bájos mosolyt varázsol a testvérkéi iránt érzett szeretet. Jó óvónő lesz belőle egész bizonyosan. Még az iskolában is az elsők között van, csak két négyese volt, számtanból és fizikából. Dehát azt nem szükséges olyan nagyon tudni egy óvónéninek, igaz, kicsi

Julika? Mit számít az a két négyes, ha valakinek szeretetből és jószívűségből kitűnője van.

Lassan megüresedik az udvar. Erzsike is elbúcsúzik a nénivel, és a kicsi, bájos Julika is elköszön. Szégyenlősen nyújtja a kezét, és megindul a kertészet felé. Az irodaépület sarkából lopva visszanéz, felszabadultan elmosolyodik és játékosan futásnak ered.

Sokáig nézek utána, s azon gondolkozom, hogy ezek a fiatalok már idenőttek. Hogy miért, azt nehéz volna ennyi beszélgetés után az igazságnak megfelelően eldönteni. Talán azért, mert a szüleik is itt dolgoznak, vagy másutt nem találtak hirtelenében munkát, esetleg csak átmeneti munkahelynek szánták a tsz-t. Annyi bizonyos, hogy a fiatalok lelke fogékony a közösség iránt, okos bánásmóddal meg lehet szerettetni velük a termelőszövetkezetet, de csakis akkor, ha a tsz valóban jobb életet biztosít számukra, mintha akár gyárban, vagy az apjuk saját földjén dolgoznának. Itt a fiatalok tűrhetően keresnek, ha pedig a szüleik sorsához mért igényeiket nézzük, a keresetük jónak mondható. De ez csak azokra vonatkozik, akik nem régi gazdacsaládból származnak, hiszen a jobbmódú kis- és középparasztok gyermekei régen könnyen iskolázhattak is, tehát nem kényszerültek korán dologra. Éppen ezért mindezt figyelembe kell vennünk, ha a Dózsa tsz-ben élő fiatalok anyagi és kulturális helyzetét nézzük.

Liska Erzsi bútora

Most ő is markot szed, mint a többiek. A bőrét érdesre és feketére égette a nap. Az apja után szedi a markot, így sokszor több dolga akad, mint a társainak, mert az édesapja a legszorgalmasabb kaszás. Ebben az évben tölti be a 16. életévét, formás, csinos barna kislány, de annyi ártatlan báj van benne, mintha 13 éves lenne.

Az egyik ebédszünetben találkoztam vele először. Az egyik hosszú asztalnál ült az udvaron, ahol az ebédet tálalták föl, és szorgalmasan irogatott valamit egy csomó füzetbe. Ezek a füzetek voltak a munkaegységkönyvek. A tulajdonosaik — általános iskolások — ott kuporogtak a padokon Erzsike körül. A teljesítményeiket írta be, s ezt olyan áhítattal figyelték, mintha valami titokzatos dolog szemtanúi volnának. Most ők is idetartoznak a lánycsoportba. A DISZ-tag lányok anyáskodnak felettük, mert ők még általános iskolások, igaz, hogy már a vége felé járnak. Berta Piroska például, egy kedves, szeplős kislány, egészen nagylánynak érzi magát, ugyanis ő már nyolcadikba megy őszre. Van itt még más nyolcadikos is, a Szappanos Laci, de az csak fiú, hogy jöhet az egy 13 éves lányhoz. Még akkor is, ha ugyanannyi munkaegysége van, mint neki... Vizsga óta 21. Tehát mindennap egy munkaegység. A többiek hatodikosok, Barna Imre, Fekete Feri, Varga Jenő és a többiek. De azért már nekik is 15 körül van a munkaegységük. Most az aratás alatt a kukoricát kapálgatják. És Erzsike szerint nagyon szépen. A gyerekek közül csak Szappanos Laci akar tovább tanulni. Vagy gépészmérnök akar lenni, vagy épülettervező, majd még meglátja. Néhány napig az épülő művelődési otthon építkezésénél is segített, és nagyon megtetszett neki a kőműves szakma. De a többiek mind itt akarnak maradni a tsz-ben, mert itt olyan jól lehet dolgozni, meg minden, aztán legtöbbjüknek a szülei és a testvérei is itt dolgoznak. De van olyan is köztük, aki csak a pajtásaival jött ide. „A közöst szokni", mint ahogyan az öregek beszélnek róluk. S el kell ismerni, hogy itt a fiatalokkal nagyon sokat törődnek.

Nos hát, ilyen népes társaságban bukkantam Erzsikére, s attól kezdve ott-tartózkodásom ideje alatt szinte mindennap találkoztunk, sőt két éjszakát náluk is töltöttem, hogy jobban megismerjem őket és zavartalanul beszélgethessek

velük. Erről majd később még külön is írok. Itt most csak az Erzsikével való barátságom kialakulását szeretném elmondani.

Úgy kezdődött, hogy ott-tartózkodásom első estéjén, amikor az édesapjával az egész napi aratásból kifáradva hazaértek, a meleg vacsora helyett engem talált a házukban. Ez egy kicsit meglepte, az arcocskája morcosra húzódott és kiolvastam a szép barna szeméből, hogy szívesebben venné, ha nem volnék ott. Kék szoknya volt rajta, könnyű rózsás blúz és kék kötény. A lábán tornacipő és a fején menyecskésen hátrakötött pirospöttyös kendő. A bal csuklója zsebkendővel át volt kötve, mert — mint később megtudtam — fájni szokott.

Az édesapja nagyon barátságosan üdvözölt, vele nem is tudtam ekkor beszélgetni, mert azonnal a malacok élelmének elkészítéséhez látott. Az édesanyja meg főzéshez fogott, hiszen elég sok időt pazarolt rám, amíg a „tiszta szobában" elkészítette az ágyamat. Így hát Erzsikével magunkra maradtunk a tornácon. Idegesen topogott, szeretett volna szegényke tisztálkodni vagy pihenni is, de a jelenlétem nagyon feszélyezte. Ezért gondoltam, hogy elsétálok egy órácskára a szomszéd tanyára. Amikor ezt közöltem vele, az arca azonnal felderült és éreztem, hogy figyelmességem nagyon tetszik neki.

Ez az érzésem be is igazolódott, amikor másfél óra múlva visszatértem. Pompás illatú vacsora fogadott és Erzsike kedves csintalansággal nevetett rám. Szépen megmosakodva, tiszta ruhában ült az asztalnál. A családfővel vacsora előtt lehajtottuk az erős, házikészítésű zöld likőrt, aztán falatozni kezdtünk, mintha örök idők óta mindig együtt vacsoráztunk volna.

A beszélgetés könnyen indult, nyíltszívű, őszinte emberek Liskáék, akit a szívükbe zárnak, az előtt nincs semmi titkuk. Ilyen a kisebbik lányuk, Erzsike is. Mert rajta kívül

van még egy menyecske lányuk; tavaly vitte el a tsz-ből egy derék katonatiszt. És van egy fiuk, a Pista, aki a tsz-ben könyvelő, és 3 nap múlva vonul be tényleges katonai szolgálatra. Így most már egy hét óta búcsúzkodik a barátaitól, és éjfél előtt nemigen kerül haza.

A szó leginkább a fiatalok körül forgott.

— Ha mindenki behozná a gyerekeit a tsz-be — mondta Erzsike apja —, akkor biztosítva volna itt a tsz fejlődése, mert aki fiatal ide bejön, az nehezen kívánkozik el innen. Ezt egyébként ők maguk is elmondhatják.

El is mondták már, és most újból megerősítette Erzsike is, amikor egy kis idő múlva az apja kiment, hogy másnapra elkészítsen néhány dolgot, az édesanyja meg a konyhában tett-vett és az éjszakai pihenéshez készítette a fekhelyeket. Mi aztán Erzsikével zavartalanul beszélgethettünk.

— Hogy jó-e itt a tsz-ben? — válaszol ő is kérdéssel. — Sehol sem lenne olyan jó, mint itt. Én ezt tudom, mert a régi iskolatársnőim közül többen dolgoznak a városban, és mind csak engem irigyel, hogy milyen jó énnekem a csoportban. — Jó is — mondja bizonykodón — csakis itt jó.

— És mi az a nagy jóság itt, Erzsike, amit annyira szeret? — kérdeztem mosolyogva.

Ez a kérdés egy kicsit meglepte, mert az arca elgondolkozóvá vált.

— Hát minden — felelt végül —, az, hogy mindig kint lehetek a mezőn, a szabadban, kapálhatok, babusgathatom a növényeket. Nem is képzeli, milyen jó érzés az, amikor a kukoricát meg a répát megszabadítom a gyomoktól, és a puha, finom homokkal egy kicsit fel is töltögetem a gyökerę körül, hogy erősebben álljon, mert a gyomok miatt fel kellett lazítani körülötte a földet. És az is jó — élénkül meg a hangja —, amikor tori az ember a kukoricát, és valóságos zöld hegyek nőnek belőle a sorok szélén, és olyan

édeskés illata van. Aratni is nagyon jó, úgy lehet szeretni az eldőlt szegény kis kalászokat. Úgy odabújnak hozzám, amikor a sarlóval szedem őket, mint a kiscsibék. És jó pihenni is délben a fák alatt. Hanyatt feküdni, jól kinyújtózkodni és beszívni a finom, tiszta levegőt. Sehol nincs olyan jó levegő, mint itt nálunk. Voltam már Pesten is, de én majdnem megfulladtam, olyan füst van ott mindig. Meg köd reggelente, a napot meg nem is lehet látni, szürke és hideg minden. Sosem laknék nagyvároson...

Olyan üdén és meggyőződéssel tud beszélni, hogy most még én is elriasztónak találom Pestet, és az ottani élet egy kicsit idegenül is hat itt a mezőn. Ilyen hálátlan az ember. De jöjjenek csak ide a pestiek, ki a tanyára, hallgassák az egész mindenséget betöltő tücsökzenét, a leveli béka kontrázó kuruttyolását. Üljenek egy kicsi tanya tornácán a füstölő petróleumlámpa alatt, amit körültáncol a millió bogár. Még a bozontos, fekete pulit is megcirógathatják, aki ilyenkor barátságos, de csak érkezzen valami idegen a kapun befelé egyedül!... És hallgassák ezt a bájos arcú kis tanyai lányt, aki költői szavaival megtanít a föld szeretetére.

Szeretném megsimogatni a szép érzéseiért, és lám, még beszél tovább, még mindig tud valami elragadót mondani az életéről, a szülőföldről, amely nélkül talán élni sem tudna.

— Szeretek nagyon korán kelni — cseveg kedvesen —, olyan korán, amikor még látszanak a csillagok. Ilyenkor olyan a határ, mintha igazi gyönggyel hintette volna be valaki, ezüstszínű gyönggyel. És ahogyan lassan szökik fel az égre a rózsaszínű fátyol, a gyöngyök színe is változik. Rózsaszínűek, sárgák, kékek lesznek. S az igazi, a legeslegszebb színüket akkor kapják, amikor a mező legszélén kibukkan bíborvörösen a nap pereme. Ilyenkor ezek a gyöngyök millió színben sziporkáznak, soha még ékszerboltban

sem láttam ilyen szépet, mint a felkelő nap fényében a harmat. Csak nem szabad szétnyomni őket — mondja nagyon komolyan —, mert akkor már a harmat is csak olyan, mint a víz.

Elhallgat. Semmi sem zavarja a csendet.

— Még a telet is szeretem, a nagy havat, amikor a varjúk itt ugrálnak a kerítésen, meg az esőt is, mert az nagyon kell a határnak, csak a szelet nem szeretem, mert attól mindjárt könnyezik a szemem.

Egy kicsit újra hallgatunk. Bevallom, elérzékenyültem ettől a beszédtől, hirtelen mind előlopakodtak a gyerekkori emlékeim. Én is így szerettem a földet, a mezőt.

— De a munka, az biztosan nehéz — kérdeztem halkan.

— Elég nehéz — mondta tárgyilagosan —, de keresni is lehet.

Megmondom őszintén, erre a válaszra nem számítottam. Meglepett, hogy így megférhet egymás mellett a munkaszeretet és az anyagi érdek.

— Sokat lehet keresni? — kérdeztem kíváncsian.

— Nekem elég. Én még csak 1954 júliusától vagyok tag a csoportban, de már 1953 nyarán is bent dolgoztam iskolaszünetben, de én már nagyon sokat kerestem.

— Sokat? — csodálkozom tréfálkozva, ez egy kicsit sérti is, mert gyorsan felugrik és leakasztja a lámpát.

— Ha akarja, megmutathatom. — S elindult keresztül a konyhán egy ajtó felé, amit addig észre sem vettem. Beléptünk a kisszobába és azonnal olyan érzésem támadt, hogy bútorraktárban vagyok, bútorraktárban Pesten a Lenin körúti mintateremben.

— Ez a bútorom, ezt már én kerestem, de még többet is — tette hozzá büszkén.

Modern, gyönyörű tükörfényes diófa hálószoba bútor.

— Most csak itt van, mert a testvérem bútora is itthon van még, aztán azért nem fér a nagy szobába. Most a ru-

hák is csak így vannak — mondta és egy ügyes mozdulattal kitárta a szekrények ajtaját.

Hirtelen rá kellett néznem erre a lányra. Ez mind az övé, ez az egyik szekrényt betöltő ruha és a másikban sorakozó hófehér terítők, ágyhuzat, lepedők, törülközők és fehérnemű.

— Majd veszünk még — mondja egyszerűen —, csak tavaly én is anyukáéknak adtam a keresetem, mert még nem volt befejezve a ház és kellett a pénz.

Becsukta a szekrények ajtaját, és a kormos üvegű lámpával megindult előttem, ki a tornácra, frissen és könnyedén, mintha nem is több napos aratás állna a háta mögött, hanem valami kényelmes nyaralóban volna. De amikor felakasztotta a helyére a lámpát, láttam, hogy fáradt, a szeme alatt gyülekeztek a sötét karikák. Elbúcsúztam tőle, és nagyon sokáig álltam még egyedul a tornácon, néztem a sotét, csillagos égboltozatot. És gondolkoztam. Azon, hogy milyen jó sorsot érdemel az a nép, ahol ilyen Erzsikék vannak.

A Zsuzsánna-est és a sördélután

A címből ítélve itt valami vidám szórakozásról hallunk, nem is egyről, hanem kettőről. Igen, de csak az egyik vonatkozik a fiatalokra, mégpedig a sördélután. A Zsuzsánna-estet az idősebbek tisztelték meg némi mulatozással, anélkül, hogy a tsz-ben akár csak egyetlen Zsuzsánna is volna. De a rosszmájúak azt beszélik, hogy egész Hódmezővásárhelyen, de talán még Csongrád megyében sincsen ilyen nevezetű nőszemély. Ezt mindenesetre túlzásnak könyvelhetjük el, s maradjunk annál a puszta ténynél, hogy a Dózsa tsz-ben nincs ilyen nevű asszony vagy leány. Hát akkor hogyan esett ez a névnap-ülés? Talán valamelyik jelesebb

egyén ilyen nevű leánynak udvarol? Nem a'. Egészen máshol kell a dolog nyitját keresgélni. De hogy ez a keresgélés ne okozzon önöknek fáradságot, elmondom ez emlékezetes est történetét.

Fehér tél volt még február 18-án, nyúlfagyasztó hideg pirosította az arcokat. Ezen a napon ünnepelték a Zsuzsannák névnapjukat szerte az országban. S nem is gondolták, hogy néhány vidámkedvű tsz-paraszt ezen a vasárnapon az ő egészségükre emelgeti a poharát.

Úgy kezdődött a dolog, hogy még február elején összeadtak a tagok egy csomó pénzt borra. És ez a bor éppen ezen a napon érkezett meg. Szerencsére. Azért szerencsére, mert vasárnap lévén, kevesen tartózkodtak a tsz-ben. Hanem, akik ott tartózkodtak, azoknak csuda gusztusuk támadt egy kis itókára. Ugye, ilyen hidegben is meg lehet szomjazni, vagy ha azt nem, akkor egy kis forralt bor mindenképpen jót tesz.

Nagy Pali bácsi, Csáky Sándor meg még vagy hárman egyre unszolták Aszalai Sándort, a brigádvezetőt, hogy szóljon már az elnöknek egy kis lélekcsillapító ügyében. Ugyanis a kollektíven vásárolt bor kiosztása az elnök hatáskörébe tartozott. De az imposztor Aszalai sehogyan sem vállalkozott a közvetítő szerepére. Erre Nagy Pál gondolt valamit.

— No hát gyertek — mondta a többieknek. Ez a beszélgetés a tehénistállóban játszódott le, így hát megindultak Pali bácsi után az iroda felé.

— Csak ne legyen már itt a párttitkár — mondta bizonytalankodva Csáky Sándor.

— Mér? — háborodott fel Nagy Pál — mi van abban? Aki a bort szereti, rossz ember nem lehet. Iszik ő is.

Így értek be az irodába. A párttitkár már nem volt ott, csak egyedül az elnök, éppen valami folyóiratot olvasott.

De az emberek még be sem léptek az irodába, amikor Pali bácsi elkezdett rettenetesen köhögni.

— Ki akar itt meghalni? — nézett fel az elnök. De Pali bácsi csak még jobban köhögött.

— Nagyon meghűlhetett szegény — mondta Csáky álszent arccal.

— Te Mihály, ennek valami meleget kéne inni — emberelte meg végre magát Aszalai. — Csak mit?

— Tán teát — mondta az elnök. — De honnan vegyünk? Hacsak nem hozol egy keveset Sándor — fordult Csákyhoz —, te laksz legközelebb.

— Te, nincs nekünk, holnap hoz az asszony — ijedt meg Csáky. Pali bácsi meg úgy köhögött, mintha kilenc ördög bújt volna beléje.

— Hacsak azokból az üvegekből — mondta tétován —, mert a forralt bor az jó ilyenkor . . .

Most már kár a szót szaporítani tovább. Az iroda egyik sarkában hatalmas demizsonok álltak. Először felbontottak belőle egyet, egy ötliterest a Pali bácsi kontójára. Föl se forralták, mert ő azt állította, hogy hidegen jobban használ. Az első üveggel megitták csendben. A másodikat, amelyik tízliteres volt, már némi dalolás kísérte. A harmadik üveg szintén 7—8 literes lehetett. Az is elfogyott vidám nótázás mellett. De az idő haladt. Tizenegy óra körül az elnöknek eszébe jutott, hogy haza kellene már menni. Erre nagy nehezen föl is kerekedett az a tucatnyi ember, aki a mulatozás hallatára összeverődött. A tanyaiak könnyebben haza találtak. De akik a városba mentek, azoknak nehezebb dolguk volt. Csípős szél kavarta a havat. Összekapaszkodva, nótázva imbolygott haza a társaság, s bizony jócskán elmúlt éjfél, mire hazaértek. Otthon nem is történt egyiküknek sem baja. Az elnök, meg egy-két tag ki is szellőztette a fejét hazáig. Egyedül Nagy Pali bácsit várta otthon csípőre tett kézzel a felesége.

— Hát téged merre terelt az az áldott jó lelkiismereted? — kérdezte szelíden.

— A..., az elnök, vagyis a csoportban.

— Mi van az elnökkel, te? — dobbantott az asszony.

— Névnapot ültünk — vágta ki magát Pali bácsi. Az elnök keresztlányának a nevenapját.

— Igen!? — húzta a szót a felesége. — Aztán hogy hívják azt a kislányt? — nézett rá szigorúan.

— Hát, hát — nyögött Pali bácsi — te, én már elfelejtettem.

— No jó — mondta vészjóslóan Nagy néni és leakasztotta a szögről a Kincses kalendáriumot. — Te, de ha nem leány névnap van, nem állsz meg többet a szemem előtt.

Es lány névnap volt, Zsuzsánna.

Másnap már mindenki tudott a Zsuzsánna-esti ivászatról, csak Pali bácsi titkolta nagyon az otthoni eseményeket. De hogy — hogy nem, mégis kitudódott. Azt beszélik, hogy az ivászaton résztvevő férfiak ünnepélyes fogadalmat tettek volna: a születendő kislányuk vagy unokájuk a Zsuzsánna nevet kapja. Mások szerint meg harmadnapra a magtár nagy ajtaján ez állott felírva: pityókások védőszentje: szent Zsuzsánna.

No most kérdezhetné valaki, hogy ezeknek a kedves öregeknek mi közük van a fiatalok sördélutánjához? Nagyon sok. Azt azonnal látni fogjuk.

Az idősebbek nevezetes Zsuzsánna-esti italozásáról természetesen a fiatalok is tudomást szereztek. Súgtak-búgtak is jó sokáig, hogy hát ez nem járja, hogy amikor itt vannak ők, a fiatalok, akkor az öregek kezdenek el mulatozni, az ifjúsággal meg senki sem törődik. Ez a dolog valahogyan az elnök fülébe jutott, az is lehet, hogy kerek-perec megmondotta neki valaki, elég az hozzá, hogy ő aztán közölte a vezetőséggel, hogy a fiatalok nehezményezik a Zsuzsánna-

estét. Ezen sokáig elgondolkoztak és megállapították, hogy valóban, eddig nagyon kevés szórakozási lehetőséget nyújtottak a fiataloknak. Mert az igaz ugyan, hogy a művelődési otthont megígérték, de az eddig elmulasztottakat nem ártana addig is kicsit pótolni, nem beszélve arról, hogy a szép művelődési ház mellett szükségük van a fiataloknak táncra, a tánchoz zenére és némi italra, de talán még közös vacsorákra is.

Amikor mindezt így elgondolták, megszületett a terv: a fiatalok számára legalább havonta egyszer sördélutánt kell rendezni. (A Zsuzsánna-est tapasztalataiból ítélve a bort nem tartották megfelelő italnak.) A sördélutánra az italt a tsz kocsija kiszállítja a fiataloknak, a zenészeket úgyszintén. Vacsoráról a tsz gondoskodik. A sördélutánra minél több egyéni fiatalt hívjanak meg a fiatalok. És ezt a határozatot április óta mindig végre is hajtották. Sokszor majdnem annyi egyéni gazda fia vett részt a sördélutánon, mint ahány tsz-fiatal. Egyénileg dolgozó gazdák lányai csak nagyon ritkán jöttek. De van a tsz-ben fiatal lány több, mint fiú, így sokszor még éjfél után is szólt a vidám zene.

A legutóbbi ilyen zenés összejövetelen egy kis összetűzés is akadt, no persze minden tettlegesség nélkül. Az történt, hogy az egyéni fiúk közül kettő két tsz-beli kislányt igen kedvére valónak talált egy kis múló udvarlásra. Le is sétáltak a szénakazlak felé, mivelhogy arra a leggöröngyösebb az udvar. Dehát a fiatalok tudják, hogy mi mire jó nekik. Nagyon messzire azonban nem juthattak, mert a tsz-es fiúk igen számontartották a helybeli lányokat, s szegény kívülálló legények még a csillagok tanulmányozásánál sem tarthattak, amikor erélyesen felszólították őket, hogy fáradjanak a világosságba. Mire ők inkább a sötétséget választották és szépen hazaballagtak.

Most aztán azon vitatkoznak a tsz-ben, hogy okosan tet-

ték-e a tsz-beli fiúk, hogy így elriasztották azt a két egyénileg gazdálkodó fiatalt. Ezen bizony lehet gondolkozni, egészen a legközelebbi sördélutánig. Mert ki gondolná, hogy ilyen buktatókon halad a kívülállók megnyerése.

A könyvelőnő

Áll az irodaajtóban és nézi az udvaron viháncoló kisgyermekeket. Van belőlük bőven. A három Martinka-gyerek: Pisti, Imre, Zoli. Dékány Kati, Süli Józsi és Süli Marika, no meg pici is totyog körülöttük 3—4; őrájuk vigyáznak a nagyok; valóságos óvoda ez az udvar. Ugyanis az idén nem rendeztek be idénynapközit, mert tavaly sem volt ott 7—8 gyereknél több egész nyáron. Ezek közül is legtöbbnek otthon volt az édesanyja. De a gyerekek, hacsak tehetik, idejönnek a közeli tanyákról. Itt nagyon jó helyük van. Csendes és védett a központi udvar. Jármű ide soha nem jön, kivéve a kerékpárt. Itt vannak a hosszú, földbeásott asztalok, négy hosszában és egy keresztben. Kétszáz ember elfér mellettük. Az udvar egyik oldalát teljesen elzárja az irodaépület, a másikat, az utat nyitvahagyva, egy téglafalú féloldalas szín foglalja el. Azzal szemben egy hosszú raktár áll, az irodával szemben van a nyári konyha, ahol aratás idején az ebédet főzik, aztán az ártézi kút és egy óriási kemence. Az asztalok az udvar negyedrészét sem foglalják el. A többi hely tehát kiválóan alkalmas a lovacskázásra. No meg az iroda tornáca előtt egy hatalmas fa alsó ágairól vastag láncból készített hinta függ. Annál pedig nagyobb gyönyörűség nincs a világon az ilyen pöttöm emberkék számára, mint szállni, repülni. Legfeljebb a fiúk szeretik jobban a békát szorongatni és riogatni vele a kislányokat. De most nagyon szépen játszanak, a kislányok a piciket hintáztatják, a fiúk meg kocsisosdit játszanak, Martinka Imre és Süli Józsi a ló.

Őket nézi most Farkas Rozika, a vezető könyvelőnő. Szép, mélytüzű barna szemében fényesen játszik a jókedv. Akaratos, szép ajkát mosolyra húzza és megvillogtatja hófehér fogait. Különös kislány, gesztenyebarna hajjal, mandulavágású, mélybarna szemmel és hófehér bőrrel. Igazi mongol szépség volna, ha a bőre nem árulkodna európai eredetről. Így „csak" hódmezővásárhelyi szépség, de annak aztán a legelsők közül való. Nem győzök csodálkozni, hogy mennyi gyönyörű lány van itt az Alföldön. De az még csodálatraméltóbb, hogy a szépségük mellett kedvesek és okosak is.

Farkas Rozika, vagy ahogyan itt mindenki hívja, Rózsika már 1952 óta végzi a Dózsa termelőszövetkezet könyvelését. Most 22 éves. Amint itt áll az ajtóban könnyű, kék mintás selyemruhában, senki sem gondolná, hogy egy 7 millió forintos vagyon összes adminisztrációs munkáját irányítja. Egy könyvelő és egy adminisztrátor a segítsége. Az sem régóta. Három évig egyedül végzett mindent.

És a városi főkönyvelő még sohasem talált itt említésreméltó hibát. Ebben a tsz-ben pillanatok alatt ki lehet deríteni a gazdaságra vonatkozó minden adatot, az állatszaporulatot, a vetésterületeket, az öt év előtti termésátlagokat, a négy évvel ezelőtt takarmányra felvett hitel összegét, vagy a két hónappal ezelőtt eladott sertések árát. Minden könyvelési anyag tisztán és gondosan rendberakva áll a szekrényben, az 1948-ból való belépési nyilatkozatok és a tegnap kapott járlatlevelek egyaránt.

S ne gondolja senki, hogy ez a kedves kislány valami bürokrata, aki csak a számok és a rubrikák birodalmában érzi jól magát. Ó nem, olyan közvetlen és vidám leány ő, mintha csak a jókedv és kellemes beszélgetés volna a dolga. Sokáig elcsevegünk az irodaajtóban táncról, könyvekről, zenéről és a tsz-beli fiatalokról. A DISZ-szervezet is szóbakerül, Rozika is vezetőségi tag.

— De csak névleg — mondja —, mert ha nagyon őszinték akarunk lenni, be kell ismernünk, hogy maga a DISZ-szervezet is csak olyan névleges valami, amit talán azért találtak ki, hogy a fiatalokat bosszantsák vele.

Kérdően nézek rá.

— Komolyan beszélek — erősíti. — Itt nálunk legalább is így van, minden fiatal tehernek érzi ezt a rideg és érdekesség nélküli szervezetet, amely izgalmas mozgalmi élet helyett csak jelszavakat tud adni. Még szerencse, hogy van egy helyiségünk, ahol időnként a gyűléseket tartjuk. Máskor úgy sem jönnek össze a gyerekek. A MÖHOSZ-t már inkább szeretik, különösen a fiúk, mert ott legalább lehet motorozni meg lövöldözni. Hiába is erőltetik a DISZ-t, nem ér semmit. Erőszakkal nem lehet eredményt elérni, azt láthatjuk a tsz-ek esetében is — mondja komolyan, és már fut is befelé, mert csörög a telefon. Tegnap szerelték még csak fel, és így nagy izgalomban tartja az egész tsz-t. Most hirtelen mindenkinek sürgős telefonálni valója van. El sem tudják képzelni, hogy már telefon nélkül is lehetne élni. De már szól is Rózsika nekem.

— Magát keresik.

Na tessék, megszóltam őket, most meg én is gyarapítom a telefonozók számát.

— A városi tanácstól — mondja Rózsika és olyan elegáns mozdulattal nyújtja át a kagylót, mintha a legelőkelőbb pesti postahivatalban volna.

Az agronómuslány

A haja olyan, mint a legsárgább kalász. Az arcát barnára égette a nap. Rövid hajat, a hajában csatot visel és barna napszemüveggel védi a szemét a fénytől. Igazi parasztlány, erős, fejlett testtel, az egészség messzire sugárzik róla.

Kovács Jusztinának hívják, 24 éves és mindennél jobban szereti a foglalkozását.

Kacarászva, könnyedén mesél az életéről, de érzem a szavai mögött azt a sok szenvedést és nehézséget, amit ki kellett állnia. 16 éves korában lépett a tsz-be a szüleivel, nem sokkal azután, hogy befejezte a 8 általánost. Jókedvű volt mindig, a fiatalok szerették és 1950-ben őt küldték fel a DISZ alakuló kongresszusára.

— Soha nem lehet azt a napot elfelejteni — meséli kedvesen. — Ó, hogy mennyien voltunk akkor Pesten! Mindenki vidám volt, tegeződtünk, tisztiiskolásokkal, diákokkal barátkoztam össze. Este a Gellérthegyre mentünk. Gyönyörű volt. Egy kollégista kislány egész este arról beszélt, hogy most megy az egyetemre, agronómus akar lenni. Engem is unszolt, hogy tanuljak. És én akkor a szállodában egész éjjel arról álmodtam, hogy egyetemre járok azzal a kislánnyal, de az egyetem mintha a parlamentben lett volna, meg aztán a Gellérthegyen sétálgattunk, nagyon szép és nagyon különös álom volt.

— A vonaton hazafelé el is szontyolodtam. Többen utaztunk Hódmezővásárhelyre, diákok és óvónőképzősök. Mi lányok csak hárman voltunk a termelőszövetkezetekből. Mindenféle butaságról beszélgettünk, fiúkról meg ilyesmiről. Bennem szokatlan érzések kergetőztek, a szívemet nyomták és a torkomat szorongatták, de nem mertem szólni senkinek róluk. Féltem, hogy kinevetnek.

— Csak otthon, másnap a termelőszövetkezetben jött meg a bátorságom, amikor beszámoltam a kongresszusról. Akkor megmondtam a vezetőségnek, hogy én tanulni szeretnék, agronómus akarok lenni és küldjenek el engem iskolába. A fiatalok mind csodálkoztak, hogy nekem kedvem van tanulni. Sokan azt kezdték híresztelni rólam, hogy nagyzási mániában szenvedek, néhányan meg úgy néztek rám, mintha meghibbantam volna.

— Az elnökünk biztatott, hogy legyek csak nyugodt, őszre már iskolában leszek. És valóban, ősszel elnökképző iskolára javasoltak. De én inkább letettem egy év alatt a szakérettségit, és 1951 őszén beiratkoztam az Agrártudományi Egyetemre. Sohasem gondoltam, hogy ilyen gyönyörűséges dolog a tanulás, és hogy ilyen nehéz.

Rám emeli szép kék szemét és mosolyog szüntelenül.

— De most már vége — egyelőre —, teszi hozzá huncutul — csak addig, amíg egy kicsit kipihenem magam. El sem hiszem, hogy hat évig tanultam Pesten, olyan rövidnek tűnik most ez az idő, de akkor milyen hosszúnak tetszett! Nagyon megszerettem Pestet, de azért a föld utáni vágyakozás sok könnyet csalt ki a szememből. Itt vagyok én itthon, a mezőn. Talán soha nem tudnék innen elszakadni.

A tsz irodája előtt ülünk egy kis padon. Előttünk a hintán most is gyerekek viháncolnak. Egyik-másik időnként odaszalad Jusztikához.

— Amikor elmentem tanulni — folytatja —, milyen kicsik voltak az én testvéreim is, most meg már egy öcsém és egy húgom itt dolgozik a tsz-ben. Hajjaj, múlik az idő, öregszünk — sóhajt tettetett szomorúsággal, de a szemében táncol a kacagás.

Sok mindenről beszélgetünk még, elmondja, hogy mi a feladata a tsz-ben. A brigádvezetőknek segít a munka beosztásánál és a munka ellenőrzésénél. Mint beosztott dolgozik egy idősebb agronómus mellett. Nagyon sokat szeretne tanulni az idősebb tagoktól. De azok mintha idegenkednének tőle. Pedig szerették, mindegyiknek volt hozzá egy-egy kedves szava, mielőtt iskolába ment. Még heccelődtek is vele, mint afféle kislánnyal szokás. Most meg elvtársnőzik, amikor komoly dolgokról akar velük beszélni. Talán nem bíznak a tudásában, vagy haragusznak rá, mert tanult? De hiszen ők küldték! Már azon gondolkozik, hogy

átmegy egy másik tsz-be, mert úgy látszik, itt sohasem lesz elég tekintélye. Tőlem kér tanácsot, s én helyeslem, hogy máshol dolgozzon.

Ilyen komoly gondolatok is kavarognak a fejecskéjében. És bizony még a mosoly is eltűnik néhány percre az arcáról.

— Lehet, hogy bennem a hiba — mondja elgondolkozva —, talán nem találom meg a szívükhöz az utat, úgy mint régen, amikor köztük voltam. Ha túlságosan kedves vagyok, az a baj, nem javítják ki a hibát, amire figyelmeztetem őket. Ha meg szigorú vagyok, megharagusznak és azt mondogatják a hátam mögött, hogy őket Kovács Juszti ne dirigálja, amikor ők tanítottak engem kapálni. Azt nem látják, hogy azóta mennyit tanultam! — mondja haragosan, azután elszégyelli magát a hirtelen indulatáért. — Elismerem én azt, amit ők jobban tudnak, de ők is lássák be, hogy én meg tőlük tudok többet.

Figyelem a dacos kis arcát ennek a csinos, fiatal lánynak, akit a saját fajtája emelt maga fölé, és most nem akarja elismerni vezetőnek. Sok ilyen fiatallal találkoztam már, akik ugyanilyen problémákkal küzdöttek. Egyetemet végeztek, ez egy kicsit büszkévé és elégedetté teszi őket. Az iskolában szerzett tudomány frissen él bennük, talán az oktató hangnem is, amelyet a tanáraiktól elsajátítottak. Ahhoz fiatalok még, hogy az emberek lelkében olvasni tudjanak, hogy megértő szóval adják át tudásukat, amikor valakinél hibát tapasztalnak. Pedig a parasztember erre nagyon kényes. Nagyon megnézi, hogy kitől fogad el parancsot, de még tanácsot is. Akitől kell, akit fölérendeltek, attól elfogadja, de akit sajátmaga emel maga fölé, attól elvárja, hogy a szíve szerint szóljon vele. Dehát honnan tudhatnák még ezt ezek a fiatalok, Kovács Juszti és a többiek? Honnan tudhatják, ha az idősebbek nem fogadják maguk közé szeretettel, nevelő szándékkal. Két szárnya van a madár-

nak. Nemcsak az öregek lelke kíván tapintatot, hanem a fiataloké is, vagy a fiataloké talán még inkább...

Hát ilyen dolgokról beszélgetünk Kovács Jusztinával. Elmondja, hogy nagyon szeret olvasni, most olvassa éppen a Szép fiút. Az ilyen könyveket szereti, amelyek szerelmesekről szólnak. Nagyon szeret moziba járni meg táncolni is. Rozikával szokott elmenni, a könyvelőnővel, az a barátnője. Úgy külön fiúval soha nem megy, mert van egy vőlegényjelöltje Pesten. Orvos és az azt akarja, hogy ha megesküdnének, hagyja itt a falut, de ő abba soha nem egyezne bele.

Beszél, csacsog, és már újra mosolyog. Elmondja, hogy kerékpárral jár ki a tsz-be, naponta 18 kilométert kerékpározik, ha vihar van, ha süt a nap. Késő este meg, amikor a tsz-ből hazamegy, még ellátja a 80 éves nagymamája háztartását, mert övele lakik, ő viseli gondját. A nagymamája ráhagyja a házat.

Szemben velünk a kombájn-búzát szárítják, és egy cséplőgép tisztítja. Most valami sürgés keletkezett körülötte. Talán valami hiba van.

— Bocsánat egy pillanatra — mondja gyorsan Jusztina, és már el is fut mellőlem. Egy pillanat alatt leáll a cséplőgép, gyors utasítások hangzanak, és már ketten is kúsznak fel a létrán a cséplőgép dobjához. Szinte nem ismerek rá arra a mosolygós kislányra, aki az előbb még itt ült mellettem és kedvesen csevegett. Most már értem, amit róla meséltek, hogy egy szörnyű viharos estén a szakadó esőben hogyan vitte ki a két kilométerre levő baromfitelepre a libák élelmét, mivel a gondozót éppen akkor cserélték ki, és senki más nem vállalkozott rá. S azt is értem, hogyan szállt szembe a gépállomással, amikor rosszminőségűnek találta a tarlóhántást. Erről ő nem beszélt. Bizonyosan természetesnek tartja, mint ahogyan azt is, hogy most fenn a cséplőgép tetején keresse a baj okát.

Szöszke kis haját borzolja a szél. Fürgén fut le a létrán és int a gépkezelőnek. A cséplőgép sikoltva felnyöszörög, sűrű port lehel ki magából. Az agronómuslány nem fél a portól, a zsákokba ömlő gabonát nézi és a porfelhőn keresztültörve aranyesőként hullnak rá a nap sugarai.

A MÁSIK BALÁZS

A véletlen tréfálkozott velem, amikor egy napon a hódmezővásárhelyi határban bandukoltam az országúton. Az augusztusi nap most hirtelen haragú, perzselő sugarakkal hintette tele a határt. Persze, mert tegnap elzavarták a Jeges-tenger felől áramló szelek, hát most kárpótlásul dupla adag meleget utalt ki a földnek arra a fertályára, ahol ez a szerencsétlen országút vezet. Így haragudtam, a karomra kényszerült kabátot cipelve, amíg meg nem láttam az út jobboldalán egy parasztembert nekigyürkőzve és szitkozódva — bicikligumit ragasztani.

— No ennek se szeretnék a helyébe lenni, — gondoltam, ezért nagyon barátságosan és egy kis szánakozással köszöntem neki.

— Jó napot, jó munkát.

— Az van, jó nap — felel mogorván —, hogy a fene egye meg még azt is, aki az ilyen gumit kitalálta.

— Olyan kéne, ami sohasem lyukad ki, igaz? — kérdeztem nevetve és kényelmesen elhelyezkedtem az út másik oldalán egy nagy akácfa alatt.

— Kilyukad ez mind — legyint, nincs szívük rendes munkát csinálni. — No még szerencse, hogy sikerült beragasztani. — Kerékre állítja a biciklit és lefekteti a hűvösre.

— Ez a legjobb — mutattam a lábamra — ezzel soha sincs baj.

— Nincs az ördög — nevetett egy kicsit felszabadultabban —, az enyémmel már van elég baj, mert most is

szaggatja a reuma. No, leülök egy cseppet én is. — Letelepedik mellém és cigarettát vesz elő. Engem is kínal. — Annak jó, aki nem él vele — mondta, miután megtudta, hogy nem dohányzom. — Én elszívok naponta egy paklival is. Csak jusson rá, akkor nincs is baj.

Ezután sokáig nem is szólt semmit, csendben szívta a cigarettát.

— A városból? — néz rám kis idő múlva.

— Nem — mondom — itt lakom kint a tanyán. A Dózsa tsz-ben.

— Vagy úgy! — mondja olyan hangon, mint aki most értett meg valamit.

Bemutatkozom neki.

— Balázs Márton — mondja ő is a nevét.

— Én is ismerek egy Balázst — mondom — a Balázs Kálmánt, benn lakik a városban. Ő hozott ki kocsival a napokban.

— Maga vót az?! — derül fel az arca. — Az öcsém az nekem, ő mesélte, hogy együtt jöttek ki a szekérrel.

Mondja valaki, hogy nincs véletlen! Két emberrel álltam szóba itt az országúton, s azok is testvérek. Úgy beszélgetünk ezután, mintha régi ismerősök volnánk.

— A városba készülök — mondja —, mert beteg a ló. Köhög, valami orvosságot kell neki hozni.

— Több lova van? — kérdem.

— Csak egy — feleli. — Úgy szoktuk összefogni, mert a szomszédnak is van egy lova.

— Föld mennyi van?

— Öt hold, van három tehenem, hízó is három darab.

— És a család?

— Két gyerek van, már nagyok, segítenek.

Féloldalt figyelem az arcát. Szabályos, ovális arc, több napos szakáll, a fején kopott, kajla kalap, 50 év körül lehet, hasonlít az öccséhez.

— És meg lehet élni jól az 5 holdból? — kérdem tőle.

— Meg! Jó földek ezek. Ha dógozik az ember, megél. Hálistennek egy fillér tartozásom sincs, pedig az adó meg a beadás elég sok, elhiheti. De valahogy meg lehet élni, gürcölöm a világot, de még így jó!

— Hogy nem volna jó? — faggatom.

— Hogy? — ütődik meg a kérdésen — hát odabenn — mondja egy kis gondolkozás után. Ez az odabenn a termelőszövetkezetet jelenti. Pont olyan makacs, mint az öccse — állapítom meg.

— Miért nem tetszik magának a tsz Márton bácsi? — kérdem bizalmasan.

— Nehéz volna azt elmondani.

— Csak mondja — biztatom.

— Nem tudok én hozzá — feszeng kényelmetlenül.

— De azt csak tudja, hogy be akar-e lépni vagy sem?

— Nem! — feleli nyugodtan — én nem akarok, de még egyetlen Balázs sem lépett be, pedig öten vagyunk testvérek.

— De miért nem?

— Mert sok még a hiba, amit nem lehet csak úgy elviselni. Azért nem.

— A hibát azt ki lehet javítani — mondom én —, de ha mindenki így gondolkodik, akkor nem lesz, aki kijavítsa.

— Ez nem olyan hiba, amit én mondtam — tiltakozik.

— Hát milyen?

— Olyan, hogyha belépek, semmim se lesz, mert mindenemről le kell mondanom, és csak olyan leszek, mintha valami üzembe szegődnék be munkásnak, most meg mindenem van — szánja rá magát végül, hogy kimondja a gondolatait. — Mert ha belépek, aztán nem tetszik és ott akarom hagyni, vagy átmegyek egy másik csoportba, csak viselnem kellene az adósságot, amivel a tsz tartozik. Pedig nekem most nincs tartozásom. Az volna az igazságos,

hogy minden tag csak annyi adósságért felelne a maga arányában, amennyit a belépése óta csinált a tsz.

— Ez az egy dolog tartja vissza? — csodálkozom.

— Ez is, meg más is — feleli. — Miért nem lehet azt megcsinálni, hogy ha valaki belép, már az első három hónap után kapjon valamit? Nincs mindenkinek kitartása. — Nagy körülményesen eltapossa a cigarettát, úgy látom, gondolkozik. — Meg az is, — mondja, mintha most jutott volna eszébe —, hogy ha belép az ember, akkor a jószággal szabadon rendelkezhessen, ne kelljen leadni a tsz-nek azt a 20—30 százalékot. Mert ki adja azt szívesen oda, önként?

Elhallgat, kohinget.

— Úgy gondolja, hogy kényszerűségből mennek be a tagok a tsz-be? — kérdem kíváncsian. Sokáig fontolgatja a választ.

— Attól függ, hogy milyen tagot veszünk — szólal meg végül óvatosan.

— Miért, Márton bácsi szerint hányféle tag van? — kérdem.

Kényszeredetten válaszol, látszik rajta, hogy már bánja, hogy szóbaereszkedett velem.

— Hát, hányféle? Olyik, aki önszántából ment be, meg olyik, aki kényszerűségből. — Az arcán a bőr megremeg, ebből arra következtetek, hogy valami indulat kerítette hatalmába.

— Ne haragudjon, ha már nem tudom magam illendően kifejezni — szólal meg szokatlan hévvel. — De az a mi bajunk, magyaroknak, hogy itt mindent a nép alja kezd, olyanok, akik nem tudnak mihez fogni, hát megpróbálnak egy darabig könnyebben élni. Ezért is tartózkodik a parasztság tőlük. Csak az a baj, hogy hiába. — Szomorúan legyint. — Mert mindig arról beszélnek, hogy a belépés önkéntes, csak arról nem beszélnek, hogy az állandó tago-

sítás, meg a beadás, a magas adó nem olyan kényszer-e, amelyet nem tud elviselni az ember?

Elhallgat, az arca kipirosodik az indulattól.

— A föld ereje fogy, mert senki sem trágyázza rendesen, én magam sem, hiszen azt sem tudom, hogy holnap az enyém marad-e. Mivé lesz így a magyar föld?! Másként kellene itt a szövetkezeteket megoldani. Hogy hogyan, azt én nem tudom. Csak azt tudom, hogy nem jól van így. Mert félünk tőle, én is, mások is, félünk attól, hogy be kell lépni. Nem a mi szájunk íze szerint találták ki a tsz-t, mert úgy nem lehet termelni. S nem is lépek be, még ha kényszerítenek sem. Mert kényszerítenek, hiába beszélnek az önkéntességről. Hallottam, meg az újságban is olvastam, hogy Zala megyében még most is erőszakos módon bánnak az emberekkel, hogy a tsz-be kényszerítsék őket. Engem még senkisem bántott idáig. De a rettegés, hogy elveszik a földem és valahol a harmadik határban adnak, olyan haragot vált ki belőlem — megmondom, ki merem mondani —, hogy már magam is szégyellem.

Hosszan hallgatunk.

— Hej, haj, nagyon nagy baj! — sóhajt egy mélyet, és feltápászkodik. — Nekem meg már mennem is kell, mert nagyon sürgős az orvosság.

Én is felállok. Ő kerékre állítja a biciklit, úgy teszi ki az útra. Én csak nézem, hogyan készülődik a felszálláshoz, megvárja, amíg átugrom az árkot, az eszébe sem jut, hogy vitatkozni is akarnék vele.

— No megyek — fog kezet velem — isten áldja.

— Isten áldja — mondom én is gépiesen, ő meg kicsit illegve, gyenge port kavarva, elkerékpározik.

MARGIT NÉNI

Margit néni már 82 éves, egyedül él a fiával, Biró Józseffel, aki már maga is 58 esztendős, nőtlen és úgy szereti az édesanyját, mintha még mindig csak kisgyerek volna.

Egy pohár vízre tértem be hozzájuk a poros útról, és nagy bögre tejet kaptam, egy pöttyös literes bögrével és kenyeret is hozzá, péki kenyeret, amit 12 kilométerről hordanak. Kedvességből adták, olyan természetességgel, mint ahogyan jó barátok osztják meg egymással az utolsó falatjukat.

Szegénységet találtam itt is, de nem olyan elszomorítót, mint Nagy Andrásékná l. És az a tisztaság, amelyet ez az idős asszony teremt a nagy házban, látszatra ellensúlyozza a hiányokat. Az öreg néni csak egyedül volt otthon. A ház mellett meggyfasor áll, apró paraszt-meggyel, ahogyan itt nevezik. Egy fiatal asszony két kisgyerekkel szedi harmadában, mert Margit néniéknek nincs erejük leszedni, a fia sem egészséges. Az udvar gondozott, az ólak fehérre me szeltek, mellettük szabályosan kezelt trágyatelep. A kis kertben emeletes kaptárokban 18—20 család méh. Mindent alaposan megnézek. Szép virágos kert is van a ház mellett, nem is tudom, hogyan jut mindenre ideje ennek a fáradt öregasszonynak, mert minden munkát ő végez a ház körül. Pedig az nem kevés, mert két tehén, két ló, 6 kisebb-nagyobb sertés várja a gondozást. Dicsérem hát őt a szorgalmáért, ami nagyon jól esik neki.

Leülünk a szőlővel befuttatott tornácra és úgy beszélge-

tünk. Panaszkodik szegény, amolyan kis-öregesen, megszokásból, mert sok a gondja, fájdalma, betegsége, pedig már csak kényelmesen, baj nélkül kellene élni az ilyen öregasszonynak.

— Az a jó, hogy a fiam olyan derék ember — mondja, s még ültében is szedegeti az elhullajtott szalmaszálat, pelyhet, szöszt, amit a tornác földjén lát. — Mindig is az volt, becsületes. Azért is nem nősült meg szegény. Bizony — bólogat —, az egyik fiam a 14-es háborúban lövést kapott, kilenc esztendeig ápoltuk hiába, és ez a Józsi fiam nem hagyott magamra, inkább nem házasodott meg, csak hogy segíthessen itthon.

— És később? — kérdem.

— Öregnek tartotta már magát. Pedig hát nem volt az. Még most is kaphatna asszonyt, nem akkor. De ő azt mondta, hogy most már ellesz ő velem.

— A fia műveli a földet? — kérdem.

— A fiam! — feleli csendesen. — Ő műveli szegény, mert rászakadt a nagy gond, aztán pont öregségire. 24 kilométerre kaptunk földet a tagosításkor és innen a tanya mellől elvették a jó, ápolt földünket, most aztán mehetünk egy napi járásra innen. Furcsa egy világ ez fiam, hogy a parasztemberrel mindent meg lehet most cselekedni. Minden rosszat. Pedig csak 8 hold volt, nem birtok — mondja szaggatottan feltörő hangon —, a tyúkból élünk, a tojásból. Olyan kínban van az ember, hogy majd megbolondul, mert a föld, amit adtak, rossz, a búzát, ami terem, be köll adni, de még jó, ha arra elég. Pedig micsoda földünk volt nekünk. Alig bírta az ember a répát felemelni, amilyet az termett.

Két házőrző fut elő valahonnan, haragosan morognak a meggyszedőkre, amíg Margit néni rájuk nem ripakodik.

— Nehéz lehet így élni maguknak — mondom halkan. — Valami könnyítésen kellene gondolkozni. Mert

most mások az idők, mint régen. Az élet is más, az emberek is megváltoztak, még a földműves emberek is. Mert az élet is megváltozott körülöttük. Nehéz ma már így kicsi parcellákon gazdálkodni.

Margit néni nem szól, alig észrevehetően ingatja a fejét.

— Csak látják maguk is, hogy itt a Dózsa tsz-ben az emberek könnyebben élnek.

Többet nem is mondok, mert azt várom, hogy Margit néni mit felel erre. Sokáig nem felel. A szemét is behúnyja. Ugyan mit fog majd mondani? Kíváncsian találgatom. És nagy sokára megszólal:

— Nem köll már az én fiam oda, öreg is, beteg is. Meg aztán mi lesz velem? — mondja reszkető hangon. — Mellém fogadjon gondviselőt? — mélyet, szomorút sóhajt. — Azt mondja a fiam, hogy próbál még, amíg ereje van. Nem hagy itt, azt mondta. — Szürke, aprócska szeme nedvesen ragyog a félelemtől és a bizakodástól. — Az én fiam az nem hagy itt — ismétli —, nem sok van már hátra nekem.

Már sírna is öregesen az önmaga felett való sajnálkozástól, de én vigasztalom. Azt mondom neki, hogy 65 évesnek ha néztem. És elhiszi. Elhiszi, mert mosolyog. Tovább panaszkodik, hogy a dereka, a lába mind tűzre való már, de azért fürgén feláll, elkergeti a beszemtelenkedő csirkéket és az előbbi szomorúság sem ül már az arcán.

— Nehezen vagyunk, fiam — mondja járva, kelve —, de a jóisten majd csak megsegít. Mert az a baj, hogy a föld olyan messze van. Nem ilyen beteg embernek való már az az út. Így se lehet soha velem, csak késő este, amikor hazaér. Pedig hívták már, ide a Dózsába, — beszél halkan, összefüggéstelenül, ahogy a gondolatai viharzanak benne. — De nem bír ő már versenyt dolgozni a fiatalokkal. Nagy teher van az én szegény Józsimon, mégsem hagyna ő engem úgy itt, hogy ha kell, haza ne szaladhasson. A jóisten áldja meg érte!

ELHIBÁZOTT MEGBIZATÁS

A Dózsa tsz függetlenített párttitkárával beszélgetek. Arról panaszkodik, hogy az emberek nincsenek hozzá bizalommal. Talán azt hiszik, hogy nem érti meg a gondjaikat, problémáikat. Pedig dehogy nem érti. Hiszen egy a sorsuk, ő is végigjárta azt a göröngyös utat, amelyet az agrárproletárok gyermekeinek meg kellett járniuk. Ezek a szőrosképű, gyűröttruhájú, kajlakalapú öreg parasztok meg mégis sunyin lesik minden szavát, minden mozdulatát, mintha legalább is valami grófi fattyú volna, mert hogy idegenből jött, úgy küldte ide a városi pártbizottság, s nem közülük való. Nem is az ő személyének szól ez az ellenszenv, hanem mert függetlenített, s föléjük rendelték a párttagok megkérdezése nélkül...

Ezért nem lehet kellemes a feladata Pintér Jánosnak, ennek a sok szép álmot melengető embernek, mert itt a termelőszövetkezetben lépten-nyomon érzi a burkolt és nyílt ellenszenvet, amely ellen csakis azzal a „belénevelt" tudattal védekezhet, hogy ezek az emberek még a múlt rendszer káros befolyásával küzdenek, de előbb-utóbb (az ő nevelése folytán) valamennyien párthű és becsületes emberekké válnak. Tehát a becsületesség fokmérője a párthűség. Ezt maga Pintér János mondja nekem.

A tsz központi területét járjuk. Az épülő művelődési otthon mellett hatalmas ponyvákon a kombájn-búzát szárítják. Szekerek hordják ide zsákokban a mezőről. Amint nézegetjük a telt szemeket, kizökkentenek bennünket elmélyedésünkből, mert az egyik nagyhangú ember ránk kiált.

— Hallod-e Pintér, segíthetnél emelgetni a zsákokat, majd addig mi sétálunk egy kicsit. — A többiek nevetnek.

Tréfaként mondták, de a szavak mögött nagyon is érződött a bántó szándék, az az ősi paraszti csipkelődés mindenki iránt, aki hozzájuk hasonló, de aki nem végez velük azonos munkát. Vagyis nem kapál, zsákol, vagy nem a kaszát fogja.

Mit lehet erre mondani? El lehet ütni egy újabb tréfával, és ez a helyesebb, vagy pedig beállni közéjük és csinálni velük mindent a kidűlésig, amin aztán jót nevetnek egymás között. Hiszen azt egyikük sem ismeri el, hogy egy vezető úgy tudjon dolgozni, mint ő, még akkor sem, ha évekkel ezelőtt együtt arattak.

Nagyon bántja ez Pintér Jánost, mert nemegyszer bebizonyította már a tagoknak, hogy kapálni is, kaszálni is tud úgy, mint bármelyikük, mégsem tartják maguk közül valónak még mindig. Pedig amikor megkérdeztem akármelyiküket, hogy mi a véleménye a párttitkárról, egyik sem mondott róla rosszat. Jó ember, rendes ember. De ennél közelebb nem került hozzájuk. Egyiküktől sem hallottam, hogy azt mondta volna: a mi emberünk a János.

Egyszóval nincs vele semmi bajuk, tudomásul veszik, hogy van, hogy napközben közöttük jár, résztvesz a munka irányításában, de a gondolataikat nem osztják meg vele. Amikor a mezőn közeledni látják, megszűnik köztük a komolyabb beszéd és mire odaér hozzájuk, már csak vicceket mesélnek, mintha soha semmi más nem érdekelné őket. Pedig hej, dehogy nem érdekli őket az ország sorsa, a sok bajunk, csak Pintér előtt nem beszélnek róla, mert a párttitkárt, akit nem ők maguk választottak, hivatalos besúgónak tartják.

Ezt is mind Pintér Jánostól tudom meg.

— Megértem én őket is — mondja csendesen, amíg kifelé haladunk az akácfasorban a kövesút felé. — Hiszen

nagyon nehéz megszüntetni a lelkükben azt a sok bizalmatlanságot, amit az évekig tartó bűnös intézkedések és hibák szültek. Túlságosan is megszokták már, hogy sok a baj, hogy az ügyeiket nem intézik lelkiismeretesen.

— Nehéz, nagyon nehéz az emberek lelkéhez férni — sóhajt a párttitkár, és egy ideig szótlanul megyünk, majd kisvártatva, amikor egy mezítlábas gyermek eltrappol mellettünk, újra megszólal.

— Tudja, mit szeretnék? Iskolát, általános iskolát a termelőszövetkezetben. Az volna csak az igazi! — és ezeket a szavakat úgy mondja, hogy a szeme kigyúl, az egész emberen valami belső feszültség áramlik végig.

Hallottam már valamelyik tsz-tagtól, hogy az iskola a „rögeszméje". Ezért kényszeredett kívánossággal hallgatom a tervét.

— Nem is volna olyan nehéz — mondja a párttitkár. — Csak egy tanító kellene. Olyan, aki itt élne velünk a tszben, ismerné a gondjainkat, eredményeinket, és a gyerekeket is nekünk nevelné, a nagyüzemi gazdaságnak, hogy soha ne kívánkoznának el innen.

— Képzelje el — mondja hirtelen —, hogy a tsz-tagságnak jelenleg is 60—70 iskolaköteles gyermeke van. Legtöbb itt lakik a tanyákon, messzire járnak iskolába, ide a tsz-be úgyszólván csak nyáron jönnek, mert máskor leköti őket a tanulás, és kiesik az útjukból is. A városban lakó tagok gyermekei meg alig-alig tudnak valamit arról a szép munkáról, ami itt folyik. Mert akik tudnak, azok idejönnek, nagyon szeretnek közöttünk lenni. Most is 18 gyerek dolgozik nálunk, akik vagy iskolások még, vagy most fejezték be a nyolcadik általánost. Tőlünk függ, hogy itt maradnak-e. A kereset jó, csak a közösségi munka, a nagyüzemű gazdálkodás szépségeit és hasznát nem lehet egy-két hónap alatt felismerni. Ahhoz az kellene, hogy a gyerekek mindig itt éljenek köztünk, a tanulás mellett az iskolában

is azzal foglalkoztassák őket, ami itt a tsz-ben történik... — Még két tanítót is el tudnánk tartani — mondja élénken —, és a városi gyerekeket kihozhatná reggel az autó, volna napközink, sőt óvoda is. Ha ezt mindenki megértené itt... sóhajt. — Pedig csakis így lehet kinevelni az újfajta földművelőt, ha mindenütt csak azt hallja, hogy a nagyüzemi gazdálkodás jó, az az egyedüli helyes formája a mezőgazdasági termelésnek. Hiszen nekünk rájuk, a maholnap közénk növő ifjúságra van a legnagyobb szükségünk. Mi kiöregszünk, néhány év múlva át kell adnunk a helyünket. De kinek? — komolyodik el —, kinek adjuk át, ha nem nevelünk magunk helyett fiatalokat, akik akarják tiszta szívükből és tudják is ezt a munkát folytatni... — Elhallgat, a szandálja sarkával egy jókora tüskét rugdal.

— Pedig megcsináljuk az iskolát, én addig nem nyugszom...

Ennek az embernek tele van a lelke emberséggel és jóindulattal, és talán nem is tudja, hogy a jóindulat és az emberség egymagában még nem minden esetben célravezető. Ehhez párosulnia kell az egészséges, jó ítélőképességnek. Mert amit ő mond az iskoláról, az talán a maga szempontjából helyes és nagyszerű dolog. De csak abban az esetben, ha az a cél fűtené, hogy a gyerekeket megkímélje a fáradságtól s kozelebb hozza az iskolát. De az ő céljai!... Sajnos, nem veszi figyelembe, hogy semmilyen iskolában nem lehet „kinevelni" „újtípusú" embereket. S főleg nem máról holnapra, bárha a legfogékonyabb gyermekekről legyen is szó. S hogy nem veszi észre, az legkevésbé az ő hibája, inkább a gyakorlati élettől elrugaszkodott téves tanoké, amelyek még ilyen jóérzésű embert is eltávolítanak a valóságtól, s arra kényszerítik, hogy a józan ésszel szembekerülő, demagóg tanoknak higgyen, s hogy a saját bőrén érzett nyomorúságot is valamilyen kiváltságos jónak minősítse. Csoda-e, ha az ilyen ember nem gondol arra,

hogy emberek felfogását, gondolkodásmódját csak a tények, az idő, egész generációk fokozatos átalakulása változtathatja meg, teheti olyanná, hogy az ő számukra már az legyen a helyes, a természetes, amit a mi korunk embere még riasztónak és talán elfogadhatatlannak talál.

Ezt legjobban a kozöskódéstől való félelem bizonyítja, amely talán a parasztember legtermészetesebb érzése, mivel a paraszti sors tradíciója éppen a föld szeretete, a földhözkötöttség és az az önállóság és felelősségtudat, amely minden gazdálkodóban elevenen él.

Ezt az érzést a közös gazdaság a parasztság tömegeiben máról holnapra erőszakosan megsemmisíti, illetve megsemmisítené, mivel a gyakorlatban a közös gazdaság irányítását néhány ember végzi, és a többiek önállóskodása e néhány ember irányító tevékenységét legtöbb esetben zavarná. Ez abból ered, hogy a jelenleg 1000 holdakon gazdálkodó volt kis- és középparasztok a régi 10—15 holdon bevált elképzeléseiket szeretnék megvalósítani. (A volt cselédek többségükben még a 10—15 holdas birtok önálló vezetésében sem jártasak.) Az ilyen kisparaszti elképzelések ellen az esetleg szélesebb látókörű és a nagyüzemű gazdaság irányítására alkalmas vezetők erőszakos módon, más szóval parancsolással védekeznek. Ez viszont a parasztember önérzetének megnyírbálását jelenti, mivel a magyar paraszt inkább koldusbotra jut, mint hogy magára vegye a mások kényszerítő akaratát, különösképpen akkor, ha ezzel a termelési móddal, az elvetett termények arányával semmiképpen sem ért egyet, hiszen úgy hiszi, hogy a művelendő föld milyenségét ő mindenkinél jobban ismeri. S nagy idő telik addig el, amíg a mi parasztjainkra ennek az ellenkezője talál.

Mindezt hihetetlenül gyorsan gondolom végig, a párttitkárnak talán fel sem tűnik, hogy ennyit hallgatok, hiszen ő is gondolkozik. Az úton szekerek jönnek időnként,

köszöngetünk nekik. Most meg éppen mellettünk halad el egy kocsi, az országútra kifutó dűlőben. Két ember ül rajta, amikor meglátnak bennünket, barátságosan köszönnek.

— Látja, — mondja Pintér, amint a szekér eltávolodik. — 13 holdas gazda, jóban van velünk, el is beszélgetünk, de a tsz-be nem jön be, ha karóba húzzák se. Azt mondta, hogy ő azt a napot nem akarja és nem is éri meg. Pedig jóravaló, szorgalmas ember — mondja halkan a párttitkár —, néhány nappal ezelőtt beszélgettem vele, mert ismerem régebbről és tudja, mit mondott? — húzza a szót. — Azt, hogy ő becsületes, dolgos embernek nevelte a fiát, nem arra, hogy mindenki kapcája legyen és a munkájáért más szedje tele a zsákot...

Egészen felindult ettől a visszaemlékezéstől, a homlokáról letörölte az izzadtságot. Ekkor láttam meg, hogy ennek az embernek van szíve és a becsületes, őszinte érzései kegyetlen harcot vívnak a ráerőszakolt demagógiával.

— Azt sajnálom én csak, hogy valami igaza is van ennek a gazdának, meg a hozzá hasonlóknak, mert nemcsak egyedül ő gondolkozik így... — folytatja. — Mert sajnos sok itt még a baj. Nem mindenki érzi magáénak a közöst, nem is viseli úgy a gondját, mint a saját háztáji gazdaságának. Sok itt még az olyan tag, aki a termelőszovetkezeti munka mellett otthon tízével hízlalja a disznókat, és ahelyett, hogy a feleségét és a családját is behozná közénk, otthon külön gazdálkodást végeztet velük...

— Látja, valóságos panasznapot tartok itt, de nem tudok másról beszélni, mert ez foglalkoztat szüntelenül. Sokszor már szeretnék itthagyni mindent, de azután rögtön arra gondolok, hogy futamodjak meg, ahelyett, hogy segítenék ezeknek az embereknek megváltoztatni a jellemüket, életfelfogásukat, egyszóval mindent, amit a múlt rendszer hatása alakított ki bennük?... — Átszellemült arccal el-

hallgat, s engem meg is hat ez a naiv, őszinte érzés, amelylyel azt hiszi, hogy ő minderre képes.

— És vannak is már itt olyanok — enyhül meg az arca —, akik a saját életüknél is jobban szeretik a termelőszövetkezetet. Liska Istvánékról beszélek, hiszen ismeri őket, akiktől egyaránt lehet szorgalmat is, becsületet is tanulni. Csak az a baj, hogy kevesen vannak az ilyenek, akik meglátják, hogy ha egy szerszám födetlenül, szabadon hever, kitéve az időnek, vagy bántja a szemüket, ha rendetlen a tsz udvara, és nem restek födél alá vinni a szerszámot, fölsöpörni az udvart, megigazítani a szekéren valamit, anélkül, hogy ezért díjazást várnának. Pedig enélkül soha nem alakulhat ki közös szellem. Lehet a tsz közös munkahely, ahol az emberek reggeltől estig együtt dolgoznak, de egy közösség, amely egy célért egyforma lelkesedéssel és szorgalommal dolgozik, nem kovácsolódhat úgy össze, ha mindenki csak a saját zsebén, vagy méginkább a kényelmén keresztül gondolkozik.

— De hogyan lehet ilyen közösséget teremteni — kérdem kíváncsian a véleményét —, talált már olyan megoldást, ami eredményes volna?

— Persze, sokféle módja van annak, hogy az embereket közösségi érzésre neveljük. A katonaságnál az egymásrautaltság, a kényszerűség alakítja ki a közösségi szellemet. Itt a tsz-ben a jövedelemnek, a közös haszonnak kellene összeszoktatni az embereket. Csak az a baj, hogy a tagok nem a tsz gyarapodását, gazdagodását figyelik elsősorban, hanem azt, hogy minél könnyebb munkával minél több munkaegységet szerezzenek. A könnyebb munka természetesen felületességet jelent, azt, hogy kevesebb gonddal végeznek el valamit, s arra nem is gondolnak, hogy így a több munkaegységre sem jut majd annyi részesedés, mint ha gondos munkával kevesebb munkaegységet teljesítettek volna, de a termés nagyobb volna. Az is igaz, hogy az olyan

embereket, akikben nem él a közös vagyon iránti megbecsülés érzése és egy bizonyos fokú önzetlenség, azokat (ha szabad ilyet mondani) a kapzsiságuknál fogva kellene a közös iránti megbecsülésre szoktatni.

— Érdekeltté kell őket tenni, igaz? — mondom nevetve.

— Úgy van — derül fel a párttitkár arca is —, így a termelőszövetkezet is jól jár, meg külön-külön a tagok is. Elmondok egy példát: Egy időben nagyon rosszul állt a tsz takarmány dolgában. Sehogysem tudtak rájönni, hogy mi ennek az oka. Az egyik tag azután egyszer megmondotta, hogy ne is várja a vezetőség, hogy valaki lelkiismeretesen dolgozzon, amikor őt nem részeltetik belőle. Vagyis azt akarta mondani, hogy addig nem lesz rendes a széna meg az abraktakarmány, amíg a tagok nem kapnak a háztáji állataik számára.

— Azóta aztán osztanak mindenből, és kiderült, hogy a kiosztott részesedés ellenére is jóval több takarmány marad, mint régebben. Ez érthető — nevet a párttitkár —, mert az a tsz-tag, aki a szénával, a kukoricával vagy a tökkel dolgozik, úgy igyekszik, hogy minél többet és jobbat termeljen, hiszen ő is abból kap majd.

— De menjünk tovább, — áll fel Pintér — sok mindent nem látott még.

Beszélgetve indulunk tovább az istállók felé.

— De ez csak az egyik módja szerintem az érdekeltség felkeltésének — folytatja. — Ennél fontosabb és eredményesebb eszköz a helyesebb bérezés volna, ugyanis én úgy látom, hogy a jelenlegi munkaegység-megállapítás sok visszaélésre ad módot. Arra gondolok, hogy amíg egy munka elvégzéséért (például az udvar söpréséért) mindenképpen azonos munkaegységet osztanak, ha szépen seperte ki, ha nem, addig a tagok nem érzik szükségét a rendes munkának, hiszen azt látják, aki hanyag, az is annyit kap, mint az, aki a lelkét kiteszi.

— Ezt leginkább a tehenészetben lehet bizonyítani — folytatja —, mert ott tíz tehén gondozásáért minden tehenész egyenlő munkaegységet kap. No már most, ha az egyik gondosan ápolja, tisztán tartja, időben eteti, itatja, meg is járatja a jószágot, és azon van, hogy minél több tejet adjon, akkor is csak annyi jövedelme lesz, mint ha csak úgy ímmel-ámmal odalökné az ételt a tehenek elé, nem tisztogatná őket rendesen, járatásuk eszébe sem jutna, mint ahogyan a többiek csinálják. Így előbb-utóbb ő is csak olyanná válik, mint a társai, mert az ellenőrzés is felületes, és nem terjed ki a munka minőségére, hiszen a munkaegységet sem a minőség után számítják, ami véleményem szerint a legnagyobb baja a jelenlegi munkaegység-rendszernek.

— Pedig a minőségi bérezéssel lehetne leginkább a tagok érdekeltségét felkelteni — mondja. — Hiszen ha egy száztagú tsz-ben, amelynek pl. 500 000 forint jövedelme van, kiszámítanák, hogy egy-egy tag mennyi munkával járult hozzá ehhez a haszonhoz, igen furcsa képet kapnának. Könnyen kiderülhetne, hogy az olyan tag, aki 500 munkaegységgel rendelkezik, nem hajtott annyi hasznot a közösségnek, mint akinek csak 150 munkaegységet írtak a javára. Ez túlzásnak tűnhet, de nézzük csak meg, hogy kinek a munkája ér többet, azé-e, aki, mint ahogyan már mondtam, nagy dérrel-dúrral dolgozik és naponta 2 munkaegységet teljesít, vagy azé, aki gondosan kiszedi a gyomot, összeszedi a szemetet, meglátja, ha a közösség tulajdonát pocsékolják, a trágyát eltakarítja az útból, ami mind fáradsággal jár és időbe kerül, holott ezért semmiféle fizetést nem kap. Aki pedig mindezt nem csinálja, ezalatt egy fél munkaegységet teljesített.

Keresztülmegyünk egy nagy udvaron az új tehénistállók felé. Éppen végeztek az esti fejéssel, és egy külön kis szobácskában gondosan megszűrve kannákba töltik a tejet.

— Nézzük meg a teheneket — invitált befelé a párttitkár. A takarmányelőkészítőben, amely itt az istálló egyik végében van, villanymotorral hajtott szecskavágó működik. A tehenészek éppen a szecskát készítik elő, és elég mogorván fogadnak bennünket, amire minden okuk megvan, mert amint végigmegyünk a széles, hófehér falú istállón, a párttitkár azonnal mesélni kezd:

— Látja, ezek az emberek nem nagyon örülnek nekem. A tehénállomány elég szép, biztosan tetszett magának is, de ez csak látszat, mert bár állandó fejlődés tapasztalható, mégis az egy tehénre eső fejési átlag a mai napig is csak 2900 liter.

— Valóban emlékszem rá, hogy a viszonyokhoz képest meglehetősen alacsony a fejési átlag — mondom —, viszont a tehenek állapotán nem találok semmi kivetni valót. Tiszták, nem is soványak...

— Úgy van — bólint a párttitkár. — Mégis a gyenge minőségű és kevés takarmány az oka annak, hogy a tehenek nem képesek nagyobb tejtermelésre. Ha több takarmányt termelhetnénk, mindjárt mutatkozna javulás, de így a tsz nem tud előrehaladni. Van egy másik oka is a gyenge tejhozamnak: a tehéngondozók — folytatja. — Biztosan tudja, hogy a borjúnevelés minőségén múlik elsősorban, hogy milyen lesz majd a belőlük kialakuló tehénállomány. Nos, nálunk elsősorban itt van a baj. A télen egy közgyűlésen elmondtam, hogy szerintem az 54 tehenet 4 tag nem tudja gondozni anélkül, hogy az ne menne a tejtermelés rovására. A tehenészek akkor mind ellenem fordultak, hogy ők munkaegységet akarnak és senki nem kell a tehenészetbe, ne féltsem én a tejtermelést. Azóta nehéztelnek is rám, noha nekem lett igazam, mert most, hogy legeltetni is kell a teheneket, ők maguk követelik a segítséget.

— De miért nem fogják erősebb kézzel a tehenészeket is — kérdem a párttitkártól.

— Nem olyan egyszerű dolog ez — feleli. — Nem állhat minden ember sarkában egy ellenőr. Márpedig az bizonyos, hogy a tehéngondozók itt nálunk a könnyű hasznot kereső emberek közé tartoznak. Most is könnyebb a lelküknek, ha elfeledkezhetnek a legeltetésről, ami pedig nagyon fontos a tej szempontjából. De a legnagyobb bűnt még a tél folyamán követték el, amikor nem gondozták lelkiismeretesen a borjúállományt, és így a borjaink csökött lettek. Így természetesen a tehénállomány megjavításáról szó sem lehet.

— De hogyan lehetséges az, hogy a vezetőség nem veszi észre, ha valahol az emberek nem végzik a munkájukat — vetem közben értetlenül, miközben elhagyjuk az istállót.

— Észreveszi, amit látni lehet — nevet Pintér —, elég sűrűn váltogatjuk itt az embereket. A baj csak az, hogy a tehenészekre senki nem foghatja rá, hogy nem dolgoznak. Dolgoznak ők — húzza a szót mulattatóan —, csak az a baj, hogy mást, mint ami a kötelességük volna. Ugye azt mondtam, hogy tíz tehén gondozásáért mindenképpen megkapják a munkaegységátalányt. Ők tehát így gondolkoznak: gyorsan vetünk valamit a tehenek elé, eltakarítjuk alóluk a trágyát, nehogy valaki kifogásolja, és mivel a teheneknek enni is kell, vágunk szecskát, hordjuk a takarmányt. Ki mondhatja nekünk, hogy mi nem iparkodunk? Az más kérdés, hogy a szecskavágásért és a szénahordásért külön munkaegység jár. Az is más kérdés, hogy a mellékmunkák miatt a borjúkat nem szoptatták meg időben. Ez nem látszik a borjúkon, az biztos, csak majd a lelkiismeretlenül nevelt borjakból felnőtt, rosszul tejelő teheneken.

— Ide kellene a közösségi szellem — mondja a párt-

titkár —, hogy gondjuk volna arra is, hogy a zöld futószalag idején legyenek kisborjúk, ne pedig csak ősszel, amikor már nincs semmi zöldtakarmány. És gondjuk volna arra, hogy a teheneket felülvizsgáltassák meddőség szempontjából, vagy legalább a fedeztetés után figyelnék. Jelenleg hét meddő tehenünk van, ami elképzelheti, mennyire rontja az istállóátlagot.

Lassan eltávolodunk az istállótól. A hatalmas gazdasági udvaron tyúkok szaladgálnak. Egy öklömnyi kakasocska öreg tyúkkal berzenkedik, a nyakába csíp és a hátára ugrál, amíg a tyúk a fejére nem húz egyet a kemény csőrével. Ezen jót nevetünk. Valahogyan fel is enged az a komor hangulat, amit a párttitkár szavai idéztek elő. Az új betonvázas kukoricagóré előtt újból megállunk, úgy nézzük az új, tetszetős lóistállót.

— És a vezetőség, az elnök tudja ezt? — kérdem hirtelen, mert nem birok szabadulni attól, amit hallottam.

— Beszélgetünk róla — feleli halkan Pintér. — Az elnökkel vitatkozunk is. Sok dologban nem értünk egyet. Abban azonban igen, hogy az embereket a közös vagyon megbecsülésére és szorgalomra kell nevelni. A tehenészet gondjait hamar megoldjuk most már. Üljünk le — mutat a kukoricaszárító kiugró gerendájára —, egy dolgot még elmesélek. Amikor a tagságnak elmondtuk a tehenészet helyzetét, kitértünk arra is, hogy ilyen hibák nemcsak a tehenészetben vannak. És ez elég nagy hiba volt, mert a tagok ahelyett, hogy a tehénállomány gyors megjavítására adtak volna javasla okat (mivel nemcsak a tehéngondozókat dorgáltuk meg, hanem a hibákról az egész tsz-re vonatkoztatva is beszéltünk), mind magára vette a figyelmeztetést, és sértődött hangon ilyen szónoklatokat vágtak ki: „kinek a kezemunkája által gyűlt össze ez a 7 milliós vagyon? A mi verejtékünk hullott ezért. Ne is mondja akkor ránk senki, még a titkár elvtárs se, aki még nem is ismer ben-

nünket (ezt arra értették, hogy csak 1955 őszén jöttem a tsz-be), hogy mi nem dolgozunk becsületesen. Jöjjön oda és csinálja helyettünk." A jobbérzésű emberek persze tiltakoztak az ilyen hangok ellen. Az elnök is alaposan megmondta nekik, hogy a szorgalmat nem szájjal, hanem munkával kell bebizonyítani.

— Fölálltam aztán én is — nevet a párttitkár —, és megmondtam nekik, hogy mutassák meg azt a fát vagy szőlőt, amit ők ültettek és már szüreteltek róla. Persze, erre csak hümmögtek. Én meg nekiveselkedtem és megmondtam jól a magamét, hogy ne azt hajtogassák állandóan, hogy 7 milliós vagyont gyűjtöttek, hanem azon törekedjenek, hogy tovább növeljék. Mert ha egy kicsit megbolygatnánk azt a 7 milliót, kiderülne, hogy a hitelek és az állam másfajta támogatása révén született, és egyikmásik beruházás, de az istállók egész biztosan még a saját értéküket sem hozták be. Itt olyan beruházásról, amely saját erőnkből történt, a legutóbbi évig szó sem volt, mert a jövedelem, a szükséges felújítások és az esedékes törlesztés mellett, nagyon is kellett a tagok részesedésére. A tsz-nek jelenleg sincs saját forgótőkéje.

— Amikor ezt elmondtam, sok tsz tagnak hogy úgy mondjam leesett az álla — folytatja Pintér. — A szorgalmasabbak és a párttagság egy része azonnal mellém állt, nekem adott igazat, de sokan megharagudtak rám, és azt kezdték híresztelni, hogy én le akarom váltatni az elnököt. Ezt nyilván azért mondták, hogy szembeállítsanak vele. No de ez nem sikerült. Akkor meg abba kötöttek bele, hogy a függetlenített párttitkár miért kap háztáji földet. Később meg, hogy miért nem a tsz-ben dolgozik a feleségem? Azért nem, mert a gépállomáson szakácsnő. Persze tudom, hogy ez elég áldatlan állapot, mert sem az elnök, sem a brigádvezetők feleségei nem dolgoznak itt. Az én feleségem beteg is, most operálták, nem végezhet többé

fizikai munkát. Az elnök felesége szintén szívbeteg. Ezt a tagok nem értik meg, és így jogot formálnak arra, hogy ők se hozzák a feleségüket ide dolgozni. Németh Pál tehenész, aki 1955 ősze óta van a tsz-ben, egyenesen meg is mondta, hogy milyen tsz az, ahol az asszonynak is dolgozni kell, és az ember nem keres annyit, hogy a feleségét eltartsa?

— Hát így vagyunk — áll fel Pintér —, jól kihasználtam a türelmét, most már többet egy kukkot sem mondok, pedig dicsekedni is szerettem volna még, mert azért 40 asszony meg lány dolgozik már nálunk, külön női munkacsapatunk is van. No meg akad itt egy kicsi eredmény is — tárja szét a karját, és a derűs gondolatra kacag a szeme, a szája, az egész ember. — Menjünk be a központba, most már jönnek be a dolgozók is a földekről.

Szép kényelmesen ballagunk a jókora porban. A lóistállóból utánunk iramodik egy szép, karcsú, sárga kiscsikó. Szembefordul velünk, megtorpan, szétveti a mellső lábait és konokul lehajtja a fejét.

— Te kis buta Szellő, hát megneszelted, hogy itt vagyok? — öleli át a csikó fejét Pintér és valamelyik zsebéből egy kockacukrot varázsol elő. A csikó bekapja, megcsóválja a fejét és egyet ficánkolva eliramodik. Nevetve nézzük, hogyan tűnik el az istálló ajtajában.

— De nagy kár — sóhajt a párttitkár tettetett szomorúsággal, — hogy az embereket nem lehet cukorral magunkhoz édesgetni...

Nevetgélünk egy kicsit és tapossuk a port, aztán a párttitkár nagyon komolyan megszólal:

— Pedig de nagyobb örömmel dédelgetném őket, mint ezt a csikót, még a legkonokabbat is, csak egyszer valahogy mind megéreznék, és maguk közé fogadnának, mint a legjobb barátjukat...

EGY PARCELLA AZ EZER HOLDBAN

Vihar készül. A pókok veszettul tépik hálóikat. A jegenyék színe elsotetedik, és fel az égig emelkedik a sárga pusztai por. Talán, ha most keresném fel őket, most, mielőtt még végigzúg a síkságon sikoltva a szél, és alázuhogna a nehéz, színtelen eső...

Jókor jott ez is, pont vasárnap, ilyenkor kevesebb a mezőn a nép. Mert szornyű a pusztai vihar, kit hol ér, a foldre teper, a fák védelme is kevesebb, mint a veszedelme. Itt ember és állat a vihart előre megérzi, órákkal előre, s aki csak teheti, védett szállásra siet. Talán ma ők is otthon vannak, Nagy Andrásék, a parcellások, a kigúnyolt és megvetett Nagy Andrásék, akik bűnosek és rosszak, mert ragaszkodnak ehhez a nyomorult sárga kis vityillóhoz, és a megmaradt 800 négyszogolhoz, akik nem értik, hogy útban vannak, az ezer holdak útjában.

Talán, ha most mennék hozzájuk, sikerulne a lelkük mélyére pillantani, s tán egy kicsit megérteni ezeket a külonös és furcsa embereket. Vagy nem is furcsák? Sőt éppen az a természetes, ahogyan ők cselekszenek? Gondolataim tépő fájdalommal áramlanak agyamban. Már napok óta fáj a tarkóm, a homlokom Nagyék miatt. Meg akarom őket érteni, a konokságukat, a makacsságukat, küzdéssel teli nyomorúságos életüket, a hitüket, a céljukat. Három nap óta járok már hozzájuk, és soha sincsenek otthon. Se reggel, se este, se éjszaka, semmikor. Hol lehetnek, mit csinálnak? Fantáziámat felgyújtja a kíváncsiság és a titokzatosság.

Mert a házőrző kutyák, a barna és a fehér, a két kis haragos korcs kutya mindenkor egyforma vadsággal védi ezt a koldusbirodalmat. És nem tudom, hogy ki eteti őket, s mikor? A három tyúk is mindig ugyanolyan rettenettel menekül közeledésemre, a kicsi, sovány libák csipogva távolabb totyognak. Más élőlény nem is látszik ezen az udvaron, hacsak azt nem számítom, hogy a kiskert kerítésén függő öreg kecskebőrön marakodik két veréb. Talán ez a nyári tanyájuk, mert ezen a bőrön minden látogatásom alkalmával verebek ülnek.

De most, most talán otthon lesz a család. Izgatottan indulok a süppedő, homokos úton. A gabonák kalásza összeverődik. Talán még nem túl érett, s nem pereg ki a szem. A szél a kukoricát sem kíméli. S a kukorica hajlik nyögve, csikorogva. És engem se kímél, a hajamba, ingembe kapaszkodik, de én megbocsátom, mert nagyon kínzott már ez a fülledt, alávaló hőség.

A felhők az égen eszeveszett száguldásba kezdenek, és mindenik sötétül, egyre feketébb lesz.

Én is sietősre fogom lépteimet. Az út baloldalán csalamádé sárgul, 30 vagy 50 hold, a Dózsa tsz-é. Azon vágok át, hogy mielőbb biztonságos helyre érjek. És itt van már előttem, beékelve a messzeségbe nyúló búzatábla és a csalamádé közé, itt van a parcella, a Nagyék tanyája, idegenül és különváltan az 1300 holdban — 800 négyszögöl. Most siettemben meg se tudnám jól figyelni, de hányszor láttam már három nap óta ezt a furcsa birtokot. Karvastagságú élő napraforgó keríti körbe. A telek legmélyén áll a kicsi sárga ház. Az udvar felől egy ablaka sincs. Az udvarból egy pici virágoskertet ragasztottak a házhoz. A virágoskert mellett néhány kisebb-nagyobb, roskatag, zsúpfedeles vályog ól. Mellettük magasodik a trágyadomb. A kertben kukoricát, krumplit, mákot és napraforgót termelnek, azon-

kívül néhány gyümölcsfa áll benne, és itt-ott a háznál is magasabb akác.

Útban van itt ez a parcella, elcsúfítja és megszakítja ezt a szép 100 holdas táblát, amelybe befészkelődött, mint fehér kendőbe a tintafolt. Habár nem is ez a parcella furakodott ide, ő itt volt, a száz holdas táblák gyűltek köréje, sorvasztva, összeapasztva 800 négyszögölre az 5 holdat, mert annyi volt Nagy Andrásnak papír szerint itt a birtoka. Öt hold vagy valamivel több is. 1945-ben mérték ki neki a földosztáskor.

Milyen lehet ez az ember, aki úgy ragaszkodik ehhez a parányi kerthez, a szegényes házhoz, a düledező ólakhoz? Homlokomra cseppent az első vízcsepp, aztán a másik. Az ég elsötétült, a vakító fényesség káprázlatja a szemet. Egy rövidke futás után a kiskerthez érek. A kutyák hörögve tépik láncukat, talán azt gondolják, hogy én szabadítottam rájuk ezt az égiveszedelmet. Végre bejutok a kis kertbe és a tornácra, amely a ház belső oldalának megszélesítéséből keletkezett. A tornác folytatása a kamra, festetlen, durva, hézagos deszkaajtóval. Rozsdás lakat függ rajta. Úgylátszik, nem sok féltenivalójuk van. A ház bejárata is festetlen, durva, gyalult ajtó, amilyet máshol a melléképületeken lehet látni. Az ajtón kilép egy ember, egy szikár, meggyötört arcú, egyszálbélű paraszt: Nagy András, a parcellás gazda. A fején csurgóra kajlított peremű kalap, az öltözéke lyukaskönyökű ing, kopott, foltos mellény, ócska szürke vászon nadrág és egy elég jó állapotban lévő bakancs.

Amint meglát, elcsodálkozik. Köszönök, bemutatkozom.

Az udvaron már tombol a vihar. Az eső szürke falként zárja el a kilátást. A bugyborékoló víz befröccsen a tornácra is. Nagy András az udvarra kémlel, aztán legyint, és betessékel kedvesen, de egy kicsit bizalmatlanul.

— Hát csak tessék, akkor mán — mondja, és kitárja az ajtót.

Sötét, földes szobába lépünk. A falak alig 2 és fél méter magasak. Ez az első helyiség konyhául szolgál, akkora ablak van rajta, hogy egy zsebkendő beteríti. Ebből a helyiségből egy másik nyílik, a szoba. Ez is földes, repedezett falú, behajlott mennyezetű, az ajtó festetlen öreg deszka, az ablak ugyanolyan, mint a konyháé. A bútorzat egy viharvert szekrény, két rozoga ágy, durván összetákolt asztal, nyekergő, hintázó székek és egy hatalmas búboskemence.

A szobában az asztal mellett vékony, agyondolgozott, kicsi ősz asszony ül, valamit foltoz. Az egyik ágy végénél fiatal lány egy sárgafedelű könyvet olvas. Amikor meglátnak, megriadnak.

— A Szabad Fődtül van — mondja az ember. Az arcok azonnal felderülnek. Az asszony matatni kezd az asztalon, és előveszi az újságot.

— Most gyütt, lássa, még meg se tudtuk nézni.

Leültetnek. A gazda bizalmatlansága is felenged egy kicsit. Csak a beszélgetés indul nehezen. Magam sem tudom, hogyan kezdjem. A háziak kíváncsian várják, mit akarhatok.

— Az előfizetés ügyibe? — kérdi az ember tétovázva. Azt gondolják, hogy mivel a Szabad Föld munkatársa vagyok, biztosan az előfizetést akarom velük meghosszabbíttatni.

— Nem, nem amiatt jöttem — tiltakozom mosolyogva. — Azért jöttem, hogy megnézzem, hogyan élnek, milyen gondjaik vannak.

— Azt megnézheti a szerkesztő úr, vagy elvtárs, vagy hogyan szabad szólítani — keseredik neki a kicsi asszony.

— Csak hogy talált pont ide hozzánk? — értetlenkedik a gazda. — Vagy tán valaki kűdte?

— Igen, a tanácsnál beszélgettünk — sietek eloszlatni a kételyeit —, szeretném, ha segíthetnék.

— Akkor a föd miatt — mondja komoran az ember, és az asztal mellé húz egy széket. — Elmondom én, hogyan áll az a valóságban.

És beszélni kezd, lemondó, reménytelen hangon. Néha a felesége bele-beleszól, vitatkoznak, aztán a férfi folytatja. A lány szótlanul hallgatja a szüleit. Egy szegény, földhözragadt család szomorú története bontakozik ki előttem.

— Az elején kezdem — mondja Nagy András —, hogy megértse azt, ami most velünk van. A fődosztáskor kaptuk mi ezt a fődet. 5 holdat írtak, de több is vót, mert a mérnök úr, aki mérte, azt mondta, hogy többet ad, mivel ez igen gyenge föd. Ezt a mostanit itt mán másodszorra kaptuk negyvenöt őszén, mert amit tavasszal osztottak, azt visszaadták a tulajdonosának. Nem is termelhettünk csak negyvenhatban. De olyan rossz föd vót, hogy elvetettem 80 kiló borsót és csak 26 kiló termett. Sokat köllött dógoznyi, mire ez a síkság valami termést adott. Negyvenhétben úgy hordtuk más falukból a trágyát kölcsön. Mer nekünk azelőtt semmink se vót. Feles tanyások vótunk egypár lóval. Negyvenhétben aztán ide költöztünk a fődre. Egy évig gunyhóban laktunk. Közben építettük ezt a házat. Mi magunk, senki se segített. Neveltem magról gyümölcsfákat. Az út mentén vót egy csomó akácfa, azokat meghagytam, a ház körül még ültettem is. Három év múlva már a föd is jobban termett. Dógoztunk vele, de meg is hálálta. Csak mi értelme vót! — mélyet, nagyon mélyet sóhajt. — Pedig látta, milyen csalamádé terem ebben a fődben? Az az én fődem vót, én küszködtem azzal. — A szeme elborul, szikkadt karjai fáradtan lehullnak.

— De nem elég nekik — sírja reszkető hangon az asszony —, még ez is kéne, ez a csepp, amit meghagytak.

Hogy is tűrheti ezt a jóisten, — motyogja, és a szemébe a kétségbeesés könnyei gyűlnek. — Mán még élni sem érdemes.

Rövid, szomorú csend következik. A férfi is, az asszony is komoran maga elé bámul. A lány riadt félszegséggel ül, az arcáról szürke fátyolként hull alá a céltalanság.

Fájdalmak, indulatok gyötrik ezeket az embereket, akik az első öt percben így kiszabadítják magukból minden keserűségüket! Kint irtózatosakat dörren az ég, a villámlás fénye bevilágítja a kis szobát. Az asszony rémülten tekintget az ablak felé.

— Amikor ötvenkettőben a tagosításkor elvették a fődem, nem szóltam semmit — mondja hirtelen az ember. — Majdnem 5 holdat vettek el, még így is több maradt meg, mint 800 négyszögöl, mert amit kaptunk a fődosztáskor, az tán még hat hold is vót. De most újra gyünnek, nézegetnek, hogy én többet használok egy fél holdnál, a tsz-éből szántok el, azt mondják. Én a szövetkezetéből! A tagosításkor papírt se adtak az elvett fődrül.

— Papírt! — sziszegi az asszony. — El akartak bennünket üldözni. Azt mondták, hogy ha nem lépünk be a csoportba, akkor a tanyáról is el kell mennünk. Az uram megmondta, hogy ő nem lép be — mondja indulatosan. A fekete fejkendő egészen becsúszik az arcába. — Akkor meg azt akarták megcsinálni, hogy egészen körülzárják a tanyánkat, hogy még a kövesútra se legyen kijáratunk. Az uram akkor azt mondta, hogy inkább itthagyunk mindent. Aztán mégse merték ezt velünk megcsinálni. De a fákért semmit se adtak — mondja keserűen. — Pedig mennyit járkáltam a tanácshoz, földrendező bizottsághoz. Negyvenkilenc nagy akácfa esett a tagosított területbe, mégse kártalanítottak semmivel se bennünket.

— Hagyd asszony — mondja csendesen az ember. — Le-

gyenek boldogok vele. Csak ne háborgassanak, engedjenek élni...

Mint az ablaküvegen az eső, úgy koppannak a szavak, üresen és érzés nélkül. Nagy András sűrű sóhajok között a szemét törölgeti. Duzzadt, vörös szemhéjait még vörösebbre dörzsöli a durva vászon zsebkendő.

— Gyengék mán, alig látok velek, — mondja, amikor észreveszi, hogy nézem.

— Az orvos nem segít? — kérdem.

— Nem vótam én orvosnál, drága az nekem. Majd ha telik, elmegyek. El köll, hogy mennyek, mert könnyedzik, aztán a látásom is nagyon meggyöngült. Dehát, ha nincs miből... — Elhallgat. Az asszony szipog. A leány is letette már a könyvet, az eső miatt nagyon elsötétült a szoba.

— Hatezer forintot fizettem én ki az ősszel is — folytatja Nagy András komoran. — Az anyám után, mert meghalt szegény. Hat testvérből csak bennem vót emberség, én temettem el. Egyik se jelentkezett, amikor fizetni köllött. Kihalt a becsület mán a testvérből is — sóhajt sötéten.

— Mán csak ebbe lehet bízni, — fekteti nagy, fekete, bütykös kezét az asztalra, ameddig bírok dógoznyi velek, ha meg nem birok, akkor mán úgyis mindegy. — Beesett, szomorú arcán mély árokként kanyarognak a barázdák. Óh, milyen serényen dolgozik az élet önkéntes kubikosa, a gond. Ha az öröm és a jókedv törődne velünk ennyit, milyen kevés volna az elesett, szomorú öregember. De ők még nem is öregek, az éveik szerint nem. Nagy András 54 éves, a felesége 48. Csak az élet, ez a cudar, szomorú élet, ez emésztette fel idő előtt az erejüket, hullajtotta ki a fogukat, az sújtotta rájuk idő előtt az öregkort. A gyengeséget, a fáradtságot, arcukra a sok keserű vonást, hátuk görnyedtségét és a hasztalan küzdés fájó érzését.

És nem akarják, ők maguk nem akarják mégsem köny-

nyebbé, szebbé tenni a hátralévő időt. Ezer felől riasztja őket a gond, holott csak egy szót kellene ejteniük, és könnyíthetnének sorsukon. Különös, nagyon különös az emberi lélek. De a lelkek között is legkülönösebb a parasztemberé. Aki nem közülük való, meg sem érti. De aki megérti, annak megfájdul a szíve ennyi dac és konokság láttán.

Nagy Andrásék is dacolnak a jó élet és a nyugodt öregkor ellen. A kevesebb baj ellen. Ők maguk is tudják ezt. De bíznak a saját kicsi földjükben, a saját kicsi erejükben. Hátha, hátha így is jó lesz. És akkor mégsem mások cselédje az ember.

Igen, ők így értelmezik a közös gazdálkodást. Szószerint is.

— Mióta az eszemet tudom, cseléd vótam én mindig. A magam ura akarok én mán lenni, a magam fődjin, mert az sem vót egy kapa alá való se. Ami van, azt tudom, hogy megvan.

Vörös szemhéjai leesukódnak. A hangja is halk, monoton.

— Állatot is tartok, amennyit a kevés takarmány enged. Két lovam van, meg egy csikóm, már lassan befognivaló lesz. Van három tehén, 2 borjú, 15 malac meg aprójószág is. Az egyik tehén, meg az egyik ló Margitkáé, a lányomé, az ő nevin van.

Hirtelen a lányra nézek. Ő elfordítja a fejét szégyenkezve és dacosan. Igen, az övé a ló is, a tehén is, azt el nem veheti tőle senki. Szíve mélyén talán nem is sejtett indulatok dúlnak, a gürcös napok keserűen megszerzett jussát védelmezik. A tulajdont, a saját tulajdonát, ami csak az övé, senki másé. Az ő szemében ez a juss az élet értelme, a boldogság beteljesülése, de talán maga az isten. Nem érzi, hogy ez a tulajdon olyan csalétek, amely a régi kilátástalan, rossz és igazságtalan élethez láncolja észre-

vétlenül. Nem látja, hogy ezt a csalétket a saját szülei nyújtják neki, szinte a maguk szorongó érzéseit igazolva, hogy no lám, a gyereknek sem kell az új élet, hiszen ő is velünk marad.

De az apja másként fogalmazza ezt meg.

— Ráirattuk a Margitkára, hadd legyen neki is. Szegények vagyunk mi, csak ilyenhez mehet ő is, ne legyen akkor koldus, hisz se staférungja, semmije.

— Ide nézzen! — ugrik fel a székről az asszony. Sarkig tarja a szekrény ajtaját, és a szekrény — üres. Abban egy darab használható ruha nincs, egyetlen szoknya vagy kabát nem lóg benne. Az aljában van egy csomó újság, törött kancsódarabok és egy göngyöleg ócska rongy. Fehérnemű semmi, egy darab sem. Az asszony fel-felcsuklik a zokogástól.

— Nincs, semmink nincs, csak ami rajtunk van, ez az egy öltözet. Ha jön a tél, mi lesz? azt én nem tudom. Téli holmink semmi sincs, se kabát, se csizma.

— Hatezer forintot fizettem ki az ősszel az anyám adóhátráléka után — mondja tompán az ember —, nem tellett másra, még az állatok erőtakarmányát is el köllött adnom, meg a gabonát is. Nincs erőnk többre, hát nem lehet erről tenni.

A lelkem belésajdul ennyi szomorúságba. Nem merek rájuk pillantani, szégyellem magam. Igen, szégyellem, a vezetők helyett, akik ilyen kilátástalan sorsba rántották a magyar parasztságot. És ez a szégyenérzet Nagyék becsületes arcának láttán haraggá változik bennem, s szeretném kényszeríteni a kormány vezetőit, hogy jöjjenek ide, lássák és értsék meg ezeknek az embereknek az életét és minden gondolatát. Értsék meg, és gondolkozzanak azon, hogy még az ilyen jónak nevezhető tsz-be sem lépnek be, mint a Dózsa, sőt körömszakadtáig védekeznek ellene, még az olyan emberek is, mint Nagyék. Mert ha egy 10 holdas

középparaszt védelmezi az őseitől örökölt vagy keservesen megszerzett vagyonát, földjét, azt talán jobban meg lehet érteni, mint Nagyékat, hiszen nekik azelőtt sem volt saját földjük. Ami van, azt úgy kapták. Vagy talán éppen ez az ok, ki tudhatná azt? Érzem, hogy beszélnem kell hozzájuk, de csak nagyon sokára tudok szólni, csendesen és bizonytalankodón.

— Nem volna jobb, a Dózsa tsz-ben, András bácsi? Nem való már maguknak ez a nehéz élet. Pihenni kellene már egy kicsit.

Az ember nem szól, az asszony is csak sűrűn sóhajtozik, a lány úgy látom, sír, csendesen, könny nélkül. Biztatom őket, hogy szóljanak.

— Jót akarok higgyék el, ha nem tudnám, hogy ott jobb, nem mondanám.

— Lehet, hogy jobb — szólal meg végül Nagy András halkan —, meg biztosan jobb is, másoknak. Csakhogy nekem jó volna-e? Ez az, ami nem bizonyos. Én független vagyok, mert én a függetlenséget szeretem. Tíz év óta tudom én csak, hogy mi az, nem függni senkitől.

Jaj, már újból vadul dobog a szívem, nem tud a harag csitulni bennem. A fejem zúg, mert nem tudom, hogy mit csináljak. Legegyszerűbb volna, ha felkelnék és itthagynám őket, de nem tehetem, a lelkiismeretem nem engedi. Vitába kell szállnom velük. Meg kell kísérelnem a lehetetlent: megértetni velük, hogy valamiképpen változtatniuk kell szörnyű életmódjukon.

— Igaza van András bácsi — kezdem, isten tudja miért éppen ezekkel a szavakkal. — Nagyon is igaza van, mert nincs annál szomorúbb dolog, mint függni valakitől vagy valamitől.

Szavaimat mindannyian feszülten figyelik. A férfi az asztalra könyököl, bólogat. Az asszony is abbahagyja újból a foltozást.

— Maguk most nem függnek senkitől, senki nem parancsol, hogy mit csináljanak, mikor kezdjenek munkához. Ezért már hajnalban kelnek, éjfél után feküsznek, de ha valaki parancsolná, hogy reggel pontosan 7-kor munkába kell állni és este 6-ig dolgozni kell, fellázadnának és igazságtalannak tartanák még a 2 órás ebédidőt is, pedig a saját akaratukból csak alig egy órát tartanak.

Egy kicsit elhallgatok. Nagy András már nem bólogat. Az asszony is idegesen kutat a tű után. De a lány figyel. Lopva pillantok rá, a szeme egészen kerekre nyílt attól, amit hallott. Ez megnyugtat, sőt egy kicsit fel is villanyoz. Tovább folytatom.

— Tudom én azt nagyon, hogy mennyire kell a függetlenség az embernek, a szabadság, a lélek és a test szabadsága, amikor nincs semmi kényszerűség, amely az ember akaratát és önérzetét minduntalan megnyírbálná. Csak micsoda függetlenség az, amikor a szükség a legnagyobb parancsoló? Hiszen tudják ezt jól maguk, András bácsi. Tudják, hiszen érzik. De azt is érezniök kell, hogy különös és nehéz korban élünk. Olyan időben, amikor két világ hadakozik egymással: az évszázadokon át megszokott és megismert élet az újjal, a még kellően be nem bizonyosított új élettel. Tudom én jól, hogy ettől félnek, hogy ezért félnek. De a mostani életüket elkezdeni nem féltek negyvenötben. Hiszen régen más volt az életük. Érezték biztosan, hogy úgy tovább nem élhetnek, hogy valami újat kell kezdeni. És mit kezdtek? Olyan életet, amilyent a gazdáktól láttak, a megszokottat, az évszázadost. Csak éppen anyagi alapjuk nem volt hozzá, csupán a föld. Pedig ezt a fajta életet a parasztság milliói is megsínylették. Boldogulni, minden helyzetben fennmaradni csak az tudott, akinek nagyon sok földje volt.

Az ember bólogat, érti, megérti, amit mondok. A lány

is figyel, amikor ránézek, már nem is fordítja el a tekintetét.

— Bizony így van ez — folytatom. — András bácsiék is megérezték azt a sok keserűséget, amit a tulajdon megszerzése és megvédése jelent. Hiszen azt a keveset, amijük van, a két kezukkel kaparták ossze. Tudom én jól, hogy nem minden egyénileg gazdálkodó él ilyen szűkösen, mint maguk, hiszen akinek régi, megalapozott gazdasága van, annak könnyebb a szükséges jovedelmet biztosítani. De aki a nincstelenségből indult, hogyan versenyezhetne az velük? Mert nehéz, nagyon nehéz ma vagyont gyűjteni. Talán sokkal nehezebb, mint régen. Ezért gondolom én, hogy könnyebb volna közösen viselni az élet és a munka nehéz terheit. A gép is jobban tudna segíteni, hiszen nagyobb táblán gazdaságosabb a gépi munka. András bácsi is láthatja, hogyan dolgozik a gép, nem hiszem, hogy haragudna rá.

A nagy figyelés után most meg is lepődtek, hogy ilyen hirtelen befejeztem a beszédet. András bácsi azonban szólásra készül, elgondolkozva, vontatottan, nagyon halkan beszél.

— Nem haragszom én a gépre, értem én, amit most elmondott. Csak az emberek... — félbeszakítja a mondatot és az arca nagyon elkomorul. Nem zavarom. Várom, hogy befejezze a mondatát.

— Nagyon nehéz az emberekkel — mondja végül bizonytalanul. — Hogyan irányíthatná az az embert, aki régen csak úgy vót, mint én. De most meg mindenkinek szava van, mindenki parancsol. Én nem tudom már elviselni az ilyet. Inkább szenvedünk, mert emberfeletti erőfeszítés, ahogyan köll élni, de nekünk büntetés vóna közöttük élni... Még csak nem is köszönnek nekünk. Pedig én 40—50 mázsa kukoricát termelek egy holdon — merevedik meg a büszke önérzettől az arca. — Meg búzát is 14

mázsát. Én dógoznyi, azt megtanultam, de én a függetlenséget szerettem vóna mindég, hát most nem tudom én mán a mások szeszélyeit tűrni.

— De így nem lehet élni, ilyen szegénységben — csúszik ki a számon.

— Nem is vónánk mi ilyen szegények. De mi a semmiből a két kezünkkel küszködtük össze azt, ami itt van. Nem azért nincs, mert így rossz élni, hanem mert rajtunk van ez a rengeteg teher, az adó, a beadás. Az ősszel mán így is vótunk valahogy, akkor meg gyött a temetés, az anyám adóssága. Tán most az idén... — mondja reménykedőn. És beletekint egy vakító villám hirtelen fényébe.

— Vannak ott is, akik nem bírnak előre haladni — mondja motyogva az asszony, — az uram ott vót, látta.

— Én ott vótam — szólal meg a férfi —, egy hétig hordtam nekik tavaly a lovakkal. És egy hétre 163 forintot fizettek, mert ácsorogtunk, nem vótunk kihasználva. Hát én láttam, hogy mit fizetnek. — Elhallgat, s csak sokára szól. — Nemhogy magukhoz szoktatnák az egyénieket, így csak elriasztják.

— Mi megpróbáltuk, mi közeledtünk — mondja vádaskodva az asszony —, de ők figyelembe se vesznek, úgy utálnak minket, mintha oláh cigányok vónánk. Hogy mehetnénk mi ilyenek közé. Még Margitkámat is lenézik, maradinak csúfolják. Tavaly ősszel egy könyvet kért kölcsön az egyik lánytól, és az volt beleírva: „Marha nincs, Nagyék kulákok". A szívünk majd megszakadt. — A szemét megtörli a köténye szélével, én meg lopva a lányra pillantok. Kifejezéstelen tekintettel néz az ablak felé. Odakint már csitul a vihar, az eső talán már el is állt, mert egyre jobban világosodik.

De itt, idebent még tombol az indulat. Nemcsak bennük, bennem is. Érzem, hogy nem bánnak velük rendesen, nem emberséggel közelednek hozzájuk. Pedig itt van ez a

kislány, fiatal, előtte az egész élet, s most itt gubbaszt ebben a földighúzó nyomorúságos szobában, hallgatja ezt a sok keserű beszédet, a panaszt és mindig csak panaszt. A lelke nem virulhat ki könnyen, derűsen. Mi lesz vele így? Valakinek ki kellene nyújtania a kezét felé. De nemcsak felé, hanem a szülei felé is. Mert nagyon vágyakoznak ők a jó szóra, hiszen sohasem kaptak. És most úgy érzik, hogy a saját fajtájuk is megtagadta őket. Igen, így érzik. Már igazolják is a következő szavak, mert ezt mondja most hirtelen Nagy András:

— Még a vizet is elzárták tőlünk, pedig itt vót az uraságí fődön a víz. Amikor megalakult a tsz, akkor még egy darabig hagytak ott itatni, meg is ígérték, hogy mindég oda járhatok, hiszen az én fődem szélén vót az ártézi kút. Aztán mégis egyszer, amint mentem a jószággal, félre vót dobva a vályú, nem itathattam ott többet. Pedig az állatoknak köll a víz. Most az állami gazdaságba járok itatni, ötszáz méterre van ide, főzni is onnan hordunk...

— Ellenséget néznek bennünk a tsz tagok — suttogja rémült arccal az asszony —, borzasztó ez.

— Azt beszélik, hogy őszre el köll innen mennünk — szólal meg izgatottan az ember —, mert újra tagosítanak. Vagy csak ijesztgetnek? — tépelődik. — Hát nincs nekem jogom élni itt?! — kiált keserűen —, amikor én úgy tudom, hogy szabad országban élünk, és szabadon választhatjuk meg a munkaterületünket. Jaj, de nagy baj ez, de nagy baj — sóhajt.

És ömlik újból a panasz a rossz életre, a rossz testvérekre, az egész világra. Már egészen kiderült az ég, a szoba is kivilágosodik, és a panasznak még mindig nincs vége. Vádoló szavuk az ajtóig elkísér. Mert indulni készülök már. A tsz-ről hallani sem akarnak. Azt tartják minden bajuk forrásának, a Dózsa tsz-t, ahol a földjük van. Ha belépnének is, ide soha. De nem lépnek be, a férfi hajlítha-

tatlan. Az asszony ugyan azt mondta, hogy ő úgy szeretne dolgozni, ha már bemenne, hogyha akarna, akkor hajnalban kezdhessen és késő estig dolgozhasson, csak megfizessék. De ki fizetné ezt meg? Itt élnek a tsz-központ szomszédságában, és még a munkaegység lényegéről sem tudnak.

Az ajtóban elbúcsúzom az asszonytól és a lánytól, s Nagy Andrással taposni kezdjük a felázott udvart. Szomorúan lépked mellettem. Az egyik fánál megáll.

— No, megáztál? — simogatja meg a nyüszítő, ázott kutyát, s tűri, hogy a nadrágjához dörzsölje az átázott szőrét, a szemében megcsillan valami. Nehezen indul el a kutya mellől, mintha húzni akarná az időt. Újra végigpillantok az egész telken, a fákon, az ólakon, Nagy András is követi a tekintetemet, az arca megrándul, elfordítja a fejét.

A föld szomjasan nyeli a vizet, néhány perc, és már nyoma sincs, hogy szakadt az eső. Ilyen a homok. De kivirultak a fák és a füvek. A répa megduzzadt, mint a tejbeáztatott kalács, és hamvas fénnyel ragyog a kukoricalevél.

Lassan lépünk, mindig csak egyet, nem is szólunk. Fölöttünk könnyű párák lebegnek, és szivárvány öleli át a mezőt. A parcella szélén megtorpan az ember, s rám emeli gyenge, fénytelen tekintetét.

— Ugye, nem szabad engem innen elüldözni? — sikolt fel belőle alig hallhatóan a rettegés. — Ugye, nem szabad engem bántani? Ugye nem? — hördül oly fájdalmasan, hogy a szemembe szökik a könny.

— Én úgysem megyek el innen, én innen el nem mozdulok! — suttogja, s megmerevedik mint egy szálfa. Mint egy magányos, meghajlott, kiszáradt villámsújtott szálfaóriás.

AKIKET MINDENKI BECSÜL

A nagy petróleumlámpa füstöl, és sárga lángja gyenge fényt hint a villanyégőhöz szokott szemnek. De Liskáék természetesnek tartják ezt a világítást, pedig követelhetnék, hogy vezessék idáig a villanyt a tsz központjából, hiszen 100 méternél nem nagyobb a távolság. Ám követelés helyett azt mondják, hogy fontosabb ügye is van a tsznek, mint hogy a villanyt az ő házukhoz vezetgesse. Miféle emberek ezek, akik így tudnak gondolkodni? Vagy tán fanatikusak? Akikkel beszéltem róluk, mindenki ilyeneket mondott: „Derék ember a Liska". „Olyan kellene sok, mint a Liska István!"

Sokáig nem jutott rá időm, hogy beszélgessek velük, de most, hogy náluk szálltam meg, önként kínálkozott az alkalom. Liska Erzsikéről már szóltam, ezért talán furcsán is hat, hogy a szüleiről most külön is írok, de úgy érzem, feltétlenül beszélnem kell róluk, és néhány olyan dolgot el kell mondanom, ami talán világossá teszi, hogy ez a termelőszövetkezet miért tud felmutatni ilyen kimagasló eredményt.

Igen, mindenekelőtt az emberek miatt, a Liska Istvánok miatt, akiknek csak egy céljuk van: gazdaggá és naggyá tenni a termelőszövetkezetet. Bizony sok ilyen ember kellene, sok ilyen Liska István és Liska Istvánné. Mert ők ketten, sőt helyesen: ők öten, a két lány és a fiú, a szemefénye volt mindig a Dózsa tsz-nek. A szorgalmuk szinte felülmúlhatatlan, becsületességük talán utólérhetetlen.

Egyik lányuk, a Julika tavaly télen férjhezment, s a lakodalom után messze, az ország másik végébe vitte a férje. Azóta sem volt a tsz-ben akkora szomorúság. Még szerencse, hogy azóta már férjestül visszajött a Dózsába.

Amit elmondtam, azt a tagoktól és a vezetőktől hallottam. Ilyen előkészítés után léptem át Liskáék kapuját, a beköszöntés sem okozott nehézséget, hiszen Liskáné maga hívott. Második napja tartózkodom már náluk. Összebarátkoztunk, sokat beszélgetünk, az ember nem is gondolná, mennyi mondanivalójuk van a hirtelenjött ismerősöknek egymás számára. Mert nekünk nagyon sok van. Már második napja éjfélig elhúzódik a beszélgetés. Ma is jóval elmúlott 11 óra, holnap aratni kell, de Liskáék nem gondolnak a lefekvésre. Azaz hogy Erzsike már alszik a másik szobában, Pista meg a pajtásaitól búcsúzkodik valahol, mert egyre jobban közeleg a bevonulás napja. És mi hárman, Liska István, a felesége és én átforrósodott fejjel vitatjuk az élet sok dolgát, az érthetetlent és a megérthetőt. Vagyis a magam számára most szeretném kideríteni, hogy egyes emberek miért ragaszkodnak úgy a közös gazdasághoz.

Liska István a régi életükről mesél. Sovány, beesett arcán különös árnyékokat kerget a lámpa imbolygó fénye. Apró, vézna ember Liska István, magam is csodálkozom rajta, hogyan gyűlhetett össze benne ennyi erő és szorgalom. Pedig mennyi szorgalom lehet benne, ha egy ilyen nagy közösség az ő munkáját tartja a legjobbnak.

Cseléd, mások szolgája volt Liska István mindig. Mások földjén szokta meg az embertelen munkát, és ott tanulta meg a maga becsülését, mert a bérest ugyan ki becsülte meg? Ha jól dolgozott, természetesnek tartották, ragaszkodtak hozzá, mint egy megszokott, kényelmet jelentő bútordarabhoz, de ha rosszul dolgozott, elkergették. Liska Istvánt sehonnan sem kellett elküldeni, ment ő saját magától,

mert sohasem tudta elviselni az alázkodást. Volt napszámos, kubikos, dolgozott építkezéseken. Ideig-óráig meg tudott szabadulni a cselédek keserű kenyerétől, de a hányódtatás, az alkalmi munkák bizonytalansága sem jelentett különb életet. Így kerültek 1943-ban ide Berecz Zoltán birtokára, aki a 480 holdas gazdaságban megtette mindenesnek. A földbirtokos külföldre menekült a háború elől, kiszállíttatta mindenét, bútort, terményt, jószágot, még a gépeket is. És Liska István itt maradt cselédtársaival egy kifosztott gazdaságban.

Szinte magam is átélem újra azt az időt, amiről mesél. Az emlékezéstől előrehajol, alig észrevehetően előre-hátra ingatja a felsőtestét, a kezét összekulcsolja és a szoba sötét szögletébe bámul.

— Nekünk megváltást hozott a földreform — mondja halk, izgatott hangon. — Megváltást a szolgaságtól, a földesúrtól, a nyomorúságos élettől. Nem is nagyon hittük, de hogyan is hihettük volna, amikor negyvenötben kimértek ebből a birtokból 5 hold földet, és azt mondták, hogy ez a miénk, el nem veheti senki. Soha nem volt minékünk földünk, csak akkor lett először, 1945-ben.

Csendesen ketyeg az öreg vekker. Az ember elhallgat, és a beállt csendben az asszony szólal meg, minden szavában követve a férje gondolatát.

— Tudjuk mi nagyon, hogy mit jelent a föld. Negyvenöt őszén vetettünk először a magunkéba. Azt a boldogságot nem lehet elmondani, amit mi akkor éreztünk. De megszoktuk. Egyik év után jött a másik, és mi kezdtük természetesnek tartani, hogy földünk van, hogy egyre gyarapodunk, szaporodik az állatállomány, sőt még egy hold földet is ragasztottunk az öthöz. Elkezdtük építeni ezt a házat az öreg lebontott tanya anyagából, amit kaptunk, és szinte minden gondolatunk az volt, hogy minél többet szerezzünk a vagyonhoz. Nekem már sokszor azon járt az eszem, hogy

földet, minél több földet kell gyűjteni, mert mi jut ebből a 6 holdból majd a három gyereknek. Pedig higgye el, mi egész életünkben gyűlöltük a nagygazdákat, akik olyan könyörtelenül tudták nyúzni a magunkfajta szegényembert.

Elhallgat.

— Bizony így volt — mondja Liska István —, de sok éjszakán át beszélgettünk a feleségemmel, hogy mi is lesz mibelőlünk, miféle emberek vagyunk mi? Itt mellettünk már éledezett a Dózsa tsz. Sok volt cselédtársam belépett, engem is hívtak, de én valahogy úgy gondolkoztam: örülök, hogy egyszer már a magam ura lehetek, nemhogy újra másokkal közösködjek. És a végén már azt is hallottam, hogy kuláknak kezdenek csúfolni. Azok, akikkel együtt nyomorogtunk a más birtokán. És így kezdtem el gondolkozni. Először azon, hogy miért fordultak ezek a régi barátaim most hirtelen ellenem, hiszen abból nekik semmi káruk nem származik, ha én csak úgy magamban gazdálkodom. A gondolkozás következtében látnom kellett, hogy az állam egyre több terhet ró rám, egyénileg gazdálkodóra, amíg a termelőszövetkezet számlálatlanul kapja a kölcsönöket és az egyéb segítséget. Ekkor aztán arra jöttem rá, hogy csak a tsz-nek lesz itt jövője, ha az állam csak azt támogatja, s így a feleségemmel megállapodtunk abban, hogy elég részünk volt már a bizonytalan életből, meg sok szegény parasztot láttunk már tönkremenni is, legjobb lesz tehát, ha belépünk a Dózsába, itt legalább gondoskodnak majd rólunk. A szövetkezet azonban akkor még nem sok haszonnal kecsegtetett, de szerencsére hamar felismertem, hogy milyen lehetőségeket hordoz magában a közös gazdaság. De tudtam azt is, hogy amíg azt elérjük, nekünk kell a legnagyobb áldozatot vállalni. Nekünk kell a közösség igazi szellemét kialakítani, s most már azt is tudom, hogy a közös gazdálkodás leghelyesebb módjait is. És 1949-ben beléptünk mindenünkkel, csak egy hízónak valót és néhány

baromfit hagytunk magunknál. Az egész család megegyezett abban, hogy ha a tsz-ben dolgozunk, nincs szükség itthon külön gazdaságra.

Ez az az érzés, ami még ma is hiányzik a legtöbb tsztagból és ami Liskáékban már a belépés pillanatában megvolt. Ülünk az asztalnál a földes szobában. Liskáné elgondolkozva hallgatja, amit a férje beszél, bólogat, csak időnként egészíti ki a gondolatát egy-egy szóval. Nyílt tekintetű, okos szeme kifénylik telt barna arcából. Ő megtermettebb, derekabb, mint a férje. Erős, egészséges parasztasszony. Mióta beléptek, együtt dolgozik a férjével, és még egyetlen napot sem hiányoztak.

— Nem is rendes ember az, aki otthon maradozgat — mondja a férfi. — Mi elhatároztuk, hogy ha belépünk, akkor helyt is állunk. A gyerekeket is erre szoktatjuk, tanuljanak becsületet, mert a mi új életünkben csak a becsületes embernek van helye, előbb-utóbb kisöpörjük innen a csalókat, a szennyet. És érdemes is becsületesen dolgozni — folytatja —, mert nekünk 1950 óta mindig megvolt az 1200, 1300 munkaegységünk. Igaz, meg is dolgoztunk érte. A háztáji földet is vasárnap műveljük, tehenet se tartunk, de hízót tavaly is 390 kilósat vágtunk. Kistaféroztuk a lányokat és nekünk még a tsz segítsége se köllött, amikor Julikánk lakodalmát tartottuk.

Büszkén néz rám ez a kicsi ember. A felesége arcán is megelégedettség ragyog. Honnan van ezekben ennyi erő, ennyi szorgalom? Minduntalan ez a kérdés merül fel bennem. De a férfi már folytatja:

— Elsorolni is sok, mennyi mindent tudtunk mi 6 év óta vásárolni. — És az ujjain számolgatni kezdi: — Vettünk három kerékpárt, egy motorbiciklit Pistának, ugyancsak neki egy finom vadászpuskát 1420 forintért. Vettünk egy világvevő rádiót, telepeset, két karórát, tűzhelyet, fürdőkádat, a két lánynak hálószoba- és konyhabútort, és

vettünk ruhát is legalább 15 000 forintért. És koszt is van bőven, így még sohsem éltünk. De még ezt a házat is felépítettük, mert már most fejeztük be, csak a padló hiányzik belőle, mert nem lehet kapni deszkát.

Bizony ezek az emberek gazdagok — gondolom magamban —, egyetlen városi ismerősöm sincs, aki 6 év alatt ennyi mindent tudott volna vásárolni. Nem is lehet csodálni, ha ők a világ legjobb dolgának tartják a termelőszövetkezetet. Talán kitalálják a gondolataimat, mert az asszony így folytatja:

— Irigykednek is ránk, elhiheti, azok, akik kívül vannak. De amikor mondjuk nekik, hogy lépjenek be, csak az orrukat húzogatják. Tán azt gondolják — mondja haragosan —, hogy mi bolondok vagyunk, hogy ha rossz volna itt a Dózsa tsz-ben, akkor is dícsérnénk? Mindég csak azt hajtogatják, hogy könnyű nekünk, de hogy miért könnyű, azt nem tudják. De mi tudjuk. Azért, mert rendesen dolgozunk, és ha az egész családunk a közösben dolgozik, nagyobb lesz a hasznunk, mint amennyit régen bármikor is megkerestünk. Mi erre rájöttünk már az első évben. Én is megtehetném, hogy itthon üljek. Meg tudnánk élni az uram keresetéből, még a gyerekekre is jutna, de ha minden asszony otthon marad, mi lesz a tsz-szel? Elég baj, hogy egyik vezető felesége sem dolgozik, pedig akkor több asszony eljönne a munkába. Nem is kéne egész napra, csak délelőtt 3 órát, meg délután kettőt. Ha 50 asszony kimenne dolgozni, mennyi munkát végezhetnénk így is. — Haragosan simítja végig a haját. — Pedig én sem érek rá jobban, mint a többiek. Mert a munka mellett nekem is édesanyának, feleségnek, háziasszonynak kell lennem, de más munkám is akad, mert tagja vagyok a Termelőszövetkezeti Tanácsnak és a Városi Hazafias Népfront elnökségének, meg a tsz egészségügyi felelőse is én vagyok.

Csak bámulok azon, hogy ezek az emberek mennyi min-

dent csinálnak, és mindent jószívvel, meggyőződéssel, s ami a legkülönösebb, fáradhatatlanul. Most is, ahelyett hogy aludnának, hiszen az egész napi aratás után fáradtak lehetnek és holnap is ugyanez a munka vár rájuk, itt beszélgetnek velem a tsz gondjairól és a saját gondjukról, amely nem valamiféle anyagi gond, hanem a tsz fejlődéséért való aggódás. Mert ők már ugyanolyan szívszorongva figyelik a termelőszövetkezet növekedését és buktatóit, mint a kis unokáiuk csacska gagyogását vagy keserves sírását.

— No hiszen nem rossz itt azért a közösségi érzés. Vannak persze, akik jobban szeretik a könnyű életet. De a tagság jó része nem ilyen — mondja Liska István, lassan tagolva a szavakat. — Az a jó, hogy az emberek nálunk általában szeretik és becsülik egymást. Itt, ha közgyűlést tartunk, a tagok többsége mindig a közös vagyon érdekeit védelmezi. Az elnökünk jó, ez is fontos, olyan ember, aki tudja, hogy mit akar, mert ahol gyenge az elnök, ott szétnőznak a tagok, nincs aki kordában tartsa őket. Mert köztünk is volna olyan, aki a maga feje után menne legszívesebben, de ebből a közösségnek nem sok haszna volna. Ezért kell itt a fegyelem. No hiszen itt is vannak e körül még hibák, mert ha valaki hibázik, azt a vezetőség négyszemközt dorgálja meg, pedig a legnagyobb fegyelmező erő az volna, ha a közgyűlés szégyenítené meg azt, aki szándékosan okozott valami bajt. Furcsa dolog ez a mi közösségünk, az ember minél tovább él benne, annál nehezebben érti, hogy miért nem jutott előbb eszünkbe közös gazdaságot alapítani.

— De hisz sokaknak még most sem jut, amikor lehetne, csak be kéne lépniük — mondja az asszony.

— Majd belépnek, nem kell sürgetni — feleli a férfi —, majd ha alkalmasnak találják a maguk számára.

— A fiamnak van egy pajtása, a D. Nagy Ernő, látja a motorját, a puskáját, a szép ruháit. Nekik nem jut ilyes-

mire, mégsem lép be — mondja felém fordulva az asszony.

— Vagy a Győri Jánosék — folytatja —, a lányuk itt dolgozik a tsz-ben, ők meg még tavaly is vettek 2 hold földet. Nem tudom megérteni, hogyan lehetnek egyesek ilyen oktalanok, attól félnek, ami jó. Mert a mi termelőszövetkezetünk már csak elég jó. Nem tudom mire számítanak, talán, hogy egyszer megszűnik a tsz, vagy mit tudom én. Mindenfélét beszélnek itt az emberek, azt lesik, hogy ki mit tud rossz tsz-ekről, kilépésekről. Tudom én jól; okuk van a gazdáknak félni a szövetkezettől. Nekünk is csak a szorgalmunk hoz ennyi mindent, és hogy mindannyian dolgozunk. Az is igaz, hogy ha mi magunk irányíthatnánk a tsz-t, még több is lehetne, mert a föld csak úgy terem, ha trágyázzák, gondozzák. A mi tsz-ünkben eddig nemigen lehetett szó erről. Meg is értem, ha a gazdák nem szívesen jönnek közénk. Csak az a baj, hogy a volt cselédek sem szívesen állnak be hozzánk. Van egy szomszédunk, a Nagy Andrásék, talán hallott is már róluk. Együtt kaptuk itt a földet negyvenötben, de úgy ragaszkodnak hozzá, mintha egész életükben vért izzadtak volna érte. Lenéznek bennünket, tudom egész biztosan, azért, mert jobban élünk, mint ők. Úgy néznek ránk, mintha elárultunk volna valamit. Tán a szegénységet, vagy azt a függetlenséget, amit az ő életük biztosít, s amely rosszabb minden láncnál. Érthetetlen, teljesen érthetetlen — csóválja a fejét az asszony, és erre hosszan, nagyon hosszan hallgatunk.

A férfi szólal meg ismét.

— Bizony különös és újfajta közösség ez a miénk. Ilyet soha senki magunkfajta ember nem élhetett. Az uradalmakban csak közös nyomorúság volt, de közös cél, vagy harc, ilyen soha. Ha régen valamelyikünk megszerzett valamit, vagy akár csak egy kis könnyítést is talált, jobban

fizetett munkát, vagy ilyesmit, akkor azon riadozott, hogy jaj csak valamelyik társa ki ne túrja ebből a csekélyke jóból. De most olyan jó érzés együtt lenni 160 emberrel és tudni, hogy mindannyiunkat közös cél vezérel. A munkában nem is veszi annyira észre, hogy mennyire összetartozik, mint a közös összejöveteleken, amikor az ember ráér megfigyelni a többieket.

— Most az idén május elsejére már hetekkel előre készültünk. Négyszáz személyre volt terítve az udvaron felállított hatalmas sátorban. Egy gyönyörű meddő tehenet vágtunk le. Csuda hideg volt, a szél majdnem felborította a sátort, de még éjfélkor sem akart senki hazamenni. Vendégeink is voltak, az idős Borsi Jani bácsi, az építőmunkások régi harcosa és Posztós Sándor bácsi, a földmunkások híres vezére, akit 1919-ben majdnem kivégeztek. Azt látta volna, milyen meghatottan mulatott velünk ez a két derék öregember. Mindenki igyekezett a kedvükben járni, úgy, mintha a házigazda volna. Szép is volt, nagyon szép ez a május elseje.

— És a Szilveszter? — mondja élénk hangon a felesége — azt sem lehet elfelejteni.

— Azt nem — csillan fel a férfi szeme. — A zárszámadási vacsorával volt egybekötve a Szilveszter-est. Még ilyen vigadozást senki sem látott közülünk. A 82 éves Dani Imre és a hasonló korú Muladi Sándor bácsi régi táncokat jártak, nagy örömünkre. Csak így szokik össze a tagság, ha közösen tud örülni. Hát mi sokat mulatunk együtt. Még karácsonyfát is állítunk közösen minden évben, ajándékot is kap mindenki, hadd érezze, hogy rá gondolnak, hogy a tsz egy nagy család, ahol mindenkit megbecsülnek. — Elhallgat. — Nem is lehet ezt másként — folytatja egy kis idő múlva —, mert az embernek szíve van, azzal nagyon kell tudni bánni. Mert ha lenyomja is a gond, meg a szomorúság, egy csipetnyi jó már megörvendezteti, hátha még ezt

a jót marékkal adják. Hát mi most azon dolgozunk, hogy a jóból marékszám jusson és a rossz ne legyen egy csipetnyi se...

Már jóval elmúlott éjfél, én magam küldöm őket aludni, de én még sokáig forgolódom... Fáradt vagyok, de nem tudok aludni. Minduntalan elém tűnnek Liskáék, hallom a hangjukat, látom az arcukat, de nemcsak őket, Nagy Andrásékat is látom, panaszuk a szívemet megsajdítja. S elszoruló torokkal azon gondolkozom, hogy lám, az egyik embernek öröm az, ami a másiknak halálát jelentené. Aki tehát szereti a közösséget, a közös munkát, az dolgozzon termelőszövetkezetben, de aki a maga kis parcelláján találja meg az élet célját, azt gonoszság bármilyen eszközzel becsületes munkájában meggátolni, s az életét megkeseríteni.

GONDOK, ÖRÖMÖK, TERVEK

A tűzjelzőtoronyban

A tűzjelzőtorony fent van a lóistálló tetején, a cserepek közül kiálló négy oszlopra építették ezt a néhány lécből összetákolt kalitkát. Itt őrködik éjjel-nappal felváltva a két éjjeliőr. Többször nézegettem már, hogy naphosszat egykedvű pipázgatással ül odafent a tűzfigyelő ember, a tekintetét állandóan a mezőn kell tartania: a szemét behunynia nem szabad, hiába álmosítják az odatűző nap égető sugarai. Gondoltam, hogy felkapaszkodom már egyszer én is ebbe a „toronyba", ahonnan be lehet látni az egész határt.

Az istálló déli végében egy imbolygó létrán lehetett felmászni a padlásra, ahonnan egy újabb létra segítségével ki lehetett jutni a tetőre, hogy két lécbe kapaszkodva feltornászhassa az ember magát az egy négyzetméternyi szilárd deszkaalapzatra, amelyet meglehetősen bizonytalan szilárdságú X-alakban felszögelt vékony lécekkel kerítettek körül. E léckerítéstől védve ült az egyik tűzfigyelő ember, névszerint Lőkös Mihály, aki az évei szerint 50, kinézése szerint pedig 70 esztendős. Amikor meglátott előbújni a tetőn készített nyílásból, barátságosan elvigyorodott, és kérges, fekete, bütykös lábait átdugta a korlát lécei között, miközben ő maga is odább húzódott, hogy nekem helyet szorítson.

Furcsa egy szerzet ez a Lőkös Mihály külsejében és ben-

sejében egyaránt. Először talán a külsejét írom le. A fején gyűrött, hullámos peremű lyukas kalap. Az arcán centis szürke szakáll és ősz bajusz. A ruházata lyukas könyökű ing, foltos nadrág. Cipőt nem visel.

Tavaly 247 munkaegységet teljesített, a sertések mellett volt pásztor, de az idén éjjeliőr, mert nem ilyen öregembernek való már a csürhe után az a sok szaladgálás. Tehát ő öreg ember, pedig, mint mondottam, csak 50 éves. Állandóan mosolyog, elővillantva hiányos, sárga fogait. Amikor megkérdem tőle, hogy nem unalmas-e itt egész nap egyedül, ezt válaszolja:

— Ugyebár az ember csak eltőti az időt. — Többet nem is mond. Én, hogy egy kicsit összeszedjem a gondolataimat és jobban szemügyre vehessem az emberemet, a körülöttünk teljes pompájában kibontakozó panorámát kezdtem szemlélni, miközben lopva tanulmányoztam ezt az érdekes embert. Ő nem szólt, nem zavart nézelődésemben, csak különös, büszke és talán leereszkedő arckifejezéssel ült mellettem, mintha ezt akarta volna mondani: „no, milyen a kilátás innen?" s e büszke arckifejezéshez még a lábait is lóbálta a deszkaalapzat mellett.

Hát szó, ami szó, nagyon szép innen a kilátás. Már csak azért is, mert az Alföldnek megvan az az előnye, hogy elég felhágni egy ház tetejére, és 10 kilométerrel máris messzebbre lát az ember. Engem persze nem a messziség érdekelt most, hanem a Dózsa tsz közvetlen területe. Hogy az milyen szép, mennyi itt a gyönyörködni való! A birtok zöme déli irányban helyezkedik el. A tűzjelzőtoronytól jobbra, egy kicsit hátul a központ sűrűlombú fái állanak, s úgy tűnik, mintha egy erdő fái közül bukkannának elő a házak. A darálómalom örökös zúgása valami gyárjelleget kölcsönöz ennek a településnek. A központi épületeknél valamivel közelebb áll a sertéshízlalda, vele szemben pedig egy kisebb épület, ahol a darát és a takarmányt készítik

elő. A sertéshízlalda mellett közvetlenül három óriási szénakazal áll, és mellette vagy 30 jókora boglya, hogy ne kelljen a kazlakat hamar megkezdeni.

Attól kezdve aztán, amerre csak tekint az ember, különös, megragadó szépség uralkodik, aranyló sárga és haragoszöld váltakozik millió árnyalatban. Ennek a látását soha nem lehet megunni. Most már megértem Lőkös Mihályt, mert itt valóban „eltőti" az ember az időt. Figyelheti az aratógépet, a kaszásokat, a felhők játékát, és hallgathatja, hogy mit susog a mező. Akinek halló füle van hozzá, az meg is érti, a szíve megérzi.

Lőkös Mihály látja elragadtatásomat, s most már illendőnek is találja, hogy szóljon.

— Addig a cukorrépáig miénk minden — mondja —, és valahova messzire mutat, ahol én csak vibráló, remegő zöld levegőt tudok kisejteni. — Annak a kapálásával mán teljesen végeztek — folytatja. — Amott mellette here van, aratás után rögtön vágjuk, harmadszor. Ma reggel abba a kukoricába mentek csak kapálni — mutat valahová —, ma vagy holnap azt is befejezik. Az aratásnak 3 nap múlva vége. Az a kombájn, amit tegnapelőtt beállítottak, mára mán egy egész tenyérnyit levágott — tartja maga elé a tenyerét, és úgy mutatja a két kilométerre lévő gabonatáblát. — Tegnapelőtt még csak egy ujjnyi hiányzott.

Nem magyarázkodik, természetesnek tartja, hogy megértem az ő furcsa számítási módszerét, biztosan a katonaságnál tanulta, gondolom, ahol a tüzérek sokszor az ujjukat használják mértékül, hogy valami távolság vonásértékét megállapítsák. Azt is érdekesnek találom, hogy ez az ember ennyire számontartja a tsz munkáit. Érdeklődni kezdek az élete iránt.

— Én három év óta vagyok a tsz-ben, ugyebár — mondja. — Azelőtt napszámba jártam. Mi csak most élünk

emberi módon, mert régen nekünk semmink sem vót, se ruhánk, se bútorunk.

— Gyerek van? — kérdem, mire az arca elkomorul.

— Van egy 13 éves fiam, Szegeden van a Siketnéma Intézetben, mert nem hall szegény. Meg egy 4 éves kislányom van, egészséges, szép kisgyermek. A feleségem szintén nem bírja a munkát, mert a lábára nyomorék, de most mán nem is koll neki dolgozni ugyebár, az orvos is csak ingyen van, most meg lesz a nyugdíj, az idén télen még három mázsa búzát is tudtam kolcson adni. Mi ugyebár ilyen jól még nem éltünk, van 4 disznónk is, őszre hízlaljuk, kettő eladó lesz belőle.

Mindezt egyszuszra, gyorsan, hadarva mondja. Azt gondolhatnám, hogy minden érzés nélkül ejti a szavakat, teletűzdelve az ordog tudja honnan ráragadt „ugyebár"-ral. De a szeme úgy ragyog, olyan lelkesen, hogy kevés ilyen embert láttam még, aki ennyi családi baj mellett is ilyen megelégedett tud lenni. Csak azt nem értem, hogy miért nem lépett be a tsz-be előbb, hiszen láthatta, hogy itt jobb élete lenne. A kérdésre meg is magyarázza:

— Ijesztgettek azok a gazdák, ahol dógoztam, azt mondták, hogy semmim se lesz, pedig náluk nem vót semmim, úgy lenyúztak. Meg azt mondták, hogy megszűnik a tsz, és akkor velem mi lesz, mert őhozzájuk aztán nem tehetem be többet a lábam. Közben meg ők is egyes típusú tsz-t alakítottak — mondja. — Ők is csak látták, hogy jobb, ha közösbe mennek. Pedig mindenük vót, én meg csak itt a tsz-ben tudtam vásárolni egy öltözet ünneplőruhát, csizmát, egy ágyat, asztalt s miegyebet, még egy rádiót is. Csuda jól szól. Nekem még soha nem vót ilyen jó dógom ugyebár.

— A többi tagokkal jól megvan? Senki nem sérti meg, nem parancsolgatnak, a régi gazdák nem nézik le? — kérdem tőle kíváncsian.

— Engemet nem bántanak, én soha senkinek nem szólok vissza. A régi gazdák ugyebár csak úgy tekintik az embert, mint régen. Parancsolni meg köll az embernek, hisz még az oktalan állat is elbitangol, ha nem érzi, hogy hámbafogják. Ezért szükséges az embert is fékentartani, mert annak az állatnál több esze van az elbitangolásra ugyebár?

Rácz bácsiéknál

Rácz Sándor 62 éves, 1952-ben lépett a tsz-be. Addig egy hold juttatott földön éltek itt, ebben a házban, a tsz területén. Csak ketten vannak itthon, ő és a felesége, a fiuk katona. A házuk alig 20 méterre áll a Liskáéké mellett. Késő este keresem fel őket. A petróleumlámpa alig világít, mert takarékoskodnak vele. Amint a szobába lépek, olyan érzésem támad, hogy két nagyon fáradt ember hajlékába kerültem. Kérdeznem nem kell, csak hallgatnom, amit ez a két ember az elmúlt életéről és a termelőszövetkezetről beszél.

— Már 1924 óta ezen a helyen lakunk — mondja a férfi. — Feleskertészek voltunk özv. Berecz Pálnénál, akinek nagy gyümölcsöse volt itt, meg négy hold vegyes és négy hold konyhakertészet. Azonkívül volt egy híres kétholdas angol-parkja ott, ahol most a tsz központja van. Az angolpark kezeléséért külön öt mázsa búzát, tűzrevalót, ezt a lakást, és egy hold vetés alá előkészített kukoricaföldet kaptunk.

— Bizony ennyit — mondja elmélázva az asszony — aztán mi lett azzal a gyönyörű parkkal...

— Elpusztították negyvenötben — mondja Rácz bácsi — pedig százezreket ért, mégsem kímélték. Azt hitték, hogyha a birtokosok értékeit elpusztítják, akkor őket magukat is

megölik vele. Micsoda fák és növények voltak itt, azt el sem lehet képzelni. Dehát talán ma már nincs is az embereknek ilyesmire szükségük — mondja lemondóan. — Nagy kár... — teszi hozzá halkan, és ennél a befejezetlen, megtorpant mondatnál mély, keserű vonás ül ki az arcára.

— Mennyi ilyen érték pusztult így el az országban — szól az asszony. — Nemcsak a parkok, fenyvesek, hanem a kastélyok. Mind kincseket ért, ma meg istállónak használják sok helyen, vagy csak áll gondozatlanul, s megy veszendőbe, mert legtöbb községben az sem jutott az emberek eszébe, hogy iskolának alakítsák át.

Meglep, hogy milyen gondolatok foglalkoztatják ezeket az embereket, és a szavaik után azt gondolnám, hogy a termelőszövetkezet életével nem is igen törődnek, a maguk régi emlékeivel vannak elfoglalva. De hamar rá kellett jönnöm, hogy nem így van, mert Rácz néni elmeséli, hogy a férje vizsgázott kertész, itt a tsz-ben mégis mellékes személynek tartják, nem igen veszik figyelembe a tanultságát. Rácz bácsi ugyan csitítja a feleségét, hogy nem úgy van, többször is megkérdezik, hogy mit hogyan kéne. Igen, csak ez nem látszik meg a kereseten, tiltakozik az asszony. Csuda akkor, hogy az emberek nem iparkodnak, ha nem becsülik meg a tudásukat? És ezzel máris a lüktető, sok gondot okozó mában termünk. Meg sem mondhatom, hogy én is igazságtalannak tartom Rácz bácsi jelenlegi beosztását, mert ő veszi át a szót.

— Nem is lehet várni jó munkát — mondja Rácz bácsi —, mert amíg a munkaegységet nem a munka minősége után számítják, hanem csak a mennyisége után, addig nem lehet beszélni kulturált gazdálkodásról. Nincs ösztönző erő, a gazdaság végül is lezüllik, hiszen a tagság csak azt a munkát végzi becsületesen, ahol az anyagi érdekek erre kényszerítik. Képzelje el, hogy a gyümölcskertészetben 2500

szólőtőkét kell lekocosozni egy munkaegységért, pedig ha valaki tisztességes munkát akar végezni, ehhez talán másfél nap is kell.

— És úgy látja, hogy emiatt az emberek nem végzik jól a munkájukat? — kérdem.

— Én ezt nem mondom — feleli —, csak azt tudom, hogy mindenki szeretne egy nap alatt legalább egy munkaegységet teljesíteni. Ez egyes munkáknál nem is nehéz, mert a munkaegység arányban áll az elvégzett munkával, vagy még több is.

— Rácz bácsinak hány munkaegysége volt tavaly? — kérdem.

— Kettőszázotvenhat — feleli —, pedig csak néhány napot hiányoztam a betegségem miatt.

— Ez sok, vagy kevés? — kérdem.

— Sok? — csodálkozik az asszony a kérdésemen. — Megmondom uram, hogy orvosságra nincs pénzünk, sokszor úgy kérünk a Liskáéktól kölcsön.

— Rosszul mondod — szól kozbe a férfi —, nem olyan kevés ez a kereset, élelmünk van nekünk elég, csak a pénz kevés. Tavaly ősz óta is csak 630 forint készpénzt kaptunk.

— Pedig sok koll az orvosra — mondja indulatosan az asszony.

— Nincsenek biztosítva? — csodálkozom.

— De igen! — feleli Rácz néni háborogva — de mit ér az, amikor az orvos a városban lakik, és minden másnap be kell mennem hozzá, ami egy héten 15 forint útiköltséget jelent, mégsem ad egyszerre csak tíz csillapítót, pedig az csak két-három napig elég az uramnak.

— Az elnök megígérte, hogy beszél az orvossal — mondja Rácz bácsi.

— Erre kéne a pénz, orvosságra — hajtogatja az asszony.

— Nem érzik jól magukat a tsz-ben? — kérdem csendesen tőlük. Válaszolás előtt hosszan hallgatnak.

— De, jól érezzük — mondja a férfi —, jók itt az emberek. A tsz-t is szereti mind, különosen a régi agrárproletárok, szegényparasztok, cselédemberek. Szeretik és a maguk módján meg is becsülik, hiszen ilyen jó dolguk, biztonságos életük sosem volt, mint most. Nem is hagyná itt egyik sem a tsz-t semmilyen körülmények között. A szövetkezet nélkül szerencsétlenek volnának — néz rám bizonygató bólintással. — A magyar szövetkezeti mozgalomnak a szegényebb parasztok és az agrárproletárok a legfőbb támasztékai. Rájuk mindenkor lehet számítani. S rám is lehet — mondja. — Ha telepíthetnék a tsz-nek egy saját faiskolát, akkor még jobb volna, lehetne igazán dolgozni.

— Meg, ha több pénzt adnának — szól az asszony —, mert amióta a tsz-ben vagyunk, még semmit sem vásároltunk, hogy az uram ilyen beteges ...

Czuczi Imre disznai

Százharmincnégy disznót hízlal Czuczi Imre. De ő nemcsak hízlalja őket, hanem ápolja is szeretettel, mert a sertés kedves állat, sok humora van. Igen, ezen ne tessenek csodálkozni, mert a disznó úgy tud társalogni, akárcsak az ember. Különösen amikor a fületövét, vagy a hasát vakargatják. Akkor röfög, nyög, gurgulázik, sőt felkacag és olyan nevettetően pislog a szőke szempilláival, mint a bohócok a cirkuszban. Czuczi Imre pedig már járt cirkuszban nem egyszer, összse tudja hasonlítani. Azért is gondozza őket olyan szeretettel, mert különb állatnak tartja a sertést a birkánál, de tán még a tehénnél is — legalábbis ész dolgában. Az más kérdés, hogy a disznó belehemperedik a pocsolyába, arra kárhoztatták szegényt a többi állatok — így meséli ezt Czuczi

Imre —, mégpedig azért, mert igazságos állat. Talán furcsa ilyeneket mondani egy állatról, de úgy gondolom, hogy aki hosszú évek óta velük van, megbocsáthatóan tételez fel a gondozottjairól ilyet.

Ez nem tréfa, Czuczi Imre itt találta meg az élete célját, a sertések mellett, mert régen napszámos ember volt, 40 éves korától kezdve meg péksegéd, de csak most, hogy 60 éves lett, most látja, hogy mindig sertéshízlalással kellett volna foglalkoznia.

— Csak egy tapintás a disznó nyakán, osztán én már tudom, mennyit hízott — mondja. — Tessék megnézni, itten nem talál olyat, amelyiknek hajlott a háta, vagy púpos a fara. Nézze azt a szőkét — mutat egy óriási mangalicára —, az három mázsás is lesz télre, pedig a mangalica is csak akkor hízik, ha az ember jól adagolja a takarmányt. Látja most is zöldet kapnak, mert attól jól emészt a jószág.

Czuczi Imre naphosszat beszélne a disznai jótulajdonságairól. Most éppen nincs is velük dolga. Elkészítette az esti moslékot, beáztatta a korpát, most hát ráér, de azért nem tétlenkedik, hanem seprűt fon, mert az ólakat tisztán kell tartani. Négy lánya van, három közülük a tsz-ben dolgozik, amint már tudjuk, a 15 éves Erzsike menyasszony. De ezzel kapcsolatban Imre bácsi nem nyilatkozik, csak keserűen legyint, így hát kénytelen vagyok más témára térni.

— Mennyi volt a jövedelme tavaly? — kérdem.

— Nyolcszáztizenhét munkaegységem volt — feleli.

— Ennyi munkaegységre kapott egy vagon terményt — mondom nevetve.

— Ha nem többet! — büszkélkedik. — Csak búzából hazavittem 43 mázsát, árpát 12 mázsát, kukoricát is 12 mázsát. Úgy, hogy amikor kiszámítottuk, kijött, hogy 3800 forintot kerestem havonta — mondja dicsekedve —, ehhez jön még a család keresete.

— Így most már meg is értem, hogy ennyire szereti az állatokat — mondom neki.

— A jószág az megérzi a hozzáértő kezet — mondja komolyan —, és meg is hálálja, hízik, szaporodik, csak hogy a gondozója kereshessen. Nézze meg, milyen derék állatok az én disznaim.

Osztrák Mihály tervei

Tavaly októberben jött a tsz-be a tangazdaságból. Amint mondja, azért, mert itt jobb a kereset. Fiatal ember, 25—26 éves lehet. Két kisgyermeke van, a kisfia 3 éves, a kislány 1. Tehát a keresetre nagy szüksége van. A felesége nem is dolgozhat a gyerekektől, így az ő vállán van a családfenntartás terhe. Csakhogy megtalálja-e itt a számítását? Ezen tépelődik otthon az asszony, de ő biztos a dolgában.

— Én itt többet remélek, mintha pénzért dolgoznék. Mert a termény az drága, azt nehéz megszerezni, itt pedig azt kap az ember. Fogatos vagyok, és idáig már van 200 munkaegységem. De lehetne több is, mert nem vagyunk kihasználva, nem tudunk mit csináltatni a lovakkal.

— Mennyi munkaegységre számít még? — kérdem.

— A 150 még meglesz, én ugyan többre számítottam, mert csak azért dolgozik az ember, hogy minél több terményt kapjon, mert őszre hízóra akarok rátérni.

— Ez mit jelent? — kérdem tőle.

— Ja, a hízók? — nevet. — Szerződni akarok. Mindenki ezt csinálja itt. Otthon ráér velük törődni az asszony. Tíz hízóért komoly pénzeket kap az ember. Azért is jöttem ide, mert itt van a hízlaláshoz termény, a tangazdaságban meg semmit sem kaptunk. Már az ólat is rendbetettem — mondja —, most már csak a kukoricát várom, mert gyorsanhízó hússertést veszek.

Kora reggel van még, de a kalapja csupa por. A kalapon egy szemvédő üveg villog, az is poros. Az udvaron levő asztalok egyikénél ül Tápai, sietve reggelizik, nemsokára indul a kombájn. Mert Tápai Sándor kombájnos. Nem ő vezeti, ő csak a szalmagyűjtőt kezeli, de azért mégis nagyszerű dolog ilyen hatalmas gépen dolgozni. Sietve falatozik, mert a kombájnhoz időre kell menni, mégpedig 6 órára, csakhogy ki tudná azt, hogy mikor mennyi az idő, ha az embernek elromlott az órája, az óráshoz meg nincs ideje elvinni! Ül mellette egy öregember, a Dopsa Imre bácsi, aki 59 éves létére akkora bajuszt visel, hogy egy 90 esztendős aggastyánnak is becsületére válna. Az elő is húzza a jókora órát, és bejelenti, hogy fél öt az idő. Ez semmiképpen sem lehetséges, mert Tápai pont fél ötkor indult el otthonról, hiszen négy órára volt beállítva a vekker. De Dopsa Imre csak erősködik, hogy az már pedig annyi, mert ő pontosan ötkor eteti az ökröket, és még van ideje egy pipáravalót elszívni.

Nekem kell eldönteni a vitát, az én órám 5 óra 32 percet mutat.

— Akkor az előre van állítva! — mondja Imre bácsi.

— Hát persze — mondom —, mindenki órája előre van állítva.

— Az enyém nincs! — húzza ki magát az öreg —, én nem szolgálok az ilyen hamiskodásoknak, mert az én ökreim a régi időszámítás szerint esznek, a Lámpás is, a Róka is.

Ezen aztán jót kacagunk körülötte, mire sértődötten elballag az istálló felé.

— Igaza van — mondja Tápai —, a napot, meg a jószágot nem lehet becsapni. — Már készülődni is kezd, de még felteszek neki néhány kérdést.

— Én kérem már itt voltam az alapításkor — válaszolja

a kérdésemre. — Azelőtt gazdasági cseléd voltam, még 1948-ban is, egy 300 holdas gazdánál.

— Most jobb az élete, mint régen volt? — kérdem.

— Hát én régen is csak dolgoztam, de azért az más volt, mert ma senki se hajtja az embert. Hiszen úgyis csak dolgozunk, mert anélkül nem lehet megélni. Pedig a kereset nagyon kellett mindig, mert nagy volt a család, négy gyereknek sok kenyér kell. Igaz, hogy kettő már dolgozik közülük. Traktorosok, mind a kettőnek van már motorkerékpárja is. Régebben kérem nekem nehezebb volt a munka, itt meg mégis csak kímélnek, mert én rokkant vagyok — feláll, úgy mutatja —, nem hajlik a jobb lábam, most szereztem a háborúban. Azóta beteges is vagyok, aztán a feleségem is 4 évig volt ágyban fekvő beteg, a háztartás, főzés, mosás, kenyérsütés, gyerekgondozás mind rám várt. A legnagyobb fiam most 19 éves, a kisebbik 18, jól keresnek. A kislányom 16 éves, most már ellátja a háztartást, meg a kisebb testvérét. A gyerekek jók, a fizetést hazaadják, nem isznak, nem dohányoznak, így neveltem őket, mert a szegényember csak az ilyenen tud valamit megtakarítani.

— No megyek, mert majd még megszidnak — mondja, és indulni készül. Egy darabig elkísérem, a keresete iránt érdeklődöm.

— Most már csak mindenre jobban kikerül — mondja. — Régen az orvosság is sokat elvitt, most meg biztosítva van az ember, meg a pénz is csak gyakrabban megakad a háznál, mert én 11 szerződéses hízót adtam el decemberben, hatot meg most júniusban, így hát csak kerülközik valami.

— A háztájiban lehet ennyi állatot tartani? — kérdem.

— Kinek ártok vele? — kérdi. — Csak az irígyelheti, akinek nincsen. Én a jószág miatt egyszer se hiányoztam.

— De csak egyedül jár a tsz-be — mondom neki.

— A többiek másutt dolgoznak kérem, őnekik — ugye

— ott van meg a számításuk — magyarázza hamis sietséggel.

— És ennyi hízó nélkül nem volna elég a tsz-ben a kereset? — kérdem.

— Elég volna — feleli. — Csak hát, ha az ember a kenyérhez szalonnát is tehet, azt nem szalasztja el. Már aki okos ember — mondja, és a kalapját megpöccintve elsántikál.

IDŐS VARGA ISTVÁN GONDOLKOZIK

Talán sokak szerint bűn is az, hogy egy egyszerű parasztember gondolkozni mer. Azért bűn, mert aki gondolkozik, sok mindenre rájön, s talán tiltakozik is az ostobaság, az esztelenség és az embertelenség ellen.

Ilyen gondolatokat mondott el nekem idős Varga István, a hódmezővásárhelyi határ egyik parcellájának kellős közepén az aratás szünetében. Kérdezetlenül mondta, tisztán barátságból, s amikor megtudta, hogy az ország nagy gondját gyűjtöm össze egy könyv számára, hogy valamiképpen enyhíteni tudjak a nagy bajokon, ismét kéretlenül sorolta el, hogy neki mi fáj. Mert gondolkozó ember idős Varga István, aztán nem holmi apró-cseprő gondok mélyítik a homlokán a barázdát, hanem országos gondok, olyanok, amelyek nyomán minden parasztember szívében sebet üt a szomorúság. A szavaival szinte magához láncolt ez a szikár, lógóbajszú öreg paraszt, aki 11 unokát eresztett már szárnyra, ahogyan ő mondja. Őket félti, őmiattuk sajog a lelke, hiszen mi baja származhat már egy 70 éves öregembernek? De az unokák, azoknak köll a szabad élet, a boldog élet. Ő még sose ért olyat. Hatvan esztendeig meg sem ígérték, de most felajánlották neki is, a nagycsaládú, hétholdas Varga Istvánnak. Aztán mégsem adták, eddig csak ígéret maradt a boldog élet és a szabadság.

Ezen gondolkozik idős Varga István, a bajok okát kutatja. S el is mondja szépen, mintha régóta készült volna

erre a beszélgetésre. Kérdeznem sem kell, elmondja ő pontról pontra, mi fáj, mi a baj.

— Nézze meg ezt a kalászt uram — húz ki egyet a kévéből —, 15 szem ha van benne. Nem terem ebben a földben, sosem termett. Mégis ezt adták cserébe az enyémért, a zsíros fekete földemért. És itt 14 km-re a várostól, ahová a tagosítás után beköltöztünk a tanyáról. Mert kint laktunk 30 esztendeig a földön. Amint kiléptem az ajtón, már a vetést láttam. Csak gondoltam egyet és kivittem egy-egy szekér trágyát a pihenő óráimban. Hej, micsoda föld volt az, minden röge aranyat ért. És 1952-ben a tagosításkor még a tanyáról is el kellett mennünk. De inkább elmentem, minthogy a tsz-be lépjek. Öregségemre én már nem veszek magamra terhet, mások baját...

Az elmondottakból azt hihetnők, hogy idős Varga István önző ember, csak saját magára gondol. De nem, nem önző ez az ember, csak az életét védi, a magáét is, meg a családjáét is. Egy félkereszt tövében ülünk. Az öreg hideg pipát szortyogtat, betartja a rendet, nem gyújt rá a gabona közelében. Rossz, régimódi, gombos fekete szandál van a lábán. Fekete csontos kezén repedezett a köröm. Két pofacsontja kiáll, kétoldalt mélyedés horpad a centis fehér szakáll alatt. A szeme barna, könnyező, a foga hihetetlen módon mind megvan, csak sárgásfekete a sok dohányzástól. Látja, hogy kényelmetlenül ülök, egy kévét tesz alám. „Tessék csak, nem sok kényelem ez" — mondja, amikor tiltakozom, de ő azért továbbra is a földön ül.

— Igaz-e, hogy Pesten nem tűrik már a munkások ezt a sok kíméletlenséget? — kérdi tőlem. — A szomszédomtól hallom, nemrég gyött haza a fiától Pestről.

— Senkisem tűri ezt — felelem. — Mindenki jobb életet akar.

— No — bólint —, akkor mégis igazat mondott. — Kis ideig szipákol az üres pipából. — Azt mesélte a szom-

széd, hogy az iparban is ugyanolyan hibák vannak, mint itt a fődekkel. Pedig ezér valakinek akkor felelni köll. Emlékszem én arra, hogy annakidején Tisza Istvánt azért szidtuk, mert nem pártolta a szegény embert, meg a magyarságot. Hát most is csak ez van. Meg mindig csak ez lesz, akárhány vezető lesz. Mi meg csak sínylődünk, ha kitalált valamit valamelyik. Dehát nem is érezheti az a mi bajunkat, akinek az édestől a keserűig mindene megvan — legyint szomorúan. A kalapját is feltolja a feje tetejére, és a pipájával matat, mert nem akar szelelni, pedig dohány sincs benne.

— Énnekem már sok bajt hozott, amit a kormányok kifőztek. Tizennégyben a második fiammal volt teherben az asszony, amikor behívtak, négy évig voltam orosz fogságban, a fiam már iskolába ment, amikor megismert. Még egy év múlva is félt tőlem — mosolyodik el egy kicsit. — Huszonkettőben költöztünk ki a földre, mert meghalt az apám, osztán megüresedett a ház. Hát velünk tele lett, szegény anyám alig győzött perelni a négy gyerekkel. Aztán meg a tanyán is született kettő, de az utolsót már nem érte meg. Isten nyugosztalja szegényt, nagyon jó asszony volt, csak a lármát nem tűrte, azért is ragaszkodott úgy a tanyához. Aztán jött újra a háború, engem már nem hívtak be, de a fiaimat behívták, csak a legkisebbet nem. Kettő nem is jött vissza, öt unoka maradt utánuk. — Újból a szemére húzza a kalapot és keserűen sóhajt. — Pedig azért kár volt meghalni — folytatja halkan —, hogy az apjukat kizavarják a saját tanyájáról meg a földjéről, osztán öregségemre a vejem házában kell laknom és az ő kenyerét enni, mert ez a főd még a magamnak valót sem termi meg.

— Dehát nincs trágya. A gyerekek is elszéledtek, mind mesterséget tanult, egyik sem akar a földdel bánni. — Elhallgat, sokáig nem szól. — Nem is csoda — folytatja —, nincs már ezen a munkán áldás, csak baj meg vesződség.

A vejem dolgozza ezt is, mert én már egyedül nem bírnám. Neki is van 11 hold. Össze is csapták az adónkat, meg a beadást, mert egy háztartásban élünk. Már kuláklistán is voltunk, a tavasszal vettek le róla. A vőmet meg mindég a szövetkezettel zaklatják, mert a fődje határos a tsz-évl. Én már nem is köllök nekik, mert nem bírok dógozni, de azt elnéznék, hogy a vejem magamra hagyjon. Csakhogy ő nem hagy. Inkább a karját vágatja le, azt mondta, pedig most az ősszel tagosítással fenyegetik. Nem tudom én, hogy mire jó ez, egy percnyi nyugtot nem hagyni az embernek...

Egy nagy piroskockás zsebkendőt vesz elő. Leveszi a kalapját és leitatja a homlokáról az izzadságot, majd kétfelé törli vele a bajszát, s felém fordulva ezeket mondja.

— Én egyszerű parasztember vagyok, de nem tudom megérteni, hogyan lehetnek olyan elvakultak azok, akik itt a szövetkezést erőltetik, hogy ne lássák, mennyit ártanak vele? Én már nem számítok, az én időm már kitőtt, de a fiatalok nagyon ellenzik. És azért ellenzik, mert értelmetlennek tartják. Hiszen az ésszerű az volna, hogyha minél több termelésre törekednénk, mégpedig olyan formában, ahogyan azt legkönnyebben lehet elérni. Azt pedig, hogy hogyan terem tobb, csak az tudhatja, aki a főddel dolgozik. Beszélni meg utasítgatni mindenki tudhat, az a legkönnyebb, de a jó terméshez lehetőségeket adni, az úgylátszik nehéz. Pedig a paraszt tudna termelni, azt nem köll noszogatni, hogy most szánts, most vess!...

Az arca egészen kipirul, ami naiv, szinte gyermeki vonást kölcsönöz ennek az aggastyán-arcnak. Rámnéz, várja, hogy mit szólok, s én helyeslem a szavait, mire maga alá húzza a lábát és tovább folytatja.

— Én sok mindent megértem már, nekem elhiheti, hogy a kormányok meg a vezetők jönnek és mennek, az emberek lassan el is felejtik őket. Már mióta csak én vagyok, annyi

miniszter volt, hogy meg se tudnám számolni. Torzsalkodnak, egymás ellen törnek, mindegyik rendelkezik, utasítgat, de a kenyeret helyettünk egyik sem termeli meg, a földet nekünk köll túrni, akármilyen rendszer van is. Hát én megtanultam, hogy keveset törődjek a világ állásával, meg a politikával, az a fontos, hogy sok gabonám teremjen, meg elég jószágom legyen, s hozzá elég takarmány. Csak már mostanában az ilyen gondolkozás sem állja meg a helyét, mert nem rendelkezik az ember saját maga fölött. Hát ez a baj. Ilyen világot én még nem értem se Ferenc Jóska idejében, se később. Maga még nagyon fiatal, nem emlékezhet rá, hogy mi volt régen. Volt baj mindig, hisz' anélkül sosincs az ember, de legalább a magam ura voltam, senki se szólhatott bele az életembe. Hisz' az ember csak úgy iparkodik, hogy minél jobban sikerüljön a termés. Mert az én számomra csak ez létezik. S más nem is lehet a parasztember számára, csak a termelés. Mindent ennek köll alárendelni, még a szövetkezést is. Az is lehet, hogy ilyet nem is volna szabad mondani, de én látom, hogy itt Vásárhelyen a szövetkezetek legtöbbje nem tudta bebizonyítani a közös gazdálkodás előnyét, hiszen kevesebbet termelnek tőlünk, pedig a mi földjeink felét sem érik az övékének. Ha pedig így van, akkor minek erőltetik a szövetkezetet, miféle politika írhatja elő az emberek örökös zaklatását? Én nem vagyok tanult ember, de azt mondom, hogy ilyet csak rossz politika írhat elő, hiába akarják velünk elhitetni, hogy ez a jó politika. Hogy milyen, azt mi parasztok már érezzük 11 év óta. De én azt hiszem, hogy a munkások is érzik, hisz mit keresnek, 1000 meg 800 forintokat, vagy esetleg egyesek 1500-at? Azok, akik ettől többet keresnek, nagyon kevesen vannak. Ezért nem értem én a munkásosztály vezető szerepét, hiszen akkor, ha valóban ők vezetnék az országot, csak több keresetet szabnának maguknak. A másik dolog meg az, hogy a munkásoknak nem állhat

érdekükben tönkretenni a mezőgazdaságot. Márcsak azért sem, mert velünk vannak szövetségben. Így mondják...

Szemét is összehunyorítja, hogy lássam, miként érti, amit mond.

— Az biztos, hogy a munkás-paraszt szövetség erős — mondja. — Csakhogy nem a hivatalos politika tette azzá, hanem az elkeseredés és a közös tiltakozás a mindnyájunkra végtelenül káros politika ellen...

Egy szekér fordult be a tarlóra. Megjött a vő a lovakkal, mert reggel egy közeli tanyára kötötték be őket, hogy ne perzselődjenek szükségtelenül a napon.

— Jónapot — ugrik le egy ötven év körüli ember a szekérről, és lesegíti az asszonyt is, egy korán megöregedett 40 éves nőt, Pista bácsi lányát.

— Édesapa, a butykost meg itthagytuk, hozni köllött volna bele vizet — mondja az asszony.

— Későn vettem észre, jányom — áll fel az öreg. — No, kezdünk vagy leültök még egy cseppet?

— Üljön csak apa, leszedem az ekét, meg befogok — mondja a fiatalabb férfi —, körülszaladom a kereszteket vele, aztán vághatjuk tovább.

— No jó — ereszkedik vissza az öreg a földre. — Tessék, — mutatja nekem is, hogy üljek vissza a kévére, mert az újonnan érkezettek üdvözlésére én is felálltam. Az asszony az urának segít. Egy-kettőre befogják az egyik lovat az eke elé, az asszony vezeti, a férfi meg az ekére támaszkodik s furcsa nyolcasokat rajzolnak a puha homokba a keresztek körülfogására.

— Ha ez a két ló nem volna, ki sem tudnánk járni a földre — mondja az öreg —, vége volna minden munkának. Pedig nagyon sokba kerül ma a jószág. Irtózatosan sok az adó utána. Marhát még könnyebben tartana az ember, de ahhoz meg nincs elég takarmány. Még ami segítség volna, azt is elveszik. — A keze fejével szépen lesimo-

gatja a bajszát, az állát hegyesre dörzsöli az ujjaival, hogy serceg alatta a szakáll és kevés gondolkozás után folytatja: — Volt nekünk egy nagyon jó rétünk, nem is tudom hány száz hold. Olyan közlegelő volt ez. Osztán néhány évvel ezelőtt a katonaság elvett belőle 170 holdat gyakorlótérnek. Kocsiszámra viszik onnan a gyeptéglát, ahelyett, hogy inkább füvesítenének. Aztán még azt a legelőt is összevissza árkolják, amit meghagytak, hogy az állat a lábát töri benne. Mért nem hasznavehetetlen területet jelölnek ki gyakorlótérnek? Tönkreteszik a sok erdőt, meg legelőt. Pedig hogy csináljon az ember saját magának rétet, ha nincs főd hozzá! Nekem ugyan volt egy rétnek alkalmas három holdas terület, nem is messze innen. Negyvenkilencben örököltem. S mivel a tanyától messze volt, kiadtam árendába. Mikor meg a vőmhöz költöztem, nem vehettem vissza, mert csak 54 őszén járt le a szerződés. Csakhogy nem várta meg az illető a szerződési idő leteltét, hanem belépett az egyik tsz-be, s magával vitte a földemet is. Ez is micsoda igazságtalanság, hogy valaki a más földjét a termelőszövetkezetbe vihesse. Nno. Pedig azt akartam rétnek használni — zsörtölődik Pista bácsi —, mert a többi főd nem alkalmas rá, meg ha az volna is, akkor sem segítene, hisz az öt mázsa búza is alig terem meg ebben a homokban, osztán ha két holdat rétnek vennék el belőle, még a beadásra kerülő gabonám sem teremne meg. Ez is gyalázat — háborog.

— A beadás megöl bennünket, dézsma ez uram, majdhogy ingyen viszik el tőlünk a legjobb terményeinket, legszebb jószágainkat. Osztán jórésze még annak is tönkremegy, mert rendes raktárról sem gondoskodnak. — Szikrázó szemmel elhallgat, az ajka szótlanul is tovább mozog a felindultságtól. — No hisz' szüksége van kenyérre a népnek — mondja tompán. — Odaadjuk mi, eladjuk mi! Egy gazda sem bolond otthon dugdosni a gabonát, ha pénzt

kap érte. De milyen pénzt, mennyi pénzt! Fizessenek becsületes árat, s ne nyúzzák halálra a szegényparasztot, mert a paraszt tűr, amíg tűrhet, csak ha már nem tud, akkor mi lesz, azt én nem tudom... — A szeme fényesen villog a vad haragtól, hogy még magam is megijedek tőle, de ő hirtelen csöndes szóval folytatja. — Ha megfizetnének minden terményünkért becsülettel a mindenkori piaci árak állása szerint, semmiben nem volna itt hiány, azt én megmondhatom, meg ha nem keserítenének ennyire bennünket... — Elhallgat. Az ekefogattal már visszafelé jönnek a föld végéről, Pista bácsi is felállni készül. Nem engedhetem el úgy, hogy ne vigasztaljam.

— Kérdezek valamit, Pista bácsi — mondom neki erőltetett jókedvvel.

— Tessék!

— Ha megszűnne ez a sok teher, a beadás, tagosítás, tsz-be kényszerítés, meg az ehhez hasonló szorítások, egyszóval, ha kedvezményt kapna a parasztság, megnyugodna-e?

Először csak néz mereven, talán azt hiszi, hogy meghibbantam, vagy ekkora jót el sem tud képzelni, azért nem képes megszólalni? De végül elmúlik ez a furcsa csodálkozása, s megszólal, határozott kemény hangon.

— Amit mondott, az egyhamar nem fog megvalósulni, mert az a jelenlegi politikát teljesen felborítaná, máskülönben meg ha be is következhetne ilyen változás, én azt akkor sem tartanám kedvezménynek, mint ahogyan azt maga mondta. Az csupán a régi jogaink visszaadása volna. Olyan, mint amikor valakit sokáig igazságtalanul vernek s egyszer abbahagyják. A kedvezés itt már a simogatás volna. Éppen úgy, az én esetemben is az elszenvedett károk megtérítése, ha egyáltalán lehet azért kárpótolni valakit, hogy évekig nem dolgozhatott a saját földjén, s a tetejébe még a házából is kikergették.

— Hőha — kiáltott a vő a lóra, amikor hozzánk ért. —

No, apa, vágjuk? — kérdezte, miközben kifogta a lovat. Az asszony is levette a fejkendőjét s kiporolva újból felkotötte.

— Hát vágjuk Géza, le köll vágni, ha már megtermett, még ha nem is a miénk... — mondta az öreg a vőnek, s kesernyés mosollyal rám hunyorítva, feltápászkodott.

KÉT VOLT KÖZÉPPARASZT

Csáky Sándor

Csáky Sándor onként lépett be a tsz-be 15 hold földdel és sokféle ingósággal 1952-ben a tagosításkor. Sőt mi több, egyenesen harcolnia kellett azért, hogy beléphessen, mert a tsz akkori vezetői nem szívesen fogadták a nemesi hangzású neve miatt és amiatt, hogy az öregapjának még 40 hold földje volt az első világháború előtt. Ennyit sikerült róla megtudnom a találkozásunk előtt, no meg azt, hogy jókedélyű, szorgalmas ember, de a gondolatait nem szívesen osztja meg másokkal.

Hát ez ugyan nagyon általános véleményezés ahhoz, hogy akár csak meg is sejthessük belőle Csáky Sándor igazi énjét. Ezért is kerestem föl őt, hogy ő maga mutatkozzon be, mondja el gondolatait, de azt is, ami arra készteti, hogy ezeket a gondolatokat magába zárja.

— Az én esetemet nemigen lehet általánosítani — mosolyog, amikor már egy kicsit összebarátkoztunk —, mert én valóban a saját elhatározásomból léptem be, míg sokakról tudok, akiket akkor bekényszerítettek valamelyik tsz-be. A tagosítás az én földemet is érintette, így hát gondolkozni kezdtem, hogy mi lesz az okosabb; ha odaadom a földet és kiteszem magamat annak, hogy valahol messze kapjak helyette, vagypedig belépek és vállalom a tsz-ben adódó nehézségeket. Mert akkor még a Dózsa tsz nem a legjobban működött. De arra gondoltam, hogyha valami

gyenge minőségű, trágyázatlan földet kapok az enyém helyett, akkor sem számíthatok valami fényes jövedelemre. Ez volt elsősorban az oka annak, hogy mindenáron be akartam lépni a tsz-be. Meg az is — teszi hozzá —, hogy láttam már akkor is, hová fejlődik a mezőgazdaság, s le tudtam mérni, hogy itt csakis a nagyüzemű gazdaságnak lehet jövője.

Ennyit mond Csáky Sándor, s ez úgy gondolom, elég világosan meg is magyarázza belépésének okát. Szavai őszinteségében nincs okom kételkedni, erről meggyőz a további beszélgetés.

Csáky Sándor 38 éves, piros arcú, sovány kis ember. Van egy hétéves kisfia, a felesége beteges, így nem dolgozik a tsz-ben, de még otthon is rászorul a férje segítségére. Csáky ennek ellenére mindig fáradhatatlanul végzi a tsz-ben a munkáját, jelenleg a gyümölcskertészetben dolgozik, de a tsz pénztárosi tisztét is ő tölti be, az általánosan előírt havi 8 munkaegységért.

Ennyi ismerkedés után most már megkérdezhetem tőle, hogy még most is helyesli-e belépését, vagypedig szívesebben gazdálkodna újból a saját földjén?

— Erre a kérdésre azért nehéz néhány szóban válaszolni, mert azt mindenki megértheti, hogy egy parasztember ragaszkodik a megszerzett vagy örökölt földjéhez. Ezért azt mondhatom, hogy a régi földemen szívesen gazdálkodnék. Igen ez így van — de csak akkor — folytatja egy kicsit elgondolkodva —, ha nem volna szövetkezet. Mert ezt az életet nemigen cserélném fel most már az azelőttivel. Mégpedig azért nem, akármilyen furcsán hangzik is, mert itt énnekem sokkal könnyebb a munkám.

Most aztán látja, hogy újból csodálkozom, ezért ismét magyarázkodni kezd.

— Lehet, hogy vannak olyan vasegészségű, bikaerős

emberek, akik úgy gondolkoznak, hogy inkább szakadjak meg a munkában, de nekem ne parancsoljon senki, ám én gyenge fizikumú ember vagyok és a nehéz munkát szívesen átengedem a gépnek. Ez a másik oka annak, hogy én nagyon ragaszkodom a szövetkezethez.

— Mindenki ilyen megelégedett itt a tsz-ben? — kérdem.

— Ezt nem olyan egyszerű eldönteni — mosolyog —, mert minden okuk megvolna ugyan a többieknek is arra, hogy elégedettek legyenek, de minthogy az emberek különbözőek, különbözők az igényeik is, így könnyen lehet, hogy vannak olyanok is, akik többet szeretnének, habár ilyet egyet sem tudok megnevezni.

— Az nem baj, ha valaki többet akar — mondom.

— Az valóban nem — feleli —, de én tudom, hogy a tsz jelenlegi állapotához képest — mert más tsz-eket nem is hasonlítok a miénkhez — minden tagunk meg lehet elégedve azzal, amit itt a szövetkezetben kap. Persze, meg is vannak — folytatja. — Aki itt jól dolgozik, az háromnégyszáz munkaegységet tud szerezni, ez pedig olyan részesedés, hogy egy 3—4 gyerekes család szépen megélhet belőle.

— Jobban, mint az egyénileg gazdálkodók? — kérdem.

— Én nem vagyok híve az ilyenfajta összehasonlításnak, már csak azért sem, mert rosszul dolgozó tsz is van, és rosszul dolgozó gazda is. A feltételeik sem egyformák, de ezt úgy mondom, hogy van előnye az egyéni gazdaságnak is és a tsz-nek is. Így hát csak azt lehetne talán mondani, hogy a jól dolgozó tsz-ekben általában jobban és könnyebben élnek a tagok, mint az adóval és a beadással sanyargatott dolgozó parasztok egy része.

— Mit gondol, miért nem választják akkor ezek az egyénileg dolgozó gazdák a szövetkezetet inkább?

— Megmondom őszintén, hogy ezen már én is sokat gondolkoztam, és elsősorban sajátmagamat vettem szem-

ügyre, mert hiszen nemrégen még én is a jómódú középparasztsághoz tartoztam. Így jöttem aztán arra rá, hogy a termelőszövetkezetek szervezésénél nemigen veszik figyelembe a tanyai parasztok lelkivilágát. A gazdák itt Vásárhelyen látják, hogy a Dózsa tsz-ben jól élnek az emberek, a belépéstől a kintlévők mégis tartózkodnak, mert tudják, hogy akkor teljesen megváltozik az életük. Megmondom, mire gondolok. Arra például, hogy az agrárproletárok megszokták, hogy távol dolgozzanak a családjuktól, de a tanyai parasztember egész életében a tanyája körül dolgozott, most meg, ha tsz-tag lesz, tarisznyában kell a kosztot hozni. Magamról tudom, hogy a parasztságot ilyen apróságnak tűnő dolgok is visszatartják a szövetkezéstől. Nekem ugyan nem okoz nehézséget — folytatja —, mert az én tanyám itt van a tsz mellett, s bármikor hazaszaladhatok...

Amit mond, az elgondolkoztató, de úgy látszik, még mást is tartogat a számomra, amin gondolkozni lehet, mert így folytatja:

— Persze, az ilyen lelkinek nevezhető okok mellett vannak azért anyagi okok is, főleg a jó gazda hírében álló parasztok esetében. Egyik ilyen ok a tej ára. Most biztosan sokan azt gondolnák, hogy én a tej átvételi árát magasnak tartom. Pedig ez nem így van, csupán azt szeretném megállapítani, hogy a tej átvétele sokkal kedvezőbb a gazdák számára, mint bármi más terményé.

— Arról van szó — mondja —, hogy ma a parasztgazdaság egy csekély ága annyit jövedelmez egy hónapban a gazdának, mint amennyit egy ipari munkás egész havi megfeszített munkával is alig keres meg. Ki is lehet számítani, hogy egy 3—4 tehénnel rendelkező gazda, ha naponta csak 30 liter tejet fej, a 2 forint 30 filléres átvételi ár mellett milyen magas jövedelemre tesz szert!

Csáky szavai után nekem is eszembe jutott, hogy néhány

nappal ezelőtt Vas megyében járva, Rábahídvégen feljegyeztem több gazda tejből eredő jövedelmét. Közlök is néhányat belőlük.

Márkus Lajos 15 holdas gazdálkodó a tejbegyűjtő számlája szerint 1955 októberében 571 liter tejért 1592 forint 81 fillért kapott. Solymosi József 8 holdas meg 543 liter tejért 1532 forintot. Ugyanebben a faluban Kovács Imre ez év nyári hónapjaiban átlagosan 888 forintot vitt haza a tejcsarnokból, Bán József 18 holdas gazda pedig 4 tehén mellett 1661 forintot. Így tehát a saját tapasztalataim is igazolják Csáky Sándor állítását. A megállapítás általánosságát pedig az bizonyítja, hogy az én példáim az ország más részéből valók. Természetesen ezt a jövedelmet költségek is terhelik, s a fenti összegnek kb. egyharmadát le kell számítani a tehenek egyhónapi szükséges takarmányára.

Csáky azonban nem áll meg ennél a gondolatnál, hanem így folytatja:

— Mégegyszer mondom, nem a tej árát sokallom, hanem az nem tetszik nekem, hogy ez az ösztönzés csak a tejtermelésnél tapasztalható, holott a mezőgazdaságnak, úgy gondolom, több ilyen fontos ága is van, például a gabonatermelés és a jószágnevelés stb. A jószágnevelésnél, ami szoros összefüggésben van a tejjel, azonnal meg is állapíthatjuk a kirívó aránytalanságot, mert azért az üszőborjúért, amelyik mondjuk 1200 forint értékű tejet szopott, alig 500 forintot fizet a felvásárló. Így aztán nem lehet csodálkozni azon, ha a gazdák mindent elkövetnek, hogy megszabaduljanak az üszőborjúktól, és inkább a meglevő tehenek minőségét javítják megfelelő gondozással és takarmánnyal.

Persze tejtermelés tekintetében az ilyen tehéntartó gazdákkal nemigen tudják felvenni a versenyt a kezdő tsz-ek. Azért nem — mondja —, mert az a gazda, aki a tsz-be belép, csak a gyengén tejelő állatát viszi be a szövetkezetbe, a jól tejelő az otthon marad a háztáji gazdaságban.

Szerintem az újonnan alakult termelőszövetkezetek 5—6 évnél előbb nem is képesek megfelelő minőségű tehénállományt kialakítani. Ezért mondtam én az előbb, hogy jelenleg még az egyéni gazdaságnak is van olyan előnye, amellyel a tsz-ek többsége nem rendelkezik.

Csáky Sándor elgondolkozik egy kicsit, és azután ezeket mondja:

— Sok problémát okoz a tehén most a mezőgazdaság átalakítása idején. Mert a statisztika szerint jelenleg kb. 3 millió szarvasmarhával rendelkezünk, amelynek megfelelő istállója van. Ezek az istállók azonban többségükben a gazdáknál vannak. Ha tehát a termelőszövetkezetek közös állatállományt akarnak létesíteni, új istállókat kell építeniük, ahova a belépő tsz-tagok az állataikat beköthetik. Azt akarom ebből kideríteni, hogy az istállók száma ennélfogva szaporodik, de a szarvasmarhaállomány lényegében marad a régi szinten. Ez onnan ered, hogy az a tsz-be lépett gazda, aki régen az istállójában 5—6 vagy akár 10 szarvasmarhát is nevelt, most csak egyet tart, a háztájit, s a többi jószág a tsz istállójában van. Ezt az istállót azonban a tsz újonnan építette, mégpedig hitelből, tehát minden tsz adóssággal kezdi az életét, amíg az egyénieknek legfeljebb kisebb javításokra van szükségük.

— Azt akarja ezzel mondani, hogy a termelőszövetkezetek lényegében arra vannak utalva, hogy teljesen elölről építsék fel a gazdaságukat, míg az egyéni gazdáknak jelenleg már csak a termelésre van gondjuk? — kérdem tőle.

— Igen, ezt akartam bizonyítani — feleli. — Ezt bizonyítja az is, hogy a tsz-ek a jelenlegi látható jövedelmük mellett egy év óta komoly összegeket fizetnek vissza az államnak a gazdasági épületekre felvett hitel törlesztésére.

Okos földművelő ember Csáky Sándor, azt ennyi beszélgetés után is el kell ismernem. Ezért most az foglalkoztat, hogy ezt az okosságát mennyire használja a tsz javára,

javasol-e valamit, és ami szintén lényeges, meghallgatják-e és elfogadják-e a javaslatait. Meg is kérdem tőle. Nem lepődik meg a kérdésen, a válasza azonnal kész:

— Sokféle javaslatot tesznek itt a volt gazdák — mondja —, csak nem mindig talál megértő fülekre. Én most csak a magam esetét mondom el, mert mindenki szóljon saját maga helyett. Még most is kellemetlen érzés fog el, ha arra gondolok — folytatja —, hogy amikor ötvenhárom-ban a kukoricatörésnél azt javasoltam, ne öntögessük le a határban a földre a kukoricát, hanem azonnal hordjuk be tető alá, nem fogadták meg, de amikor egy hét múlva az egyik brigádvezető ugyanezt javasolta, mindenki lelkendezett, hogy ez milyen jó ötlet. De őszintén szólva nem is szívesen beszélek ilyesmiről — mondja legyintve —, mert még azt találja hinni, hogy kicsinyes vagyok.

— Dehogy! — tiltakozom — inkább nagyon is érdekel, amiket mond. — Erre aztán nagysokára újra rászánja magát, hogy szóljon.

— Hát ha valóban érdekli, elmondok még egy dolgot. Ez már ebben az évben történt, a tavasszal, amikor a háztáji földeket rendezte a tsz vezetősége. Összehívtak egy néhány perces közgyűlést, ahol a tagság negyedrésze sem volt jelen, és kihirdették, hogy egy katasztrális hold háztáji-t csak az kaphat, aki 320 munkaegységet teljesített az előző évben. Én ezt igazságtalannak tartottam, mert sokan vannak olyanok, akik egészségi állapotuknál fogva képtelenek ilyen teljesítményt elérni, az egy hold háztájira viszont szükségük volna, mert nagy a családjuk. Többen helyeseltek, ezért én azt javasoltam, hogy a háztáji föld elosztásánál a családi körülményeket is vegyük figyelembe. Ennek a javaslatnak azonnal komoly eredménye lett — mondja furcsán mosolyogva —, mert másnap néhányunkat behivattak a mezőgazdasági osztályra, és kemény szavakkal megkérdezték, hogy miért akadályozzuk a háztáji földek

rendezését, de azért egy-két nap múlva az egy hold háztáji földet 280 munkaegység teljesítéséhez kötötték. Hát ez volt — néz rám tétovázva —, meg... dehát ez már nem is érdekes — mondja bizonytalanul.

— Mondja csak — nézek rá biztatóan.

— Hát csak azt akartam még mondani — folytatja restelkedve —, hogy engem külön is behivattak a mezőgazdasági osztályra, és részletes önéletrajzot írattak velem, azért, mint ahogy mondták, mert több bejelentés érkezett a mezőgazdasági osztályra ellenem, hogy én kulák vagyok és a tsz-ből ki kell zárni. — Elhallgat. — De mégsem zártak ki — mondja aztán lassan, alig észrevehető büszkeséggel —, itt vagyok, és még nagyon sokáig szeretnék a termelőszövetkezet hasznára lenni.

Bozó Ferenc

Ő is, mint Csáky Sándor, 1952-ben lépett be a tsz-be, a tagosításkor. Amint mondja, nem szívesen, de Csákyhoz hasonlóan a saját elhatározásából. Igazi típusa a józan, megfontolt, csendesbeszédű alföldi parasztembernek. Egy évvel idősebb Csákynál, akivel nagyon jó barátságban van. 10 hold földet hozott a tsz-be, évek óta igazgatósági tag, s csaknem valamennyi tsz-tag tisztelettel beszél róla. Hogy erre a tiszteletre rászolgál-e, az a beszélgetésünk folyamán talán kiderül. Most legelőször is ismerkedjünk meg vele közelebbről. Erre nagyszerű alkalom kínálkozik, mert éppen ebédszünet van, és ráérünk a beszélgetésre.

Röviden összefoglalva én mondom el róla, hogy a családból egyedül dolgozik a tsz-ben, a felesége otthon van a 11 éves fiával és a háztáji állatállománnyal, mert van egy tehenük, egy borjú, 12 darab sertés és egy regiment baromfi. Ebből is látszik, hogy Bozó Ferenc ért a gazdálkodáshoz.

Megkérem, mondjon néhány szót a belépése körülményeiről.

— Csak azt tudom mondani, hogy én már régebben is gondolkoztam a szövetkezésről. Sokat hallottam a dániai szövetkezetekről, és én magam is elképzeltem valami faluközösséget, ahol az egész határt közösen művelnék a gazdák a falutanács irányítása mellett, és év végén mindenkivel elszámolnának a munkája és a földterülete arányában. Úgy gondolkoztam, hogy még szociális alapra is lehetne gondolni, mert a barázdák hasznosításával jelentékeny földterületet kapnánk, amelynek termését kizárólagosan ilyen célra lehetne fordítani. Én az ilyenfajta elképzeléseimről nemigen szóltam senkinek, de nagyon figyeltem, hogy ugyan mi lesz a nálunk alakult termelőszövetkezetekből. Hát nem az lett, amit én reméltem, és ha nem jön a tagosítás, talán még ma sem léptem volna be.

Nyugodtan, megfontoltan és őszintén mond ki minden szót. Azt is érzi, hogy a szavait meg is kell indokolnia, mert lassan — sajátos mélyzengésű hangján — tovább beszél.

— Amit az előbb mondtam, azt arra a helyzetre értettem, amikor még nem ismertem gyakorlatban is a mi termelőszövetkezetünk sok előnyét. Most természetesen már másként gondolkozom, hiszen most sem dolgozom többet, mint régen, megvan mindenem, megbánásra tehát semmi különösebb okom nincs. Belépésem előtt azonban, látva a jelenlegi tsz-ek felépítését, úgy gondolkoztam, hogy mikor valami már ennyire közös, amennyi személy, annyi szeszély fogadja az embert. S könnyen adódhat, hogy a hangoskodók uralkodnak a finomabb lelkű embereken. Ezt csak azért mondom el, mert tudom, hogy nagyon sok gazdatársam gondolkozik még ma is így. És hogy ezeknek a gondolatoknak alapjuk is van, arról én magam is meggyőződhettem itt a Dózsa tsz-ben, mert a legutóbbi időkig

is igen sokszor a hangoskodók akarata érvényesült. De nehogy azt higgye, hogy a volt gazdák a nagyhangúak, hanem inkább a volt agrárproletárok, régi cselédemberek, akik egész életükben az irányításhoz voltak szokva, most meg mégis ők akarnak okosabbak lenni azoktól a gazdáktól, akik egész életükben önállóan művelték a földet.

Amit mond, harag nélkül mondja, éppen csak tényként állapítva meg. Én azért mégis megkérdezem tőle:

— Úgy tapasztalja, hogy a volt gazdák és az agrárproletárok között nincs békesség?

— Békesség van — feleli —, de nem azért, mintha nézeteltérésre nem adódna ok, hanem azért, mert a csendesebbek inkább kitérnek, nem keresik a békétlenséget. Nem megalkuvás ez, nehogy azt higgye, csak helyes eljárás, mert itt nálunk a tsz-ben, ahol a lakosság legtanulatlanabb rétege dolgozik, nagyon nehéz boldogulni. Itt sokszor a szép szó sem használ annyit, mint ha az ember a hangoskodókat nem veszi figyelembe.

— Amit most mondott, valóban igaz. Most már csak azt szeretném tudni, hogy itt a Dózsa tsz-ben milyen dolgok váltják ki általában az ellenkezést, és ami igen érdekes számomra, kik kezdeményezik a nézeteltéréseket, s kik azok az úgynevezett csendesebbek? — teszem fel a kérdést.

— Értem — bólint elgondolkozva. — Biztosan arra gondolt, hogy miért csak az agrárproletárokat emlegettem hangoskodókként? Igaza van, mert ez így nem egészen helyes meghatározás, hiszen nyilvánvaló, hogy a volt gazdák között is akad olyan forrófejű, akinek sokkal lassabban működik az agya, mint ahogyan a nyelve forog. Ez azonban mégsem olyan feltűnő, legalább is hatásában nem, mert a régi cselédemberek szava sokkal könnyebben célt ér, bármiben kell dönteni, és ez legelsősorban azért van, mert ők vannak többségben. És összetartanak, jobban, mint mi, régi gazdálkodók. Ezt azonnal meg is magyarázom, hogy

miért van — folytatja —, és egyben talán a békétlenség okára is fényt derítek. Talán azzal is kezdeném. Itt látszólag nagy az egyetértés, sőt valójában is azt mondhatjuk, hogy az emberek szeretik egymást. Mégis, ahol ennyi ember van, elkerülhetetlen, hogy egyesek ne haragoskodjanak valami buta irigykedés vagy családi dolog miatt. Ennek, szerintem, nincs nagy jelentősége, hiszen az ilyenfajta harag rövid életű, és egy-két komolyabb eset kivételével nem is gátolja az eredményes munkát. Van azonban egy másfajta, sokkal kártékonyabb tényező is, mégpedig az a kevéssé felfedezhető ellenségeskedés, amely bizonyos rétegek, vagyis a volt agrárproletárok és a volt gazdák között még mindig fennáll. Mondom, ez nem olyan dolog, amit első pillantásra mindenki észrevesz, mert ezt az ellenségeskedést rejtett indulatok fűtik, olyanok, amelyekről az emberek csak a legszűkebb családi és baráti körben beszélgetnek.

— Nagyon kíváncsivá tett — mondom neki, amikor egy kicsit megpihen a beszédben, hogy rendezze a gondolatait. — Úgy gondolom, most majd olyan dolgot hallok, amire magamtól sohasem jöttem volna rá.

— Dehogyis — tiltakozik —, tudja ezt itten mindenki, én is csak azért mondom el, hogy teljesebb legyen a kép, amit a mi termelőszövetkezetünk belső visszásságairól festek. Igen, csak erről van szó. De most már rá is térek. Tehát szerintem az említett két réteg közötti feszültséget legjelentősebben az táplálja, hogy az ős-tagok bizonyos haraggal, más szóval valamiféle rosszindulatú előítélettel fogadják a belépő gazdákat. Ennek az előítéletnek van is valami alapja. Megmondom, hogy mi. Vegyünk egy esetet. Valaki belép a tsz-be, és az ingóságok mellett hoz magával 10 hold földet. Ezt a 10 hold földet, amíg be nem lépett a tsz-be, ötöd- vagy hatodmagával művelte. A tsz-be azonban csak egymaga lép be, tehát a 10 hold föld megmunkálására sajátmaga kényszerül. Erre természetesen a

tsz-ben nem kerül sor, mert a hiányzó 4—5 munkaerőt helyettesíti a gép. És éppen ebben kell keresni az ellenségeskedés okát. Ugyanis a gép nem dolgozik ingyen, míg a 10 hold földet régebben művelő 5—6 személy megélhetését az egyedül belépő gazda keresetének is biztosítania kell. Ez a kereset és a gép fokozott igénybevétele megérződik azután a tagság jövedelmén. Ezt azonnal be is bizonyítom — mondja határozottan. — A kint levő gazdák, amikor az ember a tsz eredményeiről akarja meggyőzni őket, mindig azt mondják, hogy könnyű a tsz-nek jó eredményt felmutatni, hiszen az adója és a kötelező beadása a gazdákénál lényegesen kevesebb. Ez igaz is, de ha megvizsgálnánk, hogy a munkaerőhiány miatt igénybevett gépek mennyibe kerülnek, könnyen kiderülhetne, hogy az az említett kedvezményt teljesen felemészti. És ez azért van, mert a gépi munka egyelőre nagyon drága.

— Drágább, mintha lovakkal dolgoznának? — csodálkozom.

— Nem, attól nem drágább, csak attól, amit mi a gépek beállításakor elképzeltünk — feleli —, és ennek úgy vélem, az az oka, hogy a gépállomások nagy önköltséggel dolgo nak. De ez nem is képzelhető el másként — folytatja —, hiszen a gépállomások alkalmazottait télen-nyáron fizetni kell, tehát akkor is, amikor a géppel nem végeznek munkát. Szerintem csak akkor lehetne a gépi munkát olcsóbbá tenni, ha valamennyi munkagépet átadnák a termelőszövetkezeteknek, amelyek kellően kihasználva, a maguk embereivel hasznosítanák. Persze, én ezzel nem azt mondom, hogy nem lehetne járásonként egy olyan központi hely, ahol a nagyobb javításokat végeznék a gépeken, és ahol esetleg a legnagyobb gépek volnának, olyanok, amelyekre csak nagyon ritkán van szükségük a termelőszövetkezeteknek, vagy csak egyiknek-másiknak. Természetesen ezen lehet vitatkozni. Mindezt azért mondom el, mert szerintem az új belépők mind-

addig nem találnak kellő baráti fogadtatásra, amíg a régebbi tagok úgy érzik, hogy a belépők miatt csökken a jövedelmük. Pedig a volt cselédek általában a legmegelégedettebb emberek a tsz-ben, hiszen most jobban élnek, mint régen. Ez, úgy gondolom, meg is magyarázza, hogy sok tsz-ben miért idegenkednek az új tagok felvételétől. Persze ez csak egyik oka ennek az idegenkedésnek — fejezi be beszédét.

— Amit elmondott, bizonyosan elfogadható igazságként — mondom neki —, ezért nem akarom ezt a kérdést bolygatni, hanem erről a témáról eszembe jutott, hogy hiszen a belépőktől való idegenkedés mindenképpen elítélendő dolog, bármi legyen is az oka, mert amíg egy gazda eljut odáig, hogy önként belép a tsz-be, nagyon nagy változáson kell átmennie.

— Bizony sokon — bólogat Bozó Ferenc. — Sok megpróbáltatást kell elszenvednie, amíg az életét, a munkáját mással megosztja. Mert a legnagyobb probléma nem is ott van, amit az előbb mondtam, hogy a belépőket nem fogadják szívesen, ez csak mellékzöngéje annak a ténynek, hogy a gépállomás szerintünk megdrágítja a termelést. A fő probléma kétségen kívül még mindig abban van, hogy a gazdák, s főleg a középparasztok távoltartják magukat a tsz-től. Ez pedig elég komoly baj, mert a többi gazda nagyon szemmel tartja a jól dolgozó középparasztokat. Észreveszik, ha egyikük-másikuk fejlettebb módszerrel termel, és követik a példáját. Így van ez a szövetkezés esetében is. Ha ő belép, a többiek is könnyebben szánják rá magukat. A középparasztokat azonban legtöbbször csak úgy lehet behozni a tsz-be, ha megértetik velük, hogy nincs más kiút, hogy itt csakis a termelőszövetkezetben lehet boldogulni. Amikor azután bent vannak, legtöbb esetben megszokják, megszeretik a közös gazdálkodást. Azonban a rejtett ellentétek nagyon sok bosszúságot okoznak nekik, nem beszélve az esetleges mellőzésről. Itt a Dózsában — foly-

tatja — általában olyan emberek vannak, akik régen a fogukhoz verték a garast, sőt esetleg szűkölködtek is, és ha most jól élnek, azért csak a vérükben van az az örökölt ellenszenv, amelyet a jómódú gazdákkal szemben éreztek, amiért azok régebben emberibb módon éltek tőlük.

— És van még egy másik fontos probléma is — mondja elgondolkozva. — Az, hogy a belépő középparasztok a belépésükkor nem találnak azonnal jobb életet, mint amilyenből jöttek. Csak könnyebb életet találnak, mert megszűnik az az embertelenül nehéz munka, amit a régebbi életükben végeztek, s megszűnik a személy szerinti beadás és az adó. Azt kell tehát megértetni velük, hogy a termelőszövetkezetek jelenlegi állapota csak az első lépcsőfok, amin túl kell haladni, és ha helyesen formáljuk, túl is haladhatunk, viszont a kisgazdaság a jelenleginél jobb életet már nemigen biztosíthat. A belépők közül ezt legtöbben meg is értik. A kintlevők azonban csak azt látják, hogy a tsz-ben nemigen érvényesülhetne úgy az akaratuk, mint otthon, ahol a családdal megtárgyalhatják, hogy melyik darab földbe mit vessenek. Pedig itt a termelőszövetkezetben is erre volna szükség — mondja —, hogy minden tag úgy érezze, hogy őt megkérdik, ő itt fontos ember, mert nélkule semmit sem tesznek. De ettől még nagyon messze vagyunk — sóhajt —, pedig amíg ez nem lesz, addig a középparasztok sem lesznek igaz hívei a termelőszövetkezetnek.

ÖT ASSZONY

Csak egy-egy villanás az öt asszony életéből, csupán ennyi a célom ezzel a rövid fejezettel. Életkoruk és talán a sorsuk is különböző, mégis együtt kell írni róluk. Összetartoznak az életszemléletük és a szorgalmuk miatt. A konyhakertészetben dolgoznak mind az öten, ők termelik a húsos paprikát, a keményfejű káposztát, a sóskát és a spenótot. Van-e szépség a munkájukban, s van-e szépség az életükben? Hallgassuk csak, mit mond Barna Istvánné, a népszerű, vidám kedvű Rozika néni.

— Aranyoskám csuda ez, hogy ilyen csúnya öregasszonyokkal áll le beszélgetni, amikor olyan sok szép lány van a Dózsában — mondja tréfálkozva, mert egy percig sem tud úgy meglenni, hogy valami nevettetőt ne mondjon. — De legalább tőlünk okosat is hall — folytatja nagy nevetés közepette. — Úgyse nyilatkoztam még életemben, jaj látja már nem is mondok igazat, mert egyszer 28 évvel ezelőtt már nyilatkoztam — a pap előtt, szegény uram vesztire.

Ezen jót kacagunk, Rozika néni azonban komoly arccal folytatja.

— Dehát akkor még más vót a helyzet, akkor még az uram egy percre se engedett el maga mellől, most meg küldene. De csak egy órahosszáig bírja ki nélkülem, mert ilyen a férfiember — mondja újabb derültség mellett.

Komoly dolgokat is mond azért Rozika néni. Szégyenkezve beismeri, hogy 48 éves létére még nem járt Pesten,

pedig van is ott rokonsága, de őszintén szólva nem is nagyon kívánkozik oda, csak az Országházat szeretné már egyszer a valóságban is látni. Hogy szépnek találja-e a munkáját?

— Amit muszáj csinálni, az nem lehet szép! — kacag ez az aprócska gömbölyű asszony. — Nem tudja azt, fiatalember, hogy a szerelem is addig szép, amíg tilos. A munkával is azt kéne csinálni, megtiltani.

— No hiszen te Rozi — hahotázik egy idősebb asszony —, mer tán a munka is úgy vonzza az embereket, mint a szerelem?...

Csuda élesnyelvű asszonyok vannak ebben a termelőszovetkezetben, meg vígkedélyűek, ami már egymagában is mindennél jobban bizonyítja, hogy szeretik azt a munkát, amit csinálnak. De megmondja ezt Rozika néni érthető szavakkal is, amikor egy kicsit alábbhagy a tréfálkozás.

— Nem koll azért komolyan venni, amit az előbb mondtam — mondja még mindig huncutul csillogó szemmel. — Szép munka ez nagyon, 3 éve dolgozom már itt a kertészetben, pedig az uram mindig mondja, hogy maradjak otthon, pihenjek inkább, hiszen jól meglennénk az ő keresetéből is. De én nem is tudnám elképzelni, hogy ne legyek itt, úgy megszerettem már ezt a munkát.

— Család van? — kérdem.

— Csak ketten vagyunk az urammal, heccelnek is mindig, hogy mire gyűjtünk ennyire? Hát megmondhatom; egy szép nagy házat akarunk venni, amit majd arra a rokongyerekre hagyunk, aki öregségünkre gondoz bennünket.

— Szegény gyerek — ugratja az egyik asszony Rozika nénit —, előbb vesznek annak szemfedőt, mint ahogy te megöregszel.

— Az uram is ezt mondja — nevet Rozika néni —, ő pedig már csak tudja, — illegeti magát, mint egy 16 éves kislány, mire mindannyian könnyünk csordulásáig nevetünk.

Az öt közül a második asszony ott ül Rozika néni mellett a kertészet szerszámtárolójában. Németh Jánosnénak hívják, és mindenben ellentéte Rozika néninek. Magas, sovány asszony, az arca szigorú, nevetéskor is nehezen szánja el magát a mosolygásig. A férjével együtt dolgozik itt a tsz-ben 1950 óta, egy másik tsz-ből, a Rákócziból jöttek ide, mert a Dózsa közelebb van a lakásukhoz. Még csak annyit mondok el róla, hogy négy gyermekük van, de egyik sem dolgozik a mezőgazdaságban.

— A lányom a Földművelésügyi Minisztériumban revizor — mondja Németh néni. — Még csak 24 éves, de nagyon komoly lány. Van aztán a nagyobbik fiam, az 22 éves, villanyszerelő a Ganz Vagongyárban, de jelenleg katona. A kisebbik lányom 17 éves, most végezte el az óvónőképzőt, a másik fiam meg csak 13 éves, azt mondja, hogy mérnök akar lenni.

— Nem sajnálják, hogy egyik gyerek sem akar a mezőgazdaságban maradni? — kérdem.

— Hogy sajnálnák, örülnek, ha legalább a gyerek nem túrja a földet — szól közbe tréfásan Rozika néni, de Németh néninek is ez lehet a véleménye, mert elég soká felel.

— Csak azon igyekszik az ember, hogy a gyerekei iskolázzanak — mondja —, mind jól tanul, mi nem álljuk útjukat. Pénzünk van a taníttatásukra, mert tavaly is 498 munkaegységünk volt az urammal.

— Németh néniék nem akarnak házat venni? — kérdem nevetve.

— Már vettünk! — feleli dicsekedve — azóta, hogy itt vagyunk a tsz-ben. Bent lakunk a városban, úgy hoz ki bennünket mindennap a teherautó.

— No akkor biztosan volt már Pesten is — teszem fel az utolsó kérdést.

— Már sokszor — mondja —, az urammal szoktunk

menni. Egyszer már az Operába is elvitt a kislányom. Hát én még olyan csodálatos fényességet nem láttam. Alig mertünk rálépni azokra a szép, piros szőnyegekre. Nagyon szép volt minden, csak nem lehetett érteni, amit a színpadon beszéltek, de azért nagyon tetszett — meséli ragyogó arccal. — Ősszel majd megint felmegyünk Pestre, aztán abba a színházba visz el a kislányom, ahol a humorokat játsszák, mert mi azt nagyon szeretjük.

Az ember nem is gondolná, hogy milyen érzéseket takar a vidám vagy a komor ábrázat, hiszen a természetes az volna, ha Rozika néni szeretné a vidám műsort és Németh néni szeretné látni az Országházat. Mégis ennek pontosan az ellenkezoje igaz. Ezen aztán lehet gondolkodni, meg csodálkozni is.

A harmadik asszonyt, Takács Jánosnét alig lehet rábeszélni, hogy megálljon néhány percre a munkában, pedig ráférne a pihenés, mert hetedik hónapban van és olyan erős, mintha legalábbis ikrekre számítana. A fiatal, cicaképű, szőke asszony az otodik gyereket várja, a meglevők közül a legidősebb 9 éves. Még szerencse, hogy van egy nagymama, aki vigyáz otthon rájuk. Ő is otthon maradhatna velük, de nem akar, mert azt mondja, hogy nem rendes asszony az, aki az urát egyedül engedi gürcölni, hiszen ha nem volnának a tsz-ben, akkor is csak dolgoznia kellene. Itt meg elég nagy szükség van a munkaerőre. No meg haszonnal is jár, mert tavaly pontosan 500 munkaegységük volt a férjével, és 11 000 forintért tudtak venni egy lakást. Van azonkívül egy tehenük és három hízójuk, de kell is, ahol ilyen nagy család van.

— Csak most már egy kicsit vigyáznia kell, sokat pihenni — mondom neki.

— Ó, a munka az csak használ, az orvos is azt mondja — tiltakozik —, meg én jól is érzem magam, ha meg nem dolgozok, mindjárt beteg vagyok. Az uramat is mindig

szidják azok a tagok, akik nem engedik a feleségüket dolgozni, hogy tönkre akar engem tenni. Ő már legszívesebben nem is engedne ide, de én semmiképpen sem maradok otthon.

És amit mond, el is kell neki hinni, úgy mondja, olyan határozottan, magabiztosan.

— A gyerekeket iskoláztatni akarják majd? — kérdem.

— Messze van még az — nevet —, de nemigen fogjuk mi azokat taníttatni, mert biztosan nem is szeretnek majd tanulni, a legnagyobb már most sem szereti a leckét, én se szerettem, se az uram. Jók lesznek ők is parasztnak, ide nem kell sok tanultság, csak egy kicsi ész, meg szorgalom, az meg belőlünk nem hiányzik, csak a betűt, azt nem szeretjük.

Ilyen dolgokat beszélnek ezek az asszonyok, könnyedén, minden különösebb gondolkozás nélkül adják a választ, pontosan úgy, mintha csak egymással beszélgetnének. Talán ez is az oka annak, ha netán egyesek csalódottan olvassák ezt a fejezetet, mert nem találják elég érdekesnek. Nem is érdekességet akartam írni, csupán a hétköznapi valóságot és egyszerűséget, azt az őszinte, családias légkört akartam bemutatni, ami széppé és kellemessé teheti a közös munkát.

Mert ők szépnek találják ezt a munkát, ha nem is tudják ékes szavakkal elmondani. De talán nem is lehet ezt kellően szavakba foglalni, csak érezni lehet.

Ezt Szilágyi Albertné mondja, az öt közül a negyedik.

— Ha író volnék, talán jobban el tudnám mondani, hogy mi szépség van az itteni munkámban — mondja —, de én csak egyszerű tanulatlan asszony vagyok, olyan, akit az édesanyja arra szoktatott, hogy az asszonynak nem lehet szava, amikor komoly dologról van szó. Ezért is van az talán, hogy a falusi asszonyok csak pletykálkodni tudnak, mert azt nem tiltotta meg nekik senki, amikor meg már megtiltotta volna, késő volt. Meg aztán én sok mindent

nem is tudnék mondani, mert csak ez év március elseje óta vagyunk itt. Azelőtt feles kertészek voltunk. Ezért meg is lepett, hogy azt kérdezte, miért dolgozom a tsz-ben. Hát mit csinálnék? Meg is bolondulnék, ha csak otthon a ház körül volna dolgom. Máig se fér a fejembe, hogy annak a sok tsz-tagnak a felesége mit tud csinálni otthon? Mert én megmondom őszintén, nem így képzeltem el a termelőszövetkezetet, hogy alig 30 asszonyt találok itt, amikor százná! is több a házasember. Egyszer már olyat is gondoltam, hogy végig kéne járni azokat a családokat, ahol otthon van az asszony, és megnézni, mit csinál, hogy mit tud csinálni otthon egész nap? Mert hiszen régen, amikor egyénileg gazdálkodtak, vagy ha cselédek voltak is, melyik asszony tehette meg azt, hogy ne menjen ki az urával a földre kapálás vagy az aratás idején? Nemcsak hogy megszólták volna, de talán még a háztól is elkergették volna. Most meg egészen természetesnek veszik, hogy csak az ember megy el reggelenként a mezőre, mint a tanácselnök a hivatalba, az asszony meg otthon nevelgeti a háztáji jószágot, meg gondozza a háztáji földet. Hát nekünk azért se kell tehén, meg hízó tucatszámra, mi nem azért jöttünk a tsz-be, hogy két bőrt húzzunk le róla, hanem azért, hogy becsületes munkával segítsük a fejlődését, és évről évre több jövedelmünk legyen. Így soha nem lesz egy nagy család a tsz. Pedig itt vannak a többi asszonyok, ők a megmondhatói, hogy mi mennyire jól érezzük magunkat együtt. Eltréfálkozunk, dalolgatunk és olyan vígan eltelik a nap. Aki ezt nem próbálta, el sem tudja képzelni, hogy ilyen könnyedén és tiszta szívvel is lehet élni.

Csak bámulom, hogy milyen szépen beszél ez a fiatal asszony, és azon is, hogy ő maga milyen szép. Medgyessy Ferenc róla mintázhatta volna meg a Debreceni Vénust. De ő talán sem a szépségéről, sem a lelki értékéről nem tud teljes képet alkotni. Gyomlálja a palántákat, sáros

árkokban térdel, gyönyörű bőrét olyanra süti a nap, mint a legfinomabb bársony. Fél éve van csak a tsz-ben és szereti, nagyon szereti ezt a közös munkát.

Eszébe sem jut, hogy kényeskedjen, féltse a kezét. Pedig csak egy szavába kerülne, és otthon maradhatna, mert a férje rajongva szereti. De ő tudja, hogy nem maradhat otthon, hiszen a földdel sok munka van, nem győzik mind a férfiak. S azt is tudja, hogy minél jobban gondozzák a földet, az annál jobban meghálálja, s a mezőgazdaságban nagyon kell az asszonyi kéz.

Ezt már nem is ő, hanem az ötödik asszony, Oláh Istvánné mondja. Ő már nem fiatal, legalábbis öregnek tartja magát, mint a hasonló korú nők itt általában. 48 éves, a férje is itt dolgozik a kertészetben, ő a kertészeti munkacsapat vezetője. Oláh néninek tavaly 220 munkaegysége volt, ami igen nagy szorgalomról tanúskodik. Ő is neheztel azokra az asszonyokra, akik nem dolgoznak a tsz-ben a férjükkel együtt. De az okát is kutatja a távolmaradásuknak. Nem elégszik meg egy kézlegyintéssel, vagy olyan jelzővel, hogy lusták. Ő gondolkodik, s talán már ki is találta, hogy mi lehet itt a baj. Egy kicsit restelkedve, de azért szívesen elmondja a gondolatait.

— Én úgy látom, meg tapasztalom is, hogy az asszonyokat a termelőszövetkezet egy kicsit elriasztja a földműveléstől. Legalábbis nagyon korlátozottá teszi a munkájukat, mert az a parasztasszony, aki eddig 8—10 vagy több hold földhöz is volt szokva, most fél vagy egy hold földön dolgozgat. Nehogy azt higgye, hogy butákat beszélek, mert a tsz-tagok feleségei inkább az egy hold földet választják, mint az ezer holdat. Igen, és ez azért van, mert egyelőre még az egy hold jelent több jövedelmet a számukra, mint az ezer. Mert ne képzelje senki, hogy az a sok dolgos parasztasszony most egyszeriben tétlenné vált, vagy hogy bármelyik középparaszt vagy cselédember nagy-

ságát csinált a feleségéből. Dolgoznak azok otthon eleget, még többet is, mint amennyit itt a tsz-ben kellene, de amíg odahaza a háztáji jószág tenyésztésével jobban megtalálják a számításukat, nem várhatjuk, hogy közénk jöjjenek. Nem várhatjuk azért — mondja nagyon komolyan Oláh néni —, mert a legtöbb tsz-tag a maga számára a szükséges rossznak és egy esetleges jobb élet alapjának könyveli el a tsz-t, amely azonban a háztáji gazdaság fokozott jövedelme nélkül esetleg nagyon is siralmas volna. Éppen ezért nem is lehet várni, hogy minden tsz-tag családostul a szövetkezet jövőjének szentelje az életét.

— Mi nagyon meg vagyunk elégedve itt az urammal — mondja. — De meg tudom érteni a többieket is, ha magamban esetleg meg is szólom őket. De nemcsak őket szólom meg, hanem a tsz vezetőit is. Mert sokszor úgy gondolkozom, persze csak hirtelen haragomban, hogy jobb volna, ha én is otthon volnék, mert a termelőszövetkezet nem nagyon becsüli meg azokat az asszonyokat, akik jót, rosszat készek vállalni mindig a közösséggel. Kevésszer hallgatnak meg bennünket. Az igazgatóságban sincs közülünk senki, pedig azt tudni kell minden parasztembernek, hogy csak azok a gazdák boldogultak régen is, ahol, ha a férfi viselte is a kalapot, de az asszony tartotta a gyeplőt...

NYUGDÍJAS PARASZTOK

Ülnek a gyalult deszka asztaloknál, támaszkodva, könyökölve és hallgatják rettenthetetlen figyelemmel, amit az elnök beszél a nyugdíjról, a tsz-tagok nyugdíjáról.

Ilyen sem volt még a világtörténelemben: nyugdíjas parasztok. És hogyan ülnek, hogyan hallgatnak, milyen önérzettel és szigorúsággal, mintha csak valaki hibája felett kellene ítélkezniük. A tsz központjában levő földbeásott nagy asztaloknál ül az egész tagság.

Nagy okuk lehet, hogy így összejöttek, hiszen volt már szó a nyugdíjról még a nyáron, a legnagyobb kánikula idején, de most már szeptember van, olyan idő, amikor egyik nap fú, a másik nap esik. Az idő ma csendes, süt a nap — egy kis visszamaradt melegség a nyárból —, és így jól is esik egy kicsit üldögélni délidőben. Csakhogy ez nem csendes üldögélés, hanem idegfeszítő figyelés, mert nagy dologról van szó, a nyugdíjról, a gondtalan öregségről, amire a szegény nép örök idők óta vágyakozott.

Hát most lesz, meglesz a nyugdíj. Ezt már természetesnek is tartják. Sőt, most már azért hadakoznak, hogy a jogok kiszélesedjenek. Eddig nyugodtak is voltak, hiszen megmondták ők júliusban, hogy intézményes biztosítást akarnak, azt is megmondták, hogy sokallják a szükséges korhatárt, és hogy a nyugdíjtervezet bonyolult szövegét nem is értik. A megyei kiküldöttek meghallgatták őket szépen, meg is ígérték, hogy a javaslataikat figyelembe veszik. És most mégis mit ír az újság? . . . Bizony nem azt, amire ők

mindannyian vártak. Mert figyelik az újságot. No nem olvassák, arra nincs idejük. Legfeljebb az apróbb híreket a külpolitikáról, meg hátul a negyedik oldalon. De a termelőszövetkezeti tanácskozásról szóló tudósítást észrevette az egyik szemfüles öreg közülük. S abból is a tsz-tagok nyugdíjáról szóló részt silabizálta ki legelőbb. Estére már rongygyá téptek két újságot, mert az is olvasni akarta, aki eddig csak bibliát vagy molyette öreg kalendáriumot olvasgatott.

Hát ezért vannak most együtt, a termelőszövetkezeti tanács ülésezése miatt, mert nem ezt várták, nem ilyen nyugdíjtervezetet. Fel is olvastatják az elnökkel a nyugdíjtervezetről szóló részt az újságból, és az elnök olvassa szépen, nyugodtan.

„A tervezet szerint a szövetkezeti tag öregségi és rokkantsági nyugdíjat, a hozzátartozója özvegyi nyugdíjat, illetve árvaellátást kap. Öregségi nyugdíjat a 65. életévüket betöltött férfiak és a 60. életévüket betöltött nők kapnak, akik 1956 január 1-től mint szövetkezeti tagok legalább 20 éven át a kötelezően előírt munkaegységeket évenként teljesítették. Azok, akik 1956 január elsején 45, illetve 40. életévüket betöltötték — a 20 évnél annyival kevesebb év alapján jogosultak nyugdíjra, ahány évvel 1956 január elsején 45, illetve 40. életévüket túlhaladták. Azok, akik 1956 január elsején 60, illetve 55. életévüket betöltötték, akkor jogosultak öregségi nyugdíjra, ha 1956 január elseje után legalább 5 éven át teljesítették a kötelezően előírt munkaegységet. Az öregségi nyugdíjat egyébként az a szövetkezeti tag kapja, aki legalább 2 éven át teljesítette az előírt munkaegységeket a szövetkezetben, legkésőbb 1960 december 31-ig lépett be a termelőszövetkezetbe és eddig az időpontig betöltötte a 65, illetve 60. életévét."

A tagok csak ülnek átvetett lábbal, amit sűrűn cserélgetnek és nagyokat pislognak, vagy kimeredt szemmel figyelnek, hogy egy szót, egy árva szócskát se szalasszanak

el abból, amit már majdnem kívülről tudnak, de mégsem értenek. Mert bonyolult, jaj de bonyolult ez a sok furfangos kifejezés, az a sok szám, ami ezt a tervezetet tarkítja. Ezért aztán nagy buzgalommal szipákolnak a kihűlt pipából, vagy körülményesen cigarettára gyújtanak. Egy esetlen, vérszegény legényke valami tüskéket szedeget ki gombostűvel az egyik leány tenyeréből. Más fiatalok meg jönnek-mennek, nem találják a helyüket, nemhogy figyelnének, dehát azt tartja mind, hogy messze van még az öregség.

Az idősebbek viszont annál csendesebben szívják magukba a szavakat. Egyik-másik a fejét csóválja, mások meg haragusznak, és úgy látszik, igen erősen gondolkoznak.

A felolvasásnak vége van, az elnök azt is elmondja, hogy a tervezet még nincs jóváhagyva, még csak most tárgyalja majd a minisztertanács, s aztán meg az országgyűlés. Kár tehát előre nyugtalankodni. Ők azonban nyugtalankodnak, és ami sérelmes, azt megmondják, ha már megilleti őket az a nyugdíj. Nyilván hogy megilleti, ha adják. Nem is kell várni, nógatni az embereket, mint a városi értekezleteken, hogy a véleményüket elmondják. A levegőbe emelkedik egyszerre három tenyér is, mert a parasztember szeret beszélni, véleményt nyilvánítani, minden zárkózottsága ellenére is, ha magafajtájú emberek vannak körülötte.

Feláll Fejes Imre bácsi, egy tagbaszakadt, őszfejű ember, és rögtön azzal kezdi, ami nem tetszik neki.

— Azt mondják meg az elvtársak, hogy miért vagyunk mi rosszabbak, mint a munkások? Miért csak 65 éves korunkban érdemeljük mi meg, hogy nyugdíjat kapjunk? Én azt hiszem elvtársak, hogy ez gyengíti a munkás-paraszt szövetséget.

— Úgy van, jól mondod Imre — dörmög közbe egy-két ravaszképű, az egészségtől szinte kicsattanó arcú „öreg", akik az aratásban csúnyán szégyenbe hozták a fiatalokat az erejükkel. De most ugye másról van szó. Most a nyug-

díjat kell megvédeni, az előnyöket az öregek számára, tehát saját maguk számára. Mert ők öregek, hű, milyen öregek, már mozogni is alig tudnak, ki éri meg azt a 65 évet! (Az nem számít, hogy egyikük-másikuk már meg is érte.) Fel is ugrik az idős Borok Mihály, amint Fejes Imre befejezi a beszédet.

— Én is amellett vagyok elvtársak, hogy ne sértsük meg a munkás-paraszt szövetséget. (Csak azt tudnám, hogy honnan jutott eszükbe pont a munkás-paraszt szövetségre hivatkozni, amikor évek telnek úgy el, hogy ki sem ejtik a szájukon.)

— Igaza van Fejes Imrének — folytatja. — Nagyon sok az a 65 év. (A nőkről elfeledkezik.) Legyen 60 év a felső határ, a tervezet többi pontjával én egyetértek, helyeslem az intézményes biztosítást, mert az biztosabb, mint ha a szövetkezetek maguk adnák a nyugdíjat.

— Bizony úgy van — bólogat mellette a 71 éves Németh Pál —, csak aztán a múlt rendszerben befizetett OTI-nkat is vegyék figyelembe. De hiába kéri az ember az SZTK-t, nem keresik ki. Azt mondják, hogy nem találják.

Erre felzúg a hallgatóság, mert legtöbbjük agrárproletár volt régen, s így mindnek van az OTI-nál befizetett ideje.

— A Termelőszövetkezeti Tanács megígérte, hogy ezt segít elintézni — mondja az elnök, hogy egy kicsit megnyugtassa a többieket, hiszen sajátmaga is ugyanazt érzi, mint a tagok.

— A segítség nagyon is kell minékünk, mert mi nem nyugodhatunk bele abba, hogy minket a nyugdíj élvezetében 5 évvel megrövidítsenek. Vigyék a mi kérésünket az országgyűlés elé — kiáltja egy harsogó hangú idős ember, Nagy Pali bácsi. — Hiszen nem kis dologról van szó.

Ez a beszéd vihart vált ki, mert valamennyiük rejtett gondolatát tolmácsolta. Úgy is néznek most a többiek Nagy Pálra, mint egy hősre. A szemekbe kiül az a bizonytalan

riadtság, amit vásár idején tapasztal az ember olyan parasztok arcán, akik megmondják a tehén árát és a vevő nem alkuszik. Ez a körülmény aztán kísérti, kínozza, még hónapok múlva is, hogy mi lett volna, ha drágábbra mondta volna. De ez az érzés csak a családon belül jut szavakban kifejezésre, az idegeneknek azzal dicsekszik a gazda, hogy milyen jól adta el a Rózsát.

Ők is így vannak. Ezek a csontos, napégette, öreg tszparasztok. Jaj, csak meg ne rovidüljenek valahol, ettől riadoznak. Ezért aztán most reménysugárként lebeg közöttük az országgyűlés neve. Ők most már csak abban bíznak, és hiszik, hogy valóra is váltják reményeiket.

— Igen jól mondja Nagy Pali bátyám, hogy nem kis dologról van szó — mondja halkan egy alacsony, idősebb ember. — Mert az asszonyoknak is nagyon sok a 60 év. (Végre már valaki az asszonyokról sem feledkezik meg.) Hát még nekünk a 65! Bizony mi, mezőgazdasági dolgozók 5—6 éves korunktól dolgozunk, mint cselédek vagy kisparasztok, de még a középparasztok is. Úgy hogy, aki már 60 éves, az is legalább 50 esztendő óta húzza az igát. Nagyon is ránk férne most már a pihenés. Vonjanak le inkább többet a keresetünkből, de mi is egyenlő elbírálásban részesüljünk az ország többi dolgozójával, mert én azt hiszem, hogy semmilyen foglalkozású ember sincs Magyarországon, akinek ilyen magas korhatárt szabtak volna meg a nyugdíjra, mint éppen nekünk, foldet túró parasztoknak. Pedig megmondom, hogy én még a 60 évet is soknak tartom, hiszen az 55 éves ember is nagyon rászolgált már arra a kicsi élvezetre, amit a nyugdíj jelent.

Mindenki bólogat, a tsz vezetői is, csakhát nem ártana ezt a véleményt még egy erősebb felszólalással is megerősíteni. Újabb felszólaló hamar akad, a bikaerős Banga Imre, a Kossuth-díjas Banga. Feláll, felső testén csak egy kis

atlétatrikót visel, és amint az asztalra támaszkodik, előrehajlanak hatalmas vállai. Így kezdi a beszédét:

— Amit az elvtársak elmondtak, mind helyes. Én is tiltakozom az ellen, hogy a mezőgazdasági dolgozóknak csak 60, illetve csak 65 éves korukban adjanak nyugdíjat. Hiszen azt meg is kell érni, elvtársak! (A fiatalok nevetnek az alig 40 éves Bangán, az idősebbek meg halálos komolysággal helyeselnek.) Ki biztosít bennünket arról, hogy meg is érjük azt a 65 évet. A mi munkánk fárasztó nagyon, mi előbb szeretnénk élvezni azt a kedvezményt, amiben államunk akar részeltetni bennünket.

— Éljen Banga — kiált valaki, aztán újabb felszólalások következnek, ismétlik egymást, mindegyik ragaszkodik ahhoz, hogy a nők legalább 55., a férfiak 60. életévük betöltése után kapjanak nyugdíjat.

Így ér véget ez a viharos gyűlés. A tsz vezetősége megígéri, hogy illetékes helyre továbbítja a tagság kívánságát. Csakhogy sikerül-e valóra váltani? Nagyon sokáig vitatkoznak még csoportokba verődve, most szabadabban törnek felszínre az indulatok. Az országgyűlés az még segíthet, segítenie is kell, azért választotta a nép a képviselőket, hogy valóban képviseljék is az érdekeit, csakis így tarthatják meg a dolgozók bizalmát. Egy pillanatra egyikükmásikuk arcát derűsre festi a reménykedés, de azután csakhamar visszatér az arcukra valami árnyék, amit az újabb gond, a nyugdíjuk gondja okoz.

BESZÉLGETÉS A TERMELŐSZÖVETKEZETEK ÖNÁLLÓSÁGÁRÓL

A Dózsa tsz irodája mögött ülünk a fűvön, Barna György, a városi pártbizottság titkára, Köteles János, a mezőgazdasági osztály vezetője és én. Ülünk a napon a koradélutáni melegben és beszélgetünk. Sokféle téma kerül szóba, politikai és kulturális problémák, a tsz-tagok nyugdíjának ügye, de főként a termelőszövetkezetek gazdasági kérdései.

— Két oka lehet, ha valamelyik tsz nem tud jó eredményt felmutatni — mondja Köteles János. — Az egyik ok, hogy nem tudnak még kellőképpen gazdálkodni, a másik pedig, hogyha tudnának is, igen sok tényező akadályozza a jó eredmény elérését.

Feszülten figyeljük ezt a fejtegetést. Beszéd közben az osztályvezető erősen felszisszen: megnyomta a tetanusz oltás helyét, amit délelőtt kapott, mert a bal lábát végighasította egy dróttal.

— Vegyük az első okot — folytatja. — A hódmezővásárhelyi termelőszövetkezetek közül nem egy szenved ebben a bajban. A vezetők nem szoktak még hozzá a nagyüzemű gazdaság méreteihez. Rosszak a terveik, rossz a munkaszellem, mert mindent kapkodva végeznek, nincs ellenőrzés, és a tagokat idegesíti, hogy bármennyit is dolgoznak, kevés a jövedelem. Az ilyen termelőszövetkezetekre nagyon ráfér a segítség. A végén már szinte nem is ők, hanem a mezőgazdasági osztály gazdálkodik a földjükön.

Van aztán olyan tsz is, ahol jól gazdálkodnak, sőt annyira jól, hogy minden külső beavatkozás a tsz rovására megy. Ez a második ok és nem tudni, hogy melyik árt többet a tsz-mozgalomnak.

— Én azt gondolom — mondja a párttitkár —, hogy a külső irányítgatás mindenképpen árt a tsz fejlődésének. Mert gazdálkodni meg lehet tanulni, s előbb-utóbb nem is lesz hiba ezen a téren a tsz-ekben, de a külső irányítással már inkább bajok vannak, mert még a kisgyerek is eltolja a támogatni akaró anyja kezét, amikor már egyedül is tud járni.

— Ez igaz — feleli Köteles.

— Azért mondom én: éppen ideje már, hogy ezt a kívülről gazdálkodó sok koloncot a tsz-ek nyakáról lerázzuk, — folytatja a párttitkár. — Persze most megszületett erre a határozat. Csakhogy a határozatot végre is kell hajtani. S úgy gondolom, hogy éppen nekünk kell végrehajtani. Márpedig minél előbb, mert itt Vásárhelyen a tsz-parasztok úgysem tűrik, hogy továbbra is mindent előírjanak a számukra, ők azt követelik, hogy semmit se írjanak elő, és ne is szólhasson bele senki abba, hogy a tsz mit termel, kit vesz fel a tagjai közé, de még abba sem, hogy elnökéül kit akar. És ennek a követelésnek helyt kell adni, mert csakis úgy érhetjük el, hogy a tsz valóban be is bizonyítsa előnyeit. Azt az előnyt, amivel a kisparaszti gazdálkodás nem rendelkezik, vagyis hogy a lehetőségeinél fogva a sokoldalú termelés minden ágában eredményt tud felmutatni. De ennek az eredménynek az állattenyésztésben és a növénytermesztésben is felül kell múlnia a kisparaszti gazdaságokét. Mert jelenleg ekörül nagy hiba van, hiszen nálunk a termelőszövetkezetek a szántóterületükhöz és a kertészetükhöz mérten kevesebb számosállattal rendelkeznek az egyénieknél, sőt még a belterjesség tekintetében is igen lemaradnak, pedig a nagyüzemnek szerintem éppen az

volna a feladata, hogy minél belterjesebb gazdálkodást folytasson. Csakhogy ehhez jó vetésforgó is kell, amiről a mi termelőszövetkezeteinkben ma még beszélni sem lehet. Ha azonban a tsz-ek felépítését, formáját a parasztok saját maguk határozhatnák meg, mégpedig az egyes vidékek jellegének megfelelően, az többféle termelőszövetkezeti formát eredményezne ugyan, de az egyes termésátlagok növekedése biztosítva volna, hiszen a jól bevált növényeket termelnék továbbra is a szokásos vagy még kedvezőbb vetésforgók alkalmazásával. Így elkerülhetnénk azt, hogy az ilyen kiváló állattenyésztő vidéken, mint a miénk is, így leromoljon az állatállomány a sok gabonavetés miatt.

Az emberek jönnek, mennek mellettünk, egyikük-másikuk el is csodálkozik, hogy a városi vezetők idetelepedtek a fal tövébe. Hát még hogyan csodálkoznának, ha azt hallanák, hogy ez a két ember milyen régóta szunnyadozó érzéseket hoz felszínre itt a zöld gyepen. Olyan érzéseket, amelyeket mindezideig el tudott fojtani egyikükben a hivatali, másikukban pedig a pártfegyelem.

— Pontosan így van — mondja az osztályvezető —, a tsz-ek jelenlegi helyzete tarthatatlan, millió baj rágja őket. Az egyik ilyen baj a gépállomások és a tsz-ek közötti furcsa viszony. Mert abban megegyezhetünk ugye, hogy a gépállomás szolgáltató vállalat, vagyis a termelőszövetkezetnek és az egyéni parasztoknak fizetés ellenében munkát végez. Tehát szolgáltató vállalat, akárcsak a cipész vagy asztalos kisipari szövetkezet, vagy akár a malom, mégis fel van hatalmazva arra, hogy a termelőszövetkezetek belső ügyeibe avatkozhasson. Ez így van, hiszen a minisztertanács rendelete a gépállomásokat teszi felelőssé a tsz-ek termeseredményeiért. Ez a határozat a gyakorlatban fonákságokat okoz, mert hogyan felelhet a gépállomás a tsz eredményeiért anélkül, hogy a gazdálkodás egyes kérdéseibe bele ne szóljon? Ehhez pedig, az a véleményem, a felsőbb mezőgazda-

sági szerveken kívül senkinek sem lehet joga. De azoknak is csak akkor, ha a népgazdaságot, de legalább a termelőszövetkezet vagyonát megkárosítható hibás tervet vagy munkát kell módosítani.

— Szerintem a gépállomások felelősségét úgy kellene fokozni, hogy a termelőszövetkezetek vezetői ellenőriznék a gépállomás által náluk végzett munkát, s ha nem találnák megfelelőnek, nem vennék át. Nem hiszem, hogy bármelyik tsz-elnök vagy brigádvezető elnéző volna. Ehhez az kellene, és ez rövidesen megoldható dolog lesz, hogy minden tsz-elnök, de a brigádvezetők is legalább mezőgazdasági akadémiát végzett emberek legyenek.

— Ezt feltétlenül meg kell oldani — szól közbe a párttitkár —, mert legelsősorban ezen múlik a termelőszövetkezetek önálló gazdálkodása.

— Ez sajnos így van — folytatja újra Köteles —, mert az agronómusok csak félig-meddig tartoznak a szövetkezetekhez. Őket a gépállomás irányítja, minden 10 napban jelentést kell küldeniük a gépállomásra, és ott is számolnak be a tsz-ben folyó munkáról. De a következő héten sorrakerülő munkák végzésére is a gépállomáson kapják meg az útbaigazítást. Tehát függőségben vannak a gépállomással. Szerintem a helyes és a célravezető az volna, ha az agronómusok teljesen a termelőszövetkezethez tartoznának, ismernék és sajátjuknak éreznék azt. Még azt is el tudom képzelni, hogy előbb-utóbb az elnökök, brigádvezetők szerepét töltenék be, és így külön agronómus alkalmazására nem is volna szükség. Ezen lehet gondolkozni és vitatkozni is — mondja az osztályvezető. — De nekem meggyőződésem, hogy a jelenlegi agronómusokból igen jó elnökök és brigádvezetők válnának.

— Erre legjobb példa ez a Dózsa tsz, ahol az elnök előbb mezőgazdász volt, és a tagság elnökké választotta.

Sőt még a tsz párttitkára is mezőgazdász volt azelőtt — mondta a párttitkár.

— A gépállomásról még eszembe jutott — szól közbe Köteles —, hogy azzal az erővel, amennyivel felelőssé teszik a tsz-ek terméséért, úgy az egyénileg gazdálkodó parasztok terméshozamáért is felelniük kellene. Ezt azonban nem írja elő a rendelet, s ez nagyon sokszor meg is látszik a traktorosok munkáján.

— Az a baj, hogy a gépállomások versenytárs nélkül állanak, nincs konkurrencia — mondja Barna György. — De ha a termelőszövetkezetek vásárolhatnak a vontatók mellett megfelelő mennyiségű univerzáltraktort és más munkagépet, vagyis minden olyan gépet, amire a tsz-nek szüksége van és pénze is van rá, akkor a gépállomások munkája egyszeriben megjavulna, hiszen lenne kivel és miért versenyezniük.

— Nem beszélve arról, hogy a tsz-tagok is gyorsabban megkedvelik a gépet. Rájönnek mindarra a sok előnyére, amellyel a nehéz munka elvégzése mellett rendelkezik — mondja elgondolkozva Köteles —, és itt most már nem ártana a lovakról is beszélni.

— Hát azokról lehet beszélni — nevet a párttitkár. — Azt hiszem, hamar elveszítjük lovasnemzet jellegünket, mert egyre több termelőszövetkezet tagsága ismeri fel, hogy a lovat ma már nem lehet mindenütt kellően kihasználni a nagyüzemű gazdaságban. Ez azt jelenti, hogy a jelenlegi arányú lótartás a tsz-ek számára ráfizetést jelent.

— Adják el, ami fölösleges — mondom én.

— Ki vesz ma lovat ebben az országban? — mondja Barna. — Van itt Vásárhelyen három tsz, amely középparasztokból alakult, tehát minden tag vitt be fogatot, és most nem tudják miattuk a tehenészetet fejleszteni, mert a lovak elveszik a helyet és eleszik a takarmányt. Senkinek nem tudják eladni, illetve van egy vállalat, amely megveszi

óket, a húsfeldolgozó vállalat — vágásra. Így kénytelenek a tagoktól 5—6000 forintért vásárolt lovakat kilónként kettőnyolcvanért elvesztegetni, ami egy-egy ló esetében 1000—1200 forintot jelent. A Dózsa tsz is 4 lovat adott el vágásra idáig.

Hallgatunk egy kicsit.

— Van itt olyan tsz — szólal meg Köteles — amelyiknek 61 lova van, pedig 30 is sok volna. Ha belép még tíz középparaszt 20 lóval, mit csinálnak? A gazdáknak nem mondhatják, hogy adják vágóhídra a lovat. Azt tervezték, hogy kiadják tartásra gazdákhoz, ami szabályzatellenes. Az ember nem is gondolná, hogy ebben az átmeneti időszakban a gép milyen problémákat okoz...

— Azon nem lehet csodálkozni — mondom tréfásan —, mert a gép, amellett, hogy nagyobb teljesítményű, csak akkor eszik, ha dolgozik, akkor sem takarmányt, így több jut más állatnak. Igaz, hogy a gép nem szaporodik, de ez megbocsátható neki, mert attól sem kell félni, hogy elhullik. — Ezen egy kicsit el is mosolyodunk.

Itt, ahol ülünk, már a gazdasági udvar kezdődik. Szekerek furikáznak előttünk. Most egy traktor pufog végig az udvaron, alig halljuk a szavunkat tőle. Egy másik traktort húz maga után. Már szalad is hozzá a kis agronómuslány. A traktor vagy 50 méterre tőlünk megáll és a vezető meg egy két ember az elrontott gépen igazgat valamit. Az egyik ember jon is felénk, látja, hogy nézzük.

— Bekrepált — azt mondja —, megyek, hívom a kovácsot — és befordul az épület sarkán.

— Hát baj az akad a géppel is — mondja az osztályvezető halkan.

— Rosszak az anyagok — szól a párttitkár —, meg a kezelők sem tudnak vele rendesen bánni.

— Az biztos, hogy a gyenge anyag és a rossz kezelés folytán hamarább tönkre megy — feleli az osztályvezető —,

én azonban mégis azt tartom, hogy a traktorosok elsősorban nem a tudatlanságuk miatt okoznak törést valamilyen gépen, hanem mert egyes alkatrészek valóban nagyon gyengék, vagy még az illető gép konstrukciójával is hiba van, másrészt pedig az ésszerűtlenül magas normák miatt. Még ha a gépek minőségét megjavítják is, 100 százalékos gépi munkáról addig nálunk nem lehet beszélni, amíg a traktorosok normáját nem rendezik és a munka mennyisége mellett nem veszik figyelembe az elvégzett munka minőségét is.

— Bizony, erre nagy szükség volna — mondja Barna.

— Nem hiszem, hogy van még ebben az országban más is, ami ennyi problémát és gondot okozna, mint a termelőszövetkezet — sóhajt az osztályvezető. — A géppróbléma csak egy parányi része ennek a gondnak. Sokszor már olyan gondolat is felmerült bennem, hogy az egész termelőszövetkezeti mozgalom ilyen formában helyes-e? Jó-e a termelőszövetkezetek jelenlegi formája? S egyre inkább tagadó választ kell erre a kérdésre adnom. Jóllehet ezt a formát lényegében még ki sem próbáltuk. S nem is lehet előre látni, hogy milyen fejlődést jelent, ha a szövetkezetek végleg megszabadulhatnak minden külső nyűgtől és saját maguk gazdálkodhatnak, maguk határozva meg a birtokuk minden vetésterületét, de még a termények felhasználását is.

— Sokan még a szakemberek közül is valami dániai mintára szervezett szövetkezetről beszélnek, olyanról, amilyen szövetkezetek régen is voltak már Magyarországon a tájkultúrák virágzásának idején. Gondolok itt elsősorban a makói hagymatermesztő szövetkezetre. Mások meg valami patriarchális faluközösségről álmodoznak — folytatja —, ahol a falu népe a község egybeolvasztott határában a megválasztott vezetők irányításával közösen gazdálkodik. Ebben az utóbbi elképzelésben rejlik valamit csábító — helyezkedik el kényelmesebben az osztályvezető. — Elsősorban a parasztság számára az a megnyugtató érzés, hogy elszá-

molnak vele a földje és a munkája után. Itt a magántulajdon birtoklásának érzése tovább élhet, és ez egyelőre meglehetősen fontos szempont. Ezért is kedvelik a gazdák a hasonló elgondolású társulási formákat. A nagy faluközösségek mellett nagy szerepe lehetne a kisebb, akár 50 vagy 100 holdas közösségek létrehozásának, mert a mi parasztságunk büszke is volna az ilyen közösségekre, míg az ezer holdas birtoknak még a gondolatától is megriad. Megriad azért, mert ő régen az ilyen birtokokon legföljebb csak summás lehetett, és innen ered az a rossz nézet a parasztság tömegeiben, hogy nem lép be a tsz-be, mert ő nem tűri a parancsolást, a maga ura akar lenni. Ha a parasztság többsége a jelenlegi termelőszövetkezeteket nem érzi magáénak, sőt sok esetben irtózik tőle, akkor azt ráerőltetni bűn, mert csak az anyagilag jól alátámasztott okos meggyőzésnek lehet eredménye. Márpedig azt, hogy kinek mi jó, úgy gondolom, mindenkinek személy szerint kell eldöntenie. A meglevő termelőszövetkezetek közül a jól dolgozók, véleményem szerint, csakis a különlegesen kiváló képességű vezetőknek köszönhetik jó eredményeiket. Itt magunk között megmondhatom, hogy ez a jó vezetés legtöbb esetben azt jelenti, hogy figyelmen kívül hagyják a sok ostoba utasítást, és igyekeznek a saját belátásuk szerint gazdálkodni.

— Az ilyen szilárd alapokkal rendelkező termelőszövetkezet tagságának nagy része semmiképpen sem választana más életet, mert megelégedettek, s az életük általában jobb, mint régen volt. De ahol a termelőszövetkezet kényszerítő hatásra alakult, s az alakuláskor nem rendelkeztek számottevő juttatással (gazdasági épületek, jó minőségű föld stb.), s ahol a tagok kényszeredetten, immel-ámmal dolgoznak, ott a közös munkának az állam sok pénzbeli támogatása ellenére sincs sok eredménye. Az ilyen szövetkezetekre szerintem nincsen semmi szükség, és fel kell oszlatni őket, mert hogyan bizonyíthatnák be az ilyen tsz-ek a közös

gazdaságok fölényét, amikor a község egyénileg dolgozó gazdái a parcelláikon különb eredményt tudnak elérni a százholdas táblákon gazdálkodó legnagyobb termelőszövetkezetekénél is.

Ezen mindhárman hosszan elgondolkozunk. A hőség bágyasztja az agyat, de én e beszélgetés alatt szokatlanul frissnek érzem magam, úgy látom, két társam is. Felvillanyoz bennünket ez a téma, mert a magyar parasztság legégetőbb kérdéseire igyekszik megtalálni a legcélravezetőbb választ. Két teljes óra óta ülünk itt a fűvön. Az udvaron megnyúlik az árnyék. Az ülés is egyre kényelmetlenebb lesz, a könyökünkre támaszkodunk, de egyikünknek sem jut eszébe, hogy hiszen kényelmes székeken ülve is beszélgethetnénk.

Köteles szólal meg újra:

— Persze nem lehet azon csodálkozni, hogy még a jó közösséggel rendelkező tsz-ek is elsekélyesedtek, hiszen évekig más dolgozta ki a terveket a tsz-ek számára. Most ugyan ők maguk készítik el, de jóváhagyás végett még most is be kell küldeniük a járási tanácshoz a mezőgazdasági osztályra. Tegyük fel, hogy minden változtatás nélkül jóváhagyták. Ezután következne a terv helyes végrehajtása, amit százféle akadály gátol. Mert hiába írja elő a terv, hogy a napraforgó első kapálását május 15-ig kell elvégezni, ha az agronómus úgy találja helyesnek, hogy a kukoricát kell előbb megkapálni. Igen, de erre jön a cukorgyár képviselője, hogy azonnal fogjanak hozzá a cukorrépa egyeléséhez, mert már a negyedik levelét növeszti. De ezzel még nem ért véget a tervmódosítások száma, mert megjelenik a Délrost Kirendeltség szerződés-kötője és erélyesen követeli, hogy a tsz azonnal végezze el a len gyomlálását.

— De ez csak az egyik bántó jelenség a tervezés tarthatatlan állapota körül. Hiszen nemcsak a munka végzésében, vagyis a saját önálló tervük végrehajtásában akadályozzák

a tsz-eket, hanem a hiba ott kezdődik, hogy ez az önállónak nevezett terv sem önálló, mert a tsz már eleve nem tervezhet azt, amit szeretne. Ezt tudjuk, hiszen szántóterületüknek kb. 40 százalékát kenyérgabonával kell bevetniük. Ez olyan intézkedés, amely ellen magában minden tszvezető tiltakozik. Időközben azonban jött egy másik rendelet is, amely a kukorica és a lucerna vetését is sürgeti, és ha ez önkéntes is, mégis sokszor az összterület 30 százalékát is elveszi. De itt még nincs vége a sornak, mert a szabadon maradt területeket megrohanják a mezőgazdasági és ipari vállalatok szerződéskötői, és szinte kötelezik a tsz-t a szerződéses növények termesztésére. Ami terület ezek után még szabadon marad, aligha lehet alkalmas akár a vetésforgók helyes alkalmazására, akár egy nagyüzemű gazdaság másféle okos gazdálkodására.

— Különösen, ha még nem is elég rátermett az elnök — mondja a párttitkár —, akkor aztán az állatállomány fejlesztéséről szó sem lehet, mert ha a fennmaradó területen nem takarmánynövényeket termeszt a tsz, akkor sem a tehén, sem a sertésállomány ellátását nem tudja saját erőből fedezni, ez pedig, a Dózsa tsz tapasztalatából tudjuk, milyen kárt okoz a tagságnak. Dehát sokszor nem is lehet várni a tsz-elnöktől az okos tervezési készséget, hiszen olyan sűrűn váltogatják őket, hogy idejük sincs a gazdaságot alaposan áttekinteni. Itt Hódmezővásárhelyen legalább 20 olyan termelőszövetkezet van, ahol már az ötödik vagy a hetedik elnök áll a tsz élén.

— Én csak azt csodálom — szól közbe újra az osztályvezető —, hogy a tsz-ek közül egynémelyik még ilyen körülmények között is fejlődött, s többé-kevésbé fokozni tudta a terméseredményeit is.

— De mit lehet majd a tsz-ekben elérni, ha mindezek már nem akadályozzák! — mondja indulatosan a párttit-

kár. — Valami nagyon okos dolgot kellene itt kitalálni, ami meggyorsítaná a tsz-ek önállósodását.

Mind a hárman ezen a nagyon okos dolgon gondolkodunk. Nekem eszembe is jut valami, egy régóta bennem fészkelődő gondolat.

— Én tanácsolnék valamit — mondom. — Ha nem is a legokosabb ötlet, de azt hiszem, célravezető. A termelőszövetkezetek önálló kereskedelmi kapcsolataira gondolok, de én a belföldi kereskedés mellett a külfölddel való közvetlen kereskedést is szükségesnek és lehetségesnek tartom.

Mindkettőjüknek egyszerre csillan fel a szeme.

— Miért is ne? — kiált fel az osztályvezető. — Az ipari üzemek önállóságáról, külföldi kapcsolatairól most úgyis annyi szó esik. Miért ne lehetne azt is elképzelni, hogy egy termelőszövetkezet közvetlen összeköttetést teremtsen külföldi kereskedelmi cégekkel? Így legalább önállóan tervezhetnének a tsz-ek a külföldi megrendelések számára. Én még azt is el tudom képzelni — mondja —, hogy egy tsz, ha kedvezőek az adottságai, csak lucernamagot vagy kendert termeljen.

— Nem is volna rossz — mosolyog a párttitkár —, ha a svájci piacokon a hódmezővásárhelyi Dózsa tsz zsákjaiban árulnák az itteni határban termett lucernamagot... Ki kell ezt próbálni — mondja határozottan —, feltétlenül eredményes lesz. Akkor talán majd a hazai piacokra is valóban önállóbban szállíthatnak árut a tsz-ek — folytatja nevetve. — Most már csak az szükséges, hogy minden tsz neveljen magának néhány kereskedőt.

Sokáig nevetünk, mintha szellemes tréfákat hallottunk volna. Talán nyomasztó érzéseinket akarjuk egy kicsit ellensúlyozni, amelyek úgy meg tudják rohanni az embert, amikor összeütközik a lelkében a rossz valóság és az elkövetkező jóban való reménykedés.

MERRE ÉS HOGYAN?...

Ez a kérdés nagyon sok embert foglalkoztat ma hazánkban, s csakis bölcs megfontolással, körültekintéssel lehet ily nagy dolgokról okosan szólni. Úgy gondolom, hogy e könyv szereplői a maguk módján rendelkeznek bizonyos bölcsességgel, s ha ez a könyv képes bemutatni egy kor krizisét — ennek köszönhető. Én hiszem, hogy ebből az állapotból előbbre lépünk a régóta kívánt jobb élet felé. A könyvben itt-ott — a bajok feltárásán kívül — van is erre vonatkozóan utalás. Mégis némi összegezés szükségét érzem, vagyis a könyvben fellelhető bölcsességek csokorba kötését. Ezért a legfontosabb kérdésekről kívánok csak szólani, azokról, amelyek döntően a termelőszövetkezetek lényegéből erednek, de az egész parasztságot érintik.

Az tudvalévő, hogy az elmúlt évek valami szokatlan légkört teremtettek falun egyrészt a földreform valóraváltásával, másrészt a szövetkezetek létrehozásával. A magam meggyőződése szerint is mindkettőnek rendkívüli a fontossága és jelentősége. A teljes földreform ugyanis egy társadalmi rendszer hosszú halódásának vetett véget. A termelőszövetkezetek viszont egy új kor lehetőségét teremtették meg. Mindebből az következik, hogy a földreform is és a szövetkezeti mozgalom életrehívása is előrelépést jelentett egy biztonságosabb paraszti társadalom irányában. Mielőtt még megvitatnánk, hogy ténylegesen is bekövetkezett-e ez az előrelépés, vizsgáljuk meg, hogy miért volt szükség egyáltalán erre az előrelépésre? Tudom, hogy ez a probléma

nem ismeretlen az olvasók többsége előtt, mégis helyes beszélni róla. Nézzük külön-külön a két kérdést.

A falusi társadalom fő rétegei régen a földbirtokosok, gazdálkodók és a földnélküli vagy jelentéktelen földterülettel rendelkező parasztemberek voltak. E három réteg közül a földbirtokosok jelentették az uralkodó csoportot, amelynek a másik két réteg egyaránt ki volt szolgáltatva. Mindezen felül a földdel nem rendelkező parasztok még a gazdáktól is függtek a munkalehetőség, s főleg a napszám alakításának tekintetében. Mindebből azt látjuk, hogy a nincstelen parasztság kétszeres, mondhatni teljes kiszolgáltatottságán minden körülmények között segíteni kellett. S ezen, az ipart is tekintetbe véve, csakis egy minden igényt kielégítő földreform segíthetett. A földreform azonban a gazdálkodók helyzetén is javított, hiszen a felosztott nagybirtok árpolitikája nem nyomta el őket többé. Röviden ennyit az első kérdésről.

A szövetkezeti gazdálkodás problémáját illetően alaposabb vizsgálat szükségét látom. Elgondolásom szerint abból kellene kiindulni, hogy miért jelentettek a nagybirtokok a gazdálkodók számára is bizonyos kiszolgáltatottságot? Ez a kérdés szintén ismert a mezőgazdasággal foglalkozók előtt. A nagybirtok lehetőségei, amint tudjuk, a szakképzett irányítás, a gépi munka, az előnyös vetésforgók, az öntözéses gazdálkodás és általában a többágú termelés kedvezőbb feltételei mellett a legkorszerűbb törzsállattenyésztésre adnak alkalmat, a saját kezelésben lévő különböző segédüzemágak: a darálók, tej- és húsfeldolgozó üzemek, malmok és más hasonló lehetőségekről nem is szólva. A nagybirtok arányai módot nyújtanak a megtermelt áru saját erőből való elszállítására akár gépkocsival, hajóval, a vasút távolsága esetén saját keskenyvágányú vasúttal, sőt repülőgéppel is. A nagybirtok a saját tulajdonában lévő szállító- és munkagépek folytán nagymértékben lecsökkentheti a

költséges és az év számottevő részében improduktív lótartást. A gyorsan mozgó gépjárművek — a nagy távolságok áthidalásával és a gyors munkák elvégzésével — lehetőséget teremtenek a gépi munkára alkalmatlan területek művelésére és más efféle célokra a nagy munkabírású igénytelen bivaly- és ökörfogatok tartására. Úgy gondolom, nem szükséges a felsorolt előnyök elemzése, hiszen az itt felsoroltak szinte közismertek.

Így tehát amint látjuk, a fentebb elmondottak azt teszik világossá, hogy a földreform megvalósításával az ilyen jól szervezett és előnyös tulajdonságokkal rendelkező nagybirtokok megszüntek anélkül, hogy a parasztgazdaságok a nagybirtokok termelési színvonalára emelkedhettek volna. Más szóval: amíg a földreform társadalmilag győzelmet és előbbrelépést jelentett, gazdaságilag, vagyis a termelés színvonalát illetően bizonyos fokú megtorpanást eredményezett. Ezt valahogyan ellensúlyozni kellett. Ezt az ellensúlyozást részben az állami gazdaságok létrehozásával igyekeztek megoldani. Ez azonban sajnos nem sikerült a kívánt mértékben, mert az átvett földbirtokok vezető szakembereit kevés kivétellel politikai szempontok miatt nem vették át. De a cselédséget sem vették át, illetve nem vehették át, mert a földreform kiszabadította őket a cselédkedés nehéz körülményeiből. Mindezen felül az állami gazdaságok nem rendelkeztek a szükséges gépi erővel, s ami ennél is fontosabb, a szükséges állatállománnyal. Összegezve: a nagyüzemű gazdálkodás funkcióját kezdetben az állami gazdaságok vették át, de a gazdálkodás irányításához többségükben nem rendelkeztek megfelelő képesítésű mezőgazdászokkal, másrészt a gazdálkodás folytatásához megfelelő szakképzettséggel és rátermettséggel rendelkező munkaerővel. Ebből adódott, hogy a szükséges állatállományt sem voltak képesek hosszú évekig felnevelni, s így trágyahiány miatt a termőföld erőnlétét biztosítani.

Tehát a nagyüzemű gazdálkodás sok előnyének kiaknázására az állami gazdaság volt az egyik lehetőség. A másik lehetőséget a parasztság szövetkezetekbe tömörülése jelentette. Erre a mindennél többet jelentő lehetőségre fel is hívták a parasztság figyelmét. A kezdeti időben meggyőzéssel, rábeszéléssel igyekeztek szövetkezeteket létrehozni, majd megrészegedve a kollektivizálás gondolatától, amint tudjuk, durva, kényszerítő eszközökhöz nyúltak. Nem elemezték a magyar helyzetet, szokásokat, a parasztság igényeit — hanem egy idegen ország szövetkezési formáját vették át minden gondolkodás nélkül, s azt ugyancsak minden gondolkodás nélkül a parasztságra erőszakolták.

A legnagyobb bűn az volt, hogy nem vizsgálták meg (és a szakemberek tanácsát sem kérték ki), hogy megvannak-e Magyarországon az ilyen típusú termelőszövetkezetek életrehívásához a szükséges gazdasági, területi viszonyok és lélektani feltételek. Ma már mindenki előtt világos, hogy ezek a feltételek nem voltak és ma sincsenek meg. S elsősorban ezért nem sikerülhetett nálunk az ilyen elveken alapuló termelőszövetkezeti mozgalom, más szóval a nagyüzemű gazdálkodás, hiszen az összetagosított ezer hold föld még nem jelent nagyüzemet, ha nincs szakképzett vezetője, szorgalmas, rátermett munkásgárdája, megfelelő mennyiségű erőgépe, gazdasági épülete, állatállománya stb.

Mindezek megszervezése és előállítása erkölcsi és anyagi áldozatokat kívánt, elsősorban pénzt, amit csakis hitelek útján lehetett biztosítani.

Mint ahogyan a legtöbb termelőszövetkezet folyamatos termelését is, hiszen az állam szinte fillérekért vásárolja meg a mezőgazdasági terményeket s így jóformán lehetetlenné teszi, hogy a tsz-ek a saját erejükből beruházásokat végezzenek. Az állam a hitellel lényegében azt adta vissza, amit a beadás folytán elvett a tsz-ektől. Természetesen hitelek nélkül a legtöbb tsz nem is tudott volna nagyüzemű

gazdálkodáshoz kezdeni. Így tehát az egy-egy szövetkezetbe tömörült 50 vagy 100 paraszt milliós adóssággal kezdte a számára csodálatosnak feltüntetett új paraszti életet. Hogy ez az élet nagyon kevés esetben vált csodássá, az szintén ismeretes. Annál is inkább, mert a hitelek kellő felhasználásához sem voltak meg a megfelelő képességű szakembereink. Így a milliók szőrén-szálán elfolytak, s jelentős részük visszafizetését az állam kénytelen elengedni. Kétségtelen, hogy az így elkótyavetyélt milliók, vagy még inkább milliárdok hozzájárultak az egyénileg gazdálkodó parasztság adó és beadás útján való elnyomorításához, sőt a munkásság életszínvonalának fokozatos süllyedéséhez is, amit az iparban és a szellemi életben tapasztalható hasonló hibák is súlyosbítottak.

Mindezek ismeretében megkérdezhetjük, hogy helyénvaló-e ezekután Magyarországon a szövetkezésről beszélni?

A mezőgazdasági szakemberek szerint, de a magam meggyőződése szerint is igen, helyénvaló, de csak akkor, ha a magyar parasztság lelkialkatának és a magyar mezőgazdaság sajátosságainak megfelelő szövetkezeti formákat tudnak létrehozni a falvak parasztjai, olyan formákat, amelyekkel bebizonyíthatóan előnyösebben és többet tudnak termelni, mint eddig.

A könyvben sok szó hangzott el a szövetkezetek hibáiról, s ebből következően a gazdák tartózkodásáról. Csakhogy a gazdák nem a gazdaságosabb termelést biztosító nagyüzemtől riadoznak, hanem a nálunk minden célszerűséget nélkülöző tervek alapján létrehozott termelőszövetkezetektől. Ezt feltétlenül látnunk kell ahhoz, hogy ebben a kérdésben helytálló véleményt nyilváníthassunk. Mert hiszen a nagyüzemű mezőgazdasági termelés nem valami új találmány, hanem csupán ésszerű sajátos folytatása volna kisparaszti tulajdonviszonyok között a régen jól bevált

nagybirtok termelési formájának és módszereinek. S azt is meg kell mondani, hogy ez a kérdés nem is ma jelentkezik társadalmi szükségletként, hanem már akár 150 évvel ezelőtt is gondolkodás tárgyát képezte a szövetkezés problémája Magyarországon. Nem is mezőgazdasági szakembert idézek, hanem költőt, Berzsenyi Dánielt, nagy klaszszikusunkat, aki 133 évvel ezelőtt „A magyarországi mezei szorgalom némely akadályairul" című művében ilyen gondolatokat vetett papírra:

„A mezei szorgalomnak és népboldogságnak emez előszámlált és még sok elől nem számlált akadályai között egyik legbelsőbb, legágazatosb veszély az, hogy a nép igen megoszlik, magát és erejét nem egyesíti, hanem inkább minden ember különválik, mindenik magárahagyatik, s mindenik a maga gyarló esze, vagy többnyire esztelensége szerint üti-véti az emberiség legfontosabb és legnehezebb mesterségét, a mezei gazdaságot.

Pedig én azt hiszem, s teljes megfontolás után hiszem, hogy mind a mezei szorgalmat, mind az egész népboldogságot csak úgy lehetne legfőbb tetőre emelni, ha a mezei gazdaságot nem egyes gyarló emberek, hanem oly népegyesületek folytatnák, melyekben mindenkor megvolna minden, ami a mezei szorgalom legfőbb céljaihoz megkívántatik.

Mert a mezei gazdaság annyi számtalan nehézségekkel és viszontagságokkal jár, annyi észt, pénzt, szorgalmat, tapasztalást, erőt és tudalmat kíván, hogy azt egyes emberek soha jól nem folytathatják, vagy legalább úgy nem, hogy annak igen szövevényes óraműve tartósan jól menjen, s egyedül úgy mehet az tartósan jól, ha azt oly egyesület intézi, melyben mindenkor egyaránt egyesülve vagynak mindazon erők, melyek minden nehézségek és viszontagságok meggyőzésére s a szorgalom minden céljaira megkívántatnak; az ily erők egyesülését pedig nem egyes emberben,

hanem csak több emberek szövetségében lehet képzelnünk."

Eddig az idézet. Mi késztette a magyar nép egyik legnagyobb költőjét arra, hogy ilyen gondolatokra ragadtassa magát? Mindenekelőtt az, hogy egész életében maga is gazdálkodott és falun élt, s így a bajok okát, az előrehaladást gátló tényezőket teljes valójukban megfigyelhette, sőt átélhette. Így jött rá arra, hogy még a legjobb gazda is millió külső körülménytől függ, amilyenek az elemi csapás, szerencsétlen piacozás, a családi békétlenség s nem kis mértékben a betegség, az erő hiánya, vagy akár a szükséges iga és föld hiánya is. E sok baj leküzdésére látta kívánatosnak, hogy a gazdálkodók összevonják erejüket s más jó tulajdonságaikat. Az akkori feudális viszonyok között azonban a szövetkezést még Berzsenyi sem tudta elképzelni anélkül (még egy „vének kormánya alatt egyesült" faluközösségben sem), hogy egyesek, vagyis a vagyonosabbak csak a birtokukkal vegyenek részt a szövetkezetben, míg a nincstelenek a munka elvégzésére kényszerültek volna, hiszen ők csupán fizikai erejükkel vehettek volna részt a közös gazdálkodásban.

Természetesen ma már az ilyen elképzelések idejétmúltak, és a szövetkezet egész tagságára kötelezővé kell tenni a munkát, ugyanakkor azonban a bevitt ingó és ingatlan vagyon értékét a meghatározott időn belül meg kell téríteni.

Miután idáig eljutottunk, egy pillanatra vissza kell térnünk ahhoz a megállapításhoz, hogy a szövetkezésnek csak akkor van értelme, ha az a parasztság elhatározásából születik, és eredményesebb termelést biztosít a kisparaszti termelésnél. Ez pedig mindenekelőtt a szövetkezet lényegén és formáján múlik. A meglévő termelőszövetkezetek jelenlegi formája és állapota nem vonzó, tehát még az eredményesen dolgozó tsz-ekben is minden körülmények között biztosítani kell a tagság öntevékenységét és gazdálko-

dási, kereskedési szabadságát. A parasztság többsége azonban az eddig tapasztalt kényszerítő és zaklató jelenségek, valamint a tsz-ek eddigi eredménytelensége miatt valószínűleg a jövőben sem választja szívesen ezeket a szövetkezeteket, hanem inkább a saját maga elképzelte szövetkezési formákat szeretné életre hívni.

Csakhogy milyenek legyenek ezek a szövetkezeti formák? Mindenképpen olyanok, hogy elsősorban a dolgozó parasztok érdekét szolgálják. Elképzelhető például olyan szövetkezet, amely kizárólag pénzügyi jellegű: a faluban kölcsönöket ad és a betétek elhelyezésére szolgál. A szövetkezés egy másik formája az értékesítési szövetkezet, amelyben a gazdák közösen szállítják el a terményeiket és egységes árat alakítanak ki. A szövetkezés egy harmadik formája, amely már a termelőmunkával függ össze, a gépvásárlási társulás, amelyben egy-egy dűlő parasztsága közösen vásárol traktort, munkagépeket, s azzal mindannyiuk földjét műveli. Ugyancsak jól jövedelmező szövetkezési mód a különböző állatfajták tenyésztésére alakult közösség. Létrejöhet továbbá olyan szövetkezet is, amelyben az összeállt tagok közösen művelik földjeiket, közösen értékesítik annak terményeit, de a föld saját néven marad, sőt az állatok is a szövetkezeti gazdák kezében maradnak, azonban közös takarmányból etetik őket és a húst, valamint a tejet is közösen értékesítik. Ezekről a szövetkezési lehetőségek ről a gazdák többsége tud, s ezeket a formákat mindenki tetszése szerint alakíthatja, kibővítheti, új ötletekkel gazdagíthatja, vagy felcserélheti, sőt akár valamennyit is egyesítheti — s az volna a legeredményesebb — egy létrehozandó közös gazdálkodás számára.

A szövetkezés kísérő problémájaként szólni kell a tagosításról is. Az eddigi hibákból okulva mindenekelőtt azt kell leszögezni, hogy az igazságtalanul végrehajtott tagosításból eredő károkat meg kell téríteni, s a károsultakat er-

kölcsileg is megkövetni. A jövőre vonatkozóan pedig, amennyiben a szövetkezés folytán a tagosításra ezentúl is szükség lesz, véleményem szerint, tagosítást akkor is a falu területviszonyainak s talajerőértékének teljes ismeretében, gondos előkészítés és egyezkedés útján szabadjon végrehajtani. S csakis akkor, miután tiszta lelkiismerettel ki lehet jelenteni, hogy a tagosítás miatt senkit sem ér károsodás. Ez pedig csak akkor következhetik be, amint azt a parasztok igen jól tudják, ha a tagosítást dűlő szerint végzik, minek folytán az egyes gazdák egy dűlőben többfelé fekvő földjeiből csere útján egy tagot lehet kialakítani. A problémát az okozza majd, hogy a tagosítandó dűlők tulajdonosai közül többnek másutt is lesz földje, s itt esetleg csak egy parcellája van. Az ilyen problémákat okos cserékkel, hasznos egyezkedéssel és a talajérték teljes felmérésével, valamint a távolság és egyéb adottságok teljes figyelembevételével minden bizonnyal meg lehet oldani, vagy ha az illetőnek egy másik dűlőben van a többi földje, akkor a tagosítást az ő számára ott lehet kívánni. Persze, mindez csak javaslat, mégis megjegyezném még, hogy az igazságosság érdekében azt kellene kimondani, hogy tagosítani dűlőben és az egész határban is csak akkor lehet, ha azt a gazdák 75—80 százaléka szükségesnek tartja. A tagosítás alaposan kidolgozott tervezetét akkor is legalább egy hónapra közszemlére kell bocsátani, s ha az érintetteknek akár csak 20 százaléka is kéri, a tervezetet a kívánt módon felül kell vizsgálni, és közmegelégedésre módosítani. Egy ilyen tagosítási törvénnyel elérhetővé válna, hogy a gazdák még a tagosítás végrehajtása előtt fellebbezzenek, sőt a káros hatású tagosítást megakadályozzák.

E kérdések taglalása közben úgy gondolom, nem árt azon is gondolkozni, hogy a különböző szövetkezeti formák célszerű irányításához elegendő-e a gazdák szaktudása, vagy valamiféle szakember, agronómus, vagy ha

úgy tetszik, mezőgazdász bevonása is szükséges? Ilyen kérdésre hamarjában semminemű határozott választ adni nem lehet, csupán a józan okoskodást követve azt lehet kijelenteni, hogy az még sohasem ártott, ha egy lovat hozzáértő ember zabolázott. Tudom, hogy ezt az okoskodást sokan elengedik a fülük mellett, egyrészt, mert a mezőgazdász költségeit meg akarják takarítani, másrészt, mert a hirtelenjében képzett agronómusok képességeiről nem sokat tartanak. Mindkét okoskodás bizonyos mértékig helytálló, mindamellett nélkülöznek minden megfontolást, mert a szövetkezeti gazdálkodás nem azonosítható a kisparaszti gazdálkodással, amikor is néhány hold föld néhány terményét kell észbentartani, s a megfelelő módon gondozni, s ugyancsak csekély számú jószág nevelésével vesződni. A mezőgazdasági termeléssel foglalkozó szövetkezet esetében azonban, ha csak tíz ember áll is össze, újfajta problémák nehezítik a termelést, olyan problémák, amelyek a nagyüzem lényegéből adódnak. Mert ha a szövetkezett gazdák nem nagyüzemet akarnak, akkor semmi értelme sincs a szövetkezésnek, ez nem járhat magasabb jövedelemmel, hiszen egymást munkával, fogattal minden szövetkezés nélkül is kisegíthetik. Ha azonban a maguk elhatározásából a nagyüzemmel próbálkoznak, nagyon tanácsos megfelelő szakember segítségét kérni. Igen, csakhogy miben is álljon ez a segítségkérés? S most térek rá az agronómusoktól való húzódozás másik okára. Legelőször állapodjunk meg abban, hogy szövetkezés esetében csak olyan mezőgazdász meghívása jöhet számításba, aki bebizonyítottan érti a mesterségét. Persze, az ilyen bizonyítás a szövetkezett tagok sokéves személyes ismerete nélkül meglehetősen nehéz, mert egy mezőgazdász egyik évről a másikra nem tudja bebizonyítani, hogy munkája eredményeket szül, hiszen a mezőgazdaság legtöbb ága csak sok esztendei hozzáértő és lelkiismeretes előkészítés után gyümölcsözik igazán. Ezért mezőgazdászt

5—6 évnél rövidebb időre semmiképpen sem ésszerű szerződtetni. (Persze, ha az a tagságnak valami megnyugvást okoz, az ilyen szerződés esetén ki lehet kötni, hogy néhány éves eredménytelen munka után a megbízatását a szövetkezet visszavonja.) De maradjunk csak az előbbi gondolatnál.

A jó mezőgazdász egy szövetkezet számára aranyat ér. Gondja van rá, hogy a brigádvezetőkkel nap nap után megtanácskozza a teendőket, s néhány napra előre részletes munkaprogramot készítsen, amit szükség esetén meg is lehet változtatni. Ugyancsak a mezőgazdász feladata kidolgozni és a tagság elé terjeszteni a szövetkezet adottságain alapuló többéves termelési programot. Egy szövetkezet irányítása akkor válik egészségessé és feltétlenül hasznossá, ha az elnök és a tagság megbízik a mezőgazdászban és a tanácsait megfogadja. Azért mondom, hogy a tanácsait, mivel a szövetkezet abszolút demokratikus intézmény, s ezért a tagságnak kell felhatalmazni az agronómust arra, hogy szükség esetén belátása szerint intézkedjen. Nagyon sok meglévő termelőszövetkezetben éppen az önállóság hiánya tette lehetetlenné az agronómus helyzetét. Az az agronómus, aki nem élvezi a tagok bizalmát, nem dolgozhat eredményesen, hiszen nincsen aki az elgondolásait végrehajtsa. Pedig az összeforrottság minden más nagybirtoknál fontosabb a szövetkezetben, hiszen itt a munkák átcsoportosításához, vagy a mezőgazdasági munkák összetorlódása, mint az aratás, betakarítás stb. esetén nem áll rendelkezésre több munkaerő, mint máskor. S így ha a tagok felelősségérzete és a szövetkezet iránti szeretete nem párosul a mezőgazdász becsülésével, azt a későbbi jövedelem sínyli meg, hiszen ilyen esetben hiába mondja az agronómus, hogy másnap ide tíz ember kell, ha csak öt jön el, mivel a faluban éppen hetipiac vagy vásár van.

S e kérdéshez még egy utolsó problémát, ami az előzők-

nél nem kisebb fontosságú. A meglévő termelőszövetkezetek irányítása és munkája az elmondottakon kívül azért is rossz, mert a tagok a mezőgazdászt nem tekintik szakembernek. Ezt nem holmi tiszteletadás miatt mondom, hanem amiatt, hogy a mezőgazdász továbbfejlődését e fontos tényezők figyelmen kívül hagyásával szinte minden szövetkezetben akadályozzák. Egyszerűbben: a meglévő termelőszövetkezetekben, abból a helytelen állapotból adódóan, hogy az agronómusok a gépállomások alkalmazottai, az agronómusnak rosszak a körülményei, kevés a fizetése, hónapszámra száraz koszton él, senki sem törődik azzal, hogyan jut ki a mezőre, járművet nem biztosítanak a számára. Ezenkívül a tsz központjában nem tudnak szobát juttatni neki, pedig az volna a szükséges, hogy az agronómus mindig a tsz-ben tartózkodjék, hiszen hajnalban kint kellene lennie az etetésnél, s este a fejésnél kellene befejeznie a munkát. A felsorolt rossz körülmények miatt erre nem lehet képes. De a kérdésnek ez csak egyik oldala. A másik probléma, amely ebből adódik, az, hogy az agronómus részben az anyagiak, részben az idő hiánya miatt nem képes fejlődni, az új szakirodalommal megismerkedni, s félő, hogy bármilyen felkészült szakember is, évek múltán lekerül az aranykalászos gazda színvonalára. Mindezekből ered, hogy igen sok agronómus hagyja el a mezőgazdaságot, és hasonló keresetért inkább máshol vállal munkát. Az új termelőszövetkezeteknek a saját mezőgazdászuk számára illő bérezést kell juttatniuk. Csakis így tehetik érdekeltté! A szövetkezni kívánó gazdáknak tehát azt kell megérteniük, hogy a mezőgazdász nyugodt élete az ő érdekeiket szolgálja, mert a magát állandóan képező szakember az egész tagság számára kamatoztatja a tudását.

Szükségesnek látom, hogy a gépállomások helyzetéről is beszéljek. A könyv egyes szereplői elítélően szóltak a gépállomások munkájáról, s egy-két javaslatot is tettek. E ja-

vaslatokat figyelembe véve beszélgessünk arról, hogy a jövőben mi is legyen a gépállomásokkal, hol legyenek a gépek, vagyis hogy mi előnyosebb a szovetkezetek és a kisgazdaságok számára? A legtobb javaslat szerint az volna a helyes, ha a munkagépek a szovetkezetek tulajdonát képeznék, de hogy a kisgazdaságok se károsodjanak, helyes volna, ha a nagygépek és az egyéniek számára szükséges géppark továbbra is a gépállomásokon maradna. Induljunk ki ebből, és elemezzük alaposan a kérdést.

Miért volna jó, ha a tsz-ek gépekkel rendelkeznének? Nézzük a legfontosabb érveket: egy gépállomási traktoros évi bére körülbelül 25 000 forint, ugyanakkor a traktorral a gépállomás számára megkeres 50—60 000 forintot. Ha tehát a traktor a tsz tulajdonát képezné, akkor is csak 25 000 forint maradna a traktoros bére, de a munkája 50—60 000 forintot érne, tehát egy esztendő alatt megkeresné a traktor árát a tsz számára. De menjunk tovább. Bolcs mondás az, hogy a fold addig a paraszté, amilyen mélyre behatol az ekével. A gépállomás traktorosainak viszont, a túlfeszített normák miatt, az az érdekük, hogy minél kevésbé hatoljanak le, s így nagyobb teruletet szántsanak fel. Ebből az kovetkeznék, hogy egy egyszerű normarendezés is megoldhatja a gépállomások problémáját. Könnyen lehet, hogy bizonyos javulást eredményezne, de nem tartom valószínűnek, hogy véglegesen lezárná ezt a kérdést. Azért nem, mert az anyagiak és a munka minősége mellett az idő kérdése is rendkívul nagy szerepet játszik. Ugyanis a legfontosabb az, hogy a tsz akkor dolgozhasson a géppel, amikor a munkára legalkalmasabb az idő. Amíg a gépállomás rendelkezik a gépekkel, azokat előbb igényelni kell, de annak minden biztosítéka nélkül, hogy a kívánt időben megkaphatják. Pedig az időnek a betakarítás, vetés, növényápolás napjaiban felbecsülhetetlen jelentősége van, kiváltképpen a csúcsmunkák összetorlódásakor, hiszen a szem betakarí-

tása, a gépi kapálás mind időhöz kötött, mert például ha szombaton nem használhatják a gépet, jöhet egy eső és hétfőre tönkreteheti a termést. Mindez nem következhet be, ha a tsz tulajdonában van a gép, mert ez esetben a traktoros a munkaidő leteltével nem hagyja abba a munkát, hanem addig folytatja, amíg szükséges. Ezért egyes nézetek szerint az sem volna baj, ha nem is jelentene közvetlen anyagi előnyt, ha a tsz-ben volna a traktor, de a traktorosi fizetést olyan ember kapná, aki a szövetkezettel érez.

A traktorosok számára is előnyös volna, ha a tsz-hez tartoznának, mert így alkalom adódna arra, hogy helyileg, sőt esetenként állapítsák meg a normát. Jelenleg a normák egységesek, pedig tudvalévően nem mindegy az, hogy kötött talajon vagy mikor homokon végzik a munkát. Természetesen a gépek kímélése szempontjából is ez volna az előnyösebb, hiszen a szövetkezetek a gépállomás gépeit nem kímélik, egyre több munkát igényelnek, sokszor mélyebbre állíttatják az ekét, mint szükséges, nem bánnak óvatosan a vetőgéppel, nem viszik fedél alá stb., ami előbb-utóbb a gépek rongálódásához vezet. Ha viszont saját tulajdonukban volna, úgy kímélnék, akár a féltve őrzött jószágokat.

Ezek után csak az a kérdés, hogy milyen gépek legyenek a tsz-ek birtokában. Erre csak egyet tudok válaszolni: amilyenekre szükségük van, és amilyeneket meg tudnak vásárolni. Ha ugyanis egy tsz-nek szüksége van lánctalpas traktorra, de nincs rá pénze — úgysem veheti meg; míg ha nincs rá szüksége, de ha pénze lenne is hozzá, nem vásárolná meg, hiszen ez oktalan pénzkidobás volna. Előfordulhat, hogy valamelyik tsz kombájnt vagy cséplőgépet is vásárol abból kiindulva, hogy régen a traktor- és cséplőgéptulajdonos is igen jól megélt. Az ilyen gépvásárlást csak helyeselni lehet, hiszen ismeretes, hogy a tsz-ek,

attól félve, hogy a gépállomás máshová viszi a kombájnt, gyakran nedves talajra engedik s a nehéz kombájn olyan alaposan lehengerli a földet, hogy még mélyszántás is alig segíthet rajta. Ha a tsz tulajdonában lesz a kombájn vagy aratógép, ilyesmi nem fordulhat elő. De az ilyen károk elkerülése mellett más előny is származnék a saját kezelésű arató- és cséplőgépekből, az ugyanis, hogy a tsz az aratást és a cséplést a saját embereivel végeztethetné, s így a termés 10 százalékát megtakaríthatná a tagság számára.

A tsz-ekbe került gépek azonban új problémát is teremtenek, mégpedig a javítások problémáját. Jelenleg a gépállomások jól felszerelt javítóműhellyel rendelkeznek. Azonban, ha 30—40 felé szóródnának a gépek, egy-egy tsz-nek nem sok jutna ebből a műhelyből. Ezért a tanácsos az volna, ha a gépállomás megmaradna javító állomásnak, valamint a szükséges alkatrészeket is ő szerezné be. Az alkatrészek említésekor meg kell azt is mondani, hogy a meglévő gépek alkatrész-utánpótlása meglehetősen siralmas, mert a kevésbé produktív alkatrészgyártást az illetékes üzemek nem tartják szívügyüknek. A meglévő Hofherr-traktorokhoz például (mivel a gyártásukat leállították) egyáltalán nem lehet alkatrészt kapni. Ugyanez a helyzet a gumiabroncsokkal is. Ebből a gyáraknak okulniuk kell.

Elképzelhető azonban az is, hogy több szövetkezet együtt létesít javítórészleget, de ez szerintem túlságosan felaprózná a nagy javítóműhelyek erejét, mivel a kisebb szövetkezetek és az egyéniek számára mindenképpen fenn kell tartani a szükséges gépparkot és javítóműhelyt. Ugyancsak a gépállomáson kellene maradni a speciális gépeknek (az át nem vett kombájn, szőlőforgató, lánctalpas traktor stb.) a növényvédő gépek kivételével s gondolni kell arra is, hogy a kezdeti időben a tsz-eknek csak kis százaléka tud majd gépet vásárolni, s így a gépállomások szerepe feltétlenül

továbbra is jelentős marad. Persze ezt egy esetleges kedvező gépvásárlási hitel befolyásolhatja.

A jövőre nézve azonban feltétlenül jó volna elérni, hogy a gépállomások olyan önelszámoló, önálló vállalatok legyenek, mint bármelyik kisebb termelő üzem, s ezáltal az egyénileg dolgozó gazdák és termelőszövetkezetek saját maguk határozhassák meg, hogy melyik gépállomással dolgoztatnak, aszerint, hogy melyik végez lelkiismeretesebb munkát. Ez az önállóság egyébként a termelőszövetkezetek számára is szükséges, mert enélkül soha nem lehet eredményes szövetkezeti mozgalmat létrehozni.

Befejezésül még szeretnék néhány szót mondani arról, hogy a magyar mezőgazdaság talpraállítását és valóban belterjessé és jövedelmezővé tételét csakis akkor lehet valóra váltani, ha minden gazdálkodó számára a legmesszebbmenőkig biztosítják a termelési szabadságot. Természetesen a termelési szabadság szüksége vonatkozik a termelőszövetkezetekre is, azaz minden gazdaságra, az állami gazdaságokat is ideértve. A termelési szabadság a parasztság számára elsősorban nagyobb önállóságot jelent, amit a parasztember a maga számára mindig megkívánt, másrészt lehetővé teszi az egészséges piacpolitika kialakulását, amennyiben a maga feje után dolgozó gazda csakis azt termeli (s olyan minőségben), amit keresnek és szívesen megvásárolnak. Az értékesítésig megfelelő raktározásról is gondoskodik és így nem fordulhat elő, hogy a nagyvárosi zöldséges boltokba csak törődött, értékét veszített áru kerül. A termelési szabadság szükségességének ez azonban csak egyik oldala. A másik, s talán a fontosabbik az, hogy az egyes vidékek, éghajlati, talajszerkezeti, öntözési és más jelentős helyi tulajdonságoknak megfelelő növényfajtákat lehessen termeszteni. A termelési szabadság lehetőségeivel élve a gazdák csakis ilyen növényeket fognak termelni, mint ahogyan azt termeltek régebben is, mielőtt az elmúlt év-

tizedben a felelőtlen és bűnös gazdasági irányítás akadályozta őket ilyen szándékukban.

A mi földünk bőven ontja a világszerte ismert terményeket, amelyekről Magyarország mezőgazdasága a legutóbbi időkig is ismert volt az egész világon, vagyis a szabolcsi almáról, a tokaji borokról, a kecskeméti barackról, a nagykőrösi zöldségről, a szegedi paprikáról, a makói hagymáról, a vásárhelyi baromfiról és nem kis büszkeséggel tehetjük hozzá, hogy bonyhádi szarvasmarhánkról, a kiváló magyar tarkáról, vagy akár a tetszetős, jó alkatú és tulajdonságú lovainkról, amelyeket Mezőhegyestől Bábolnáig számos híres méntelepünk nevelt.

De a fent jelzett hírünk az utóbbi időben alaposan megcsappant. Ennek pedig semmi más oka nincs, mint hogy mi magunk is felejteni kezdtük nagyértékű adottságainkat, s helyettük tékozló módjára haszontalanul gyötörtük földjeinket olyan növényekkel, amelyek a szükséges trágya és a vetésforgók hiánya miatt tizedrész jövedelmet sem biztosítottak és csupán csak arra voltak jók, hogy termőföldünk erejét a végsőkig kizsarolják.

Az új lehetőségek között e nehéz körülményekből kell a magyar mezőgazdaság dolgozóinak harcba indulni a régi dicsőség visszahódítására, sőt túlszárnyalására. Nem túlzok a túlszárnyalással, hiszen a lehetőségek ma már különbek, mint 15—20 évvel ezelőtt, a tájkultúrák kibontakozásának idején voltak. Elsősorban ma már nincs kiszolgáltatva a gazda az exportpiacot uraló kiviteli cégeknek, amelyek, amint sokan tudják, gondolkodás nélkül eltaposták a termelők jogait védő szerződéseket, szabályzatokat, ha az érdekeik úgy kívánták. Sőt nemcsak hogy nincs nekik kiszolgáltatva, de minden vidék lakossága mindennemű külföldi kereskedést a saját megbízottai által bonyolíthat le akár termelő, akár értékesítő szövetkezetbe tömörül. A belterjes gazdálkodás virágzóvá tételéhez feltétlenül szüksé-

gesnek látszik valamiféle szövetkezés, sőt a különböző szövetkezetek egységfrontja, érdekvédelmi összefogása is, hiszen akik régen a tájkultúrák kifejlődését siettették, vagy maguk is résztvettek a termelésben, jól tudják, hogy éppen e szövetkezés és országos összefogás hiánya vagy csekély volta szolgáltatta ki a termelőket a kereskedőknek, a nagybirtoknak, a banknak egyaránt.

Az egészséges gazdálkodás azt kívánja, hogy a tájnövények mellett a mezőgazdaság más ágait is a megkívánt szinten műveljék minden vidéken, csupán annyi különbséggel, hogy a kapacitás zömét a fő növényre fordítsák. Más szóval: ha a gazda vagy a szövetkezet hagymát termel a földje nagy részén, mégpedig kiválóan gondos műveléssel, azért a sertések is elsőrendű gondozásban s főleg kiválasztásban gyarapodhatnak az óljában, és a gabonája is lehet olyan, mint a gabonatermő vidéken.

E futólagos gondolatok mellett is kívánatos szólni arról, hogy a tájkultúrákat, az állattenyésztést s általában a belterjes gazdálkodást magas színvonalúvá emelni csakis szakképzett emberek irányítása mellett lehet. Ezért ajánlatos felülvizsgálni valamennyi mezőgazdasági irányító szervet, és a képzetlen vagy gyenge képzettségű emberek helyébe olyan szakembereket kell beállítani, akiknek több évtizedes gyakorlati és kutatómunkája a parasztság körében tiszteletet szerzett. Ilyen embereket nagy számban lehet találni különféle alacsony beosztásokban a mezőgazdaságban, a kutatóintézetekben, sőt más munkaterületeken is. Az is nagyon fontos lenne, ha az egyes vidékeken működő kutató és kísérleti telepek komoly irányító szerepet tölthetnének be a tájkultúra legcélszerűbb kialakításában, a talajerőjavítás és öntözés lehetőségeinek a legmesszebbmenő kihasználásában.

A szakkérdések mellett az államnak is a gazdák és a szövetkezetek segítségére kell sietni azzal, hogy gondoskodik

a belterjes gazdálkodásnak és a tájjellegnek megfelelő növények, állatfajták leggyorsabb elterjesztéséről, segíti a termelőket vetőmaggal, alanyvesszőkkel, gyümölcsfákkal, pénzkölcsönökkel. E kedvezmények mellett a gépkölcsönzést és a különböző adókedvezményeket is be kellene vezetni.

Az elmondottakon kívül, s mintegy ezek előfeltételeként, soha nem szabad többé előfordulnia, hogy valakit jogtalan adóval, vagy bármilyen megkülönböztetéssel sújtanak, üldöznek, mert a saját elgondolása szerint gazdálkodik, pontosabban: ha nem a szövetkezést, hanem a kisgazdaságot választja. A magyar parasztság véleményét ismerve, azt mondhatom, hogy az államvezetés rossz politikája miatt elveszített termelési kedvet előnyös hitelekkel és más kedvezményekkel, valamint elvett jogaik visszaállításával, erdeik, rétjeik és egyéb jogtalanul eltulajdonított ingatlanaik visszajuttatásával kell az egyéni gazdaságok számára biztosítani. Ez vonatkozik az igazságtalanul végzett tagosítási károk teljes mértékű orvoslására és a közmegelégedésre szolgáló árpolitika megteremtésére is.

Az árak kialakítására, különösen az idényterméknek helyi árait illetően, nagyon hasznos volna az olyan jól bevált paraszti érdekvédelmi szerveket, mint amilyenek a hegyközségek, piacbiztosi és más efféle intézmények voltak, új formában és kiszélesített jogokkal újból létrehozni, hiszen ezekre a gazdák ma is szeretettel emlékeznek.

Nagy a felelősség mindazokon, akik itt előbbre szeretnék vinni a paraszti társadalom fejlődését, s magasabbra akarják emelni a magyar mezőgazdaság termelési színvonalát. Nagy felelősség, de megtisztelő szép feladat, hiszen általuk születik újjá mindannyiunk hasznára a biztonságosabb termelést folytató és az emberségesebb sorsot élő magyar paraszti társadalom.

Budapest, 1956 szeptember

KÖZ... KÖNYVTÁR 370

TARTALOM

Bevezető 5

Zötyög a szekér 11

A Dózsa tsz elnöke 17

A fiatalok 38

Liska Erzsi bútora 43
A Zsuzsánna-est és a sördélután 49
A könyvelőnő 54
Az agronómuslány 56

A másik Balázs 62

Margit néni 67

Elhibázott megbizatás 70

Egy parcella az ezer holdban 84

Akiket mindenki becsül 99

Gondok, örömök, tervek 109

A tűzjelzőtoronyban 109
Rácz bácsiéknál 113
Czuczi Imre disznai 116
Osztrák Mihály tervei 118
A kombájnos Tápai 119

Idős Varga István gondolkozik 122

Két volt középparaszt 131

Csáky Sándor 131
Bozó Ferenc 138

Öt asszony 145
Nyugdíjas parasztok 153
Beszélgetés a tsz-ek önállóságáról 159
Merre és hogyan? 170

A címlapot tervezte: Szávay Edit.
Szerkesztette Surányi Éva.

A könyv szedését 1957. I. 19-én kezdték meg. Megjelent III. 30-án, 3000 példányban. Tartalmaz 8,5 szerkesztői ívet. Terjedelem 9,6 (A/5) ív.

12759. Franklin-nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi utca 28.
Felelős: Vértes Ferenc.

Ára: fűzve: 11.— Ft

kötve: 15.— Ft